

Держава та регіони

Серія:
Гуманітарні науки
2016 р., № 3–4 (46–47)

Науково-виробничий журнал

виходить щоквартально

Голова редакційної ради:

А. О. Монаєнко,
доктор юридичних наук, професор
Заслужений юрист України

Головний редактор:

Н. М. Торкут, доктор філологічних наук,
професор

Редакційна колегія:

З. В. Партико, доктор філологічних наук, професор
(заступник головного редактора)
Ю. А. Зацний, доктор філологічних наук, професор
Н. Г. Озерова, доктор філологічних наук, професор
І. Я. Павленко, доктор філологічних наук, професор
Н. М. Поплавська, доктор філологічних наук, професор
А. М. Приходько, доктор філологічних наук, професор
О. Д. Турган, доктор філологічних наук, професор
Ю. Е. Фінклер, доктор філологічних наук, професор
Н. В. Яблоновська, доктор філологічних наук, професор
О. В. Богуславський, доктор наук із соціальних
комунікацій, доцент
І. Л. Пенчук, доктор наук із соціальних комунікацій, доцент
Л. Г. Пономаренко, доктор наук із соціальних
комунікацій, доцент
О. Г. Фоменко, доктор філологічних наук, доцент
Л. М. Латун, кандидат педагогічних наук, професор
К. В. Борискіна, кандидат філологічних наук

Іноземні члени редакційної колегії:

Мурата Синьїті (Японія)
М. Г. Соколянський (Німеччина)

Відповідальний редактор: С. В. Белькова

Редактор: С. В. Старкова

Технічні редактори: А. С. Лаптева, А. О. Яблонська

Дизайнер обкладинки: Я. В. Зоська

Журнал включено до переліку фахових видань
із соціальних комунікацій
згідно з постановою президії ВАК України
від 10.03.2010 р. № 1-05/2
та філологічних наук (літературознавство)
згідно з наказом МОН України
від 22.12.2016 р. № 1604

Засновник:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Державного комітету інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України
про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації
Серія КВ № 14177–3148ПР від 24.04.2008 р.

Видавець:

Класичний приватний університет
Свідоцтво Державного комітету телебачення
та радіомовлення України
про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3321 від 25.11.2008 р.

Журнал ухвалено до друку вченою радою
Класичного приватного університету
30 листопада 2016 р., протокол № 4

Усі права захищені. Повний або частковий передрук
і переклади дозволено лише за згодою автора і редакції.
При передрукуванні посилання на журнал
“ДЕРЖАВА та РЕГІОНИ. СЕРІЯ: ГУМАНІТАРНІ НАУКИ”
обов'язкове.

Редакція не завжди поділяє думку автора
і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

Адреса редакції:

Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70Б
Телефони/факс: (0612) 220-58-42, 63-99-73

Здано до набору 16.11.2016

Підписано до друку 28.12.2016

Формат 60×84/8. Різографія. Тираж 300 пр. Замовлення № 10-16Ж.
Виготовлено на поліграфічній базі Класичного приватного університету

ISSN 1813-341X

© Класичний приватний університет, 2016

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

<i>Н. М. Торкут, К. В. Борискіна</i> СПЕЦИФІКА ТА РОЛЬ СОЛІЛОКВІІВ У РИМСЬКІЙ П'ЄСІ "ЮЛІЙ ЦЕЗАР" В. ШЕКСПІРА	3
<i>Г. М. Храброва, Г. О. Козьмик</i> ДЖЕСТОВА ОПОВІДКА "XII ВЕСЕЛИХ ІСТОРІЙ ВДОВИ ЕДІТ" ЯК МАНІФЕСТАЦІЯ ГРИ З ГЕНДЕРНИМИ ОЧІКУВАННЯМИ	9
<i>V. Marinesko</i> "THE SOMETHING THAT NATURE GAVE ME": THE ROLE OF NATURE IN SHAPING THE GENIUS THROUGH THE PRISM OF SHAKESPEARE'S BIOGRAPHIES	15

ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

<i>М. Д. Дяченко</i> РОЗВИТОК НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО ДІАЛОГУ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	21
<i>Л. И. Смурова</i> ВАРИАНТЫ ФИНАЛЬНЫХ (ЦЕЛЕВЫХ) СИНТАКСЕМ С СУБСТАНТИВНЫМ ЭЛЕМЕНТОМ SAKE.....	26
<i>С. С. Чорна</i> СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (НІМЕЦЬКОЇ) СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ "ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА" ТА "ТУРИЗМ"	31

МАГІСТЕРІУМ

<i>Ю. В. Малафай</i> ЕПІСТЕМОЛОГІЧНА ПРОДУКТИВНІСТЬ БІЛІНГВАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ СТЕРЕОСКОПІЧНОГО ЧИТАННЯ	35
<i>Л. Ю. Слесь</i> "ГАМЛЕТ" В. ШЕКСПІРА ОЧИМА ЖИВОПИСУ	40
<i>Ю. В. Нестеренко</i> МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЯВИЩ БУТТЯ АНГЛІЙЦІВ	44
<i>В. В. Гайдай</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК ВИДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ.....	48
<i>О. П. Єлець</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ВИВЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ІМПЕРАТИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	52

НАУКОВІ ЕСЕЇ

<i>Н. М. Торкут</i> ІДЕЯ УНІВЕРСИТЕТУ В КОНТЕКСТІ ПОШУКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДИКТАТ ПРАГМАТИЗМУ ЯК ШЛЯХ У НІКУДИ.....	57
--	----

РЕЦЕНЗІЇ

<i>А. Л. Сокульський</i> УКРАЇНА КОЗАЦЬКА: ФІЛОСОФІЯ ПІЗНАННЯ Й ЕСТЕТИКА ІСТОРИЧНОЇ ПОЕМИ ВАЛЕНТИНА СЕВЕРИНЮКА.....	62
<i>Н. В. Яблоновська</i> ПОВЕРНЕННЯ СМИСЛІВ МАТРИЦІ ІДЕЇ НАЦІЇ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОЛЕ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	67
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	69

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 811:161

Н. М. Торкут, К. В. Борискіна

СПЕЦИФІКА ТА РОЛЬ СОЛІЛОКВІЇВ У РИМСЬКІЙ П'ЄСІ “ЮЛІЙ ЦЕЗАР” В. ШЕКСПІРА

У статті проаналізовано смислотворчий потенціал унікального різновиду внутрішнього монологу – солілоквія. Визначено основні дискусійні моменти, пов'язані з термінологічним статусом цього поняття та його функціями. Висвітлено роль солілоквіїв у формуванні художнього світу п'єси “Юлій Цезар” В. Шекспіра, а також окреслено особливості його кореляції з механізмами характеротворення.

Ключові слова: солілоквій, монолог, Шекспір, “Юлій Цезар”, мовлення.

Поняття “солілоквій” останнім часом усе активніше вживають у літературознавчих працях, які сфокусовані на дослідженні поетологічної специфіки драматичних текстів. Помилково ототожнюваний з будь-яким внутрішнім монологом персонажа, солілоквій репрезентує досить специфічну форму автокомунікації, для якої обов'язковою є наявність своєрідної бінарної опозиції. Ця опозиція може поставати у вигляді аксіологічних альтернатив, між якими рухається свідомість героя, який перебуває в межовій ситуації, стоїть перед моральним вибором чи переживає екзистенційну кризу. Інколи солілоквій структурується за моделлю діалогу, учасниками якого є різні іпостасі особистості персонажа або навіть амбівалентні начала його внутрішнього “я”, що вступають у своєрідний двобій.

Багатовікова історія розвитку мистецтва слова демонструє широке розмаїття солілоквіїв. Традиційно цей тип нарративної організації мовлення асоціюється з драмою. З огляду на широку репрезентативність солілоквійної модальності в шекспірівських п'єсах видається доцільним більш детальний огляд специфіки та функції солілоквіїв у творах Великого Барда.

Мета статті полягає в тому, щоб спираючись на накопичений у сучасному літературознавчому дискурсі досвід аналітичного осягнення суті солілоквія, визначити роль цього типу монологу в композиційній будові п'єси “Юлій Цезар” В. Шекспіра.

Попри доволі високу частотність використання поняття “солілоквій” на сторінках сучасних літературознавчих праць, його термінологічний статус, як і кореляція з монологічною та діалогічною формами мовлення, все ще залишаються невизначеними.

Першою проблемою, вирішення якої породжує наукову полеміку в дослідницьких колах, є співвідношення понять “солілоквій” та “моно-

лог”. Одні вчені говорять про повну синонімічність їх ужитку, інші ж акцентують на принциповій нетотожності цих термінів. Так, приміром, відомий російський культуролог І. Льїн пише, що “внутрішній дискурс актора передається солілоквієм або внутрішнім монологом..., в якому наратор повністю зникає за потоком слів актора, що функціонує, таким чином, як центр орієнтації для читача” [2, с. 163].

На думку російської дослідниці О. Журчевої, “солілоквій – мовлення, звернене до самого себе, синонім монологу, але більше ніж монолог, оскільки створює ситуацію, в якій персонаж розмірковує про свій психологічний і моральний стан, завдяки театральній умовності актуалізуючи для глядача внутрішній монолог” [1, с. 118].

Більшість зарубіжних науковців наполягають на необхідності розмежування солілоквію та монологу. Авторитетний представник французької наратологічної школи Ж. Руссе наголошує на тому, що перший складається з усвідомлених внутрішніх роздумів чи рефлексій, а другий – характеризує “потік неусвідомлених висловлювань” [цит. за: 2, с. 163]. Французький театрознавець П. Паві вважає, що солілоквій відрізняється від монологу тим, що “дає змогу розкривати душу та внутрішній світ персонажа, створює ситуацію, за якою він розмірковує над своїм становищем, оголює свій психологічний і моральний стан. Солілоквій зазвичай проголошується в момент важливого етичного вибору, в ситуації, що ускладнена психологічними й соціальними вимогами” [3, с. 318].

Укладачі фундаментального енциклопедичного видання “Довідник з літератури” С. Г. Голмен та В. Гармон постулюють, що принципова відмінність між монологом і солілоквієм полягає в тому, що перший передбачає обов'язкову наявність на сцені інших персонажів, які, на відміну від мовця, мовчать. А солілоквій, який показує внутрішнє мислення героя, повністю виключає наявність на сцені інших слухачів,

тобто герой веде дискусію з самим собою, а не спілкується з кимось іншим. Спільність між монологом і солілоквієм – їх вкладеність у уста одного героя або, іншими словами, відсутність комунікативного процесу, що характерний для діалогу [4, с. 311].

Питання про те, чи правомірно вважати перебування героя на самоті під час виголошення внутрішнього монологу атрибутивною ознакою солілоквія, теж залишається дискусійним.

Згідно з дефініцією О. Брокета та Р. Болла, солілоквій – це “промова героя, який перебуває один на сцені; вона зазвичай репрезентує його потаємні думки” [6, с. 436]. Суголосною в цьому аспекті є й позиція авторитетного британського шекспірознавця М. Добсона. Він визначає солілоквій як драматичну промову, що виголошує персонаж, який, перебуваючи на сцені на самоті, здійснює конфіденційне саморозкриття перед публікою або ж навпаки – заглиблюється у власний внутрішній світ, який “голосно заявляє сам про себе” [16, с. 435].

Китайський дослідник Чінг-Хсі Пернг теж акцентує на “самотності” мовця на сцені під час виголошення солілоквія, пояснюючи цю особливість як атрибутивну апеляцію до етимології самого терміна: *solus* (“один, сам по собі, сам на сам”) і *loqui* (“говорити, промовляти”) [13, с. 203]. Американський літературознавець Л. А. Скіфінгтон наголошує, що, як правило, солілоквій – це мовне звертання, яке висловлює герой, який перебуває на сцені на самоті, але науковець поспішає додати, що монолог Принца Гамлета “*Now might I do it rat*”, що виголошується тоді, коли молиться Король Клавдій, є очевидним винятком [15].

Далеко не всі науковці поділяють погляд на те, що відсутність інших персонажів на сцені є обов’язковою рисою солілоквію. Так, зокрема, відомий актор П. Такер, розмірковуючи з приводу шекспірівських солілоквіїв, зазначає, що адресатом солілоквія, принаймні в п’єсах Шекспіра, може виступати як сам мовець, так і так звані “люди-невидимки” або глядачі. “У шекспірівському театрі, – стверджує він, – це поняття виходило за межі [сцени], і солілоквій мав місце, коли герой звертався до аудиторії” [17, с. 26]. Надзвичайно складно однозначно визначити й смислове навантаження монологів цього типу. П. Такер наголошує: «важливо зазначити, що смисл [солілоквія] не обов’язково полягає у “глибинних думках” героя – герой може брехати або говорити правду аудиторії так само, як це робить будь-хто інший» [17, с. 26].

Найбільш ґрунтовною видається концепція, представлена в науковій розвідці англійського вченого С. Мерфі, який розглядає солілоквій як промову, звернену до самого себе (“*self talk*”). Він вважає, що солілоквій генетично походить не від монологу як структурного елемента драми, а від діалогу персонажа з самим собою, який уперше зустрічається не в драматичному, а в прозовому творі – “Сповіді” Августина Бла-

женного. Середньовічний християнський філософ пропонує напружений драматичний діалог, який веде він сам (уособлення духовної субстанції) з іншою своєю іпостассю (персоніфікацією розумного начала, розсудливості) [11, с. 68].

Заслугує на увагу думка американського шекспірознавця Дж. Гірша, який слушно зауважує, що “солілоквій – промова, яку виголошує актор наодинці з собою, будучи переконаним, що його слова не можуть бути почуті жодним іншим героєм” [9, с. 18]. У монографії, присвяченій аналізу солілоквія в аспекті діакронії, Дж. Гірш визначає солілоквій як “будь-який драматичний пасаж, що має такі характеристики: 1) це мовлення одного актора; 2) герой, якого грає на сцені цей актор, не розраховує, що його слова почує якийсь інший персонаж” [9, с. 13].

Як бачимо з цієї дефініції, принциповим моментом для солілоквія є наявність у ньому тих думок персонажа, що залишаються невідомими для інших героїв, але завдяки цьому типу промови реципієнт п’єси має можливість ознайомитися з ними, тобто в такий спосіб розширюється обізнаність глядача або читача щодо потаємних думок, прихованих намірів чи планів цього персонажа. Завдяки такому мовленню реципієнт отримує змогу долучитися до розуміння неявних смислів: те, що залишається прихованим від стороннього ока інших учасників п’єси, для читача чи глядача стає відомим. Це дає можливість не лише глибше зазирнути в логіку вчинків персонажів, а й відчутти власну поінформованість, що, в свою чергу, збільшує психологічну напругу сприйняття сюжетної колізії.

Неодноразово науковці розглядали питання про функції солілоквія. М. Добсон, приміром, вважає, що одна з головних функцій цього типу промови – викрити мотивації персонажа, які приховані ним від інших героїв (Річард Глостер в історичній хроніці “Річард III”), а інша – відтворити внутрішнє напруження та сумніви героя (солілоквії Брута, Гамлета, Макбета) [16, с. 435]. Третя функція солілоквія, за М. Добсоном, є менш частотною. Дослідник називає її характерологічною, адже солілоквії незрідка покликани посилити психологічну переконливість образу персонажа, створюючи при цьому враження, що дія спричинюється характером, а не нав’язується протагоністові ззовні. “Шекспір також, – пише М. Добсон, – робить своїх персонажів більш реалістичними, наділяючи їх складним внутрішнім світом, що виражається через солілоквії, через висловлювання інших персонажів про них, а також через когнітивні метафори” [16, с. 441]. І зрештою, остання функція солілоквія, яка є найменш частотною, – творення комічного ефекту. М. Добсон вбачає її в промовах Мальволіо – одного з другорядних персонажів трагікомедії “Дванадцята ніч” [16, с. 435].

Досить часто солілоквії стають поворотним моментом у розвитку драматичної дії, своєрідною відправною точкою подальшого розвитку сюжету, що досить переконливо можна проде-

монструвати на прикладі п'єси "Юлій Цезар". Цей твір по праву вважають предтечою славнозвісних шекспірівських трагедій. Написана в 1599 р., вона була першою представлена на розгляд глядачів, що завітали до щойно відкритого театру "Глобус". До речі, саме цю п'єсу протягом багатьох століть ретельно вивчали в школах та університетах. Цілком ймовірно, що однією з причин такого успіху є її мовна організація. Цей аспект досить часто досліджували літературознавці [5; 7; 8; 10; 12], втім солілоквиї не були об'єктами ґрунтовного аналізу.

Цей твір сповнений майстерно побудованими монологами та діалогами. До складу драматичного арсеналу цієї так званої "римської" п'єси увійшла й ціла низка солілоквиї. Розглянемо три з них, які лунають з вуст різних персонажів, утім кожен з них кардинальним чином впливає на розвиток дії твору.

Давні римляни зазвичай є втіленням маскулінності, вони відомі стриманістю своїх емоцій, намаганням не виказувати почуття, які не личать справжнім чоловікам. Загалом, В. Шекспір дотримується історичної конкретики та обирає саме таку лінію репрезентації характерів персонажів. Проте за допомогою солілоквиї він відчиняє завісу над справжніми емоціями, що скеровують дії персонажів. Представлені в завуальованому вигляді, промовлені потайки від інших героїв, вони сприяють залученню глядача (читача) до таємних глибин, у яких криються справжні пружини подальшого розгортання дії.

Центром розгортання конфлікту цього твору є політична опозиція між головним протагоністом Юлієм Цезарем і його опонентом – Брутом. Однак, як стає відомо з одного з ключових солілоквиї, не йому належить задум усунути від влади римського полководця. Спочатку змовники гуртуються на чолі з Кассієм – амбіційним поборником республіканських чеснот. Саме він втягує Брута до змови, підштовхуючи його до рішучого кроку. Цікаво, що автор розкриває це не лише за допомогою вербальних прийомів (наприклад, опису змагання з плавання між ним та Цезарем, у якому останній програє першому), а й за допомогою речових об'єктів. За його вказівкою Брутові підкидають листи, написані різними почерками, які закликають його постати проти диктатора. Розбурхавши сумніви в душі товариша, Кассій ділиться з глядачами своїм підступним задумом. Цей солілоквиї викриває справжню мотивацію персонажа. Кассій визнає Брута благородним, але він хоче використати цю властивість свого союзника з корисливою метою:

Well, Brutus, thou art noble; yet, I see,
Thy honourable metal may be wrought
From that it is disposed: therefore it is meet
That noble minds keep ever with their likes;
For who so firm that cannot be seduced?

Також із цієї промови реципієнт дізнається про характер відносин між Брутом та Цезарем – Цезар любить Брута (це достеменний факт з іс-

торичних джерел, адже Цезар помилював Брута, який свого часу підтримував його ворога Помпея), отже, він не запідозрить його в зраді, що стане гарним прикриттям для решти поплічників:

Caesar doth bear me hard; but he loves Brutus:
If I were Brutus now and he were Cassius,
He should not humour me. I will this night,
In several hands, in at his windows throw,
As if they came from several citizens,
Writings all tending to the great opinion
That Rome holds of his name; wherein obscurely
Caesar's ambition shall be glanced at:
And after this let Caesar seat him sure;
For we will shake him, or worse days endure (I.ii).

Зважаючи на таке приязне ставлення, Брут навряд чи б надумав скинути Цезаря, якби його не спонукав до цього Кассій. За його задумом, анонімні листи, що закликали до захисту Риму, апелювали до кривих зв'язків із затятими противниками єдиновладдя, мали повернути одного з найбільш шанованих та відомих своїми республіканськими принципами патриція. Отже, цей солілоквиї є ключовим моментом у мовній організації зв'язки твору, який викриває аксіологію вчинків героїв і зумовлює подальший розвиток дії.

Одним із найбільш відомих солілоквиї у п'єсі "Юлій Цезар" є монолог Брута напередодні зустрічі з рештою змовників (II.i). Цікаво, що в "Порівняльних життєписах" Плутарха, які стали джерелом римських п'єс, є певні натяки на солілоквиї та рефлексивний характер цього персонажа. Розмірковуючи про причини бунту проти Цезаря, Брут розпочинає не з доводів, а з висновку: "It must be by his death". Фактично, це означає, що питання вже вирішено, але його тонка натура вимагає від нього самого аргументів. Вже на початку промови Брут говорить, що не має особистих причин для вбивства диктатора. Отже, цей герой керується дещо іншими мотивами, на відміну від його двоюрідного брата Кассія:

It must be by his death: and for my part,
I know no personal cause to spurn at him,
But for the general.

За допомогою виразної анімалістичної метафори Брут моралізаторськи порівнює Цезаря з гадюкою, яка, отримавши жало, тобто корону, вжалить інших:

He would be crown'd:

How that might change his nature, there's the question.

It is the bright day that brings forth the adder;
And that craves wary walking. Crown him? – that;–

And then, I grant, we put a sting in him,
That at his will he may do danger with.

Знову ж, пригадуючи власний досвід спілкування з полководцем, Брут не може пригадати жодного випадку неправомірних дій з його боку:

The abuse of greatness is, when it disjoins
Remorse from power: and, to speak truth of Caesar,
I have not known when his affections sway'd
More than his reason.

В історичному поступі славетного полководця він вбачає траєкторію, націлену на одноосібне правління, при цьому це правління, на думку Брута, неодмінно буде загрожувати республіканським ідеалам, виплеканим протягом багатьох століть існування Риму. В солілоквії життєвий шлях Цезаря порівнюється зі сходами. Піднявшись занадто високо, він зневажатиме решту та попіратиме їх права. Ця потужна метафора є провідним мотивом промови. Брут вирішує позбутися Цезаря ще до того моменту, доки той дійде верхнього щабля, стане лідером нації та свавільним диктатором:

But 'tis a common proof,
That lowliness is young ambition's ladder,
Whereto the climber-upward turns his face;
But when he once attains the upmost round.
He then unto the ladder turns his back,
Looks in the clouds, scorning the base degrees
By which he did ascend. So Caesar may.
Then, lest he may, prevent. And, since the quarrel
Will bear no colour for the thing he is,
Fashion it thus; that what he is, augmented,
Would run to these and these extremities.

Промова завершується ще однією згадкою змії, яка ще не вилупилася, але вже таїть у собі загрозу для решти:

And therefore think him as a serpent's egg
Which, hatch'd, would, as his kind, grow mischievous,
And kill him in the shell.

Отже, виголошуючи цей солілоквій наодинці посеред ночі, в замкненому доместикованому локусі власного саду, Брут немов би виправдовує своє рішення не лише перед реципієнтом, а й перед власним сумлінням. Він вирішує діяти на випередження, але, як згодом стане зрозумілим, сам час уже давно випередив його.

Згідно з вищенаведеною класифікацією М. Добсона, ця промова є чудовим зразком викривальної функції. Без неї навряд чи можна було створити такий крихкий та амбівалентний баланс між моральними ідеалами й необхідністю вбити людину. Брут вирішує позбавити життя славетного римського історичного діяча через гіпотетичну загрозу тиранії. У цьому випадку солілоквій якнайповніше розкриває характер головного героя.

Наступний солілоквій з п'єси "Юлій Цезар" також викриває мотиви вчинків персонажу. Цього разу перед реципієнтами постає Антоній – вірний друг Цезаря, людина, яка покарала його вбивць. Звертаючись до мертвого римлянина, Антоній дає волю своїм емоціям, виказує щирі приязнь до загиблого й оголошує про свої наміри. Досить цікавою є структура наведеного солілоквію. Він розпочинається з прохання вибачити за м'якість і підігрування змовникам:

O, pardon me, thou bleeding piece of earth,
That I am meek and gentle with these butchers!
Thou art the ruins of the noblest man
That ever lived in the tide of times.
Woe to the hand that shed this costly blood!

Поступово градус емоційної напруги підвищується й вербалізується в душі Сенеки в прокуванні жажливого майбутнього та громадянської війни. Згодом слова перетворюються на вчинки, в країні спалахує війна, в результаті якої республіканський лад остаточно втрачає свої позиції й наступає "золота" доба правління Октавіана Августа:

Over thy wounds now do I prophesy, –
Which, like dumb mouths, do ope their ruby lips,
To beg the voice and utterance of my tongue –
A curse shall light upon the limbs of men;
Domestic fury and fierce civil strife
Shall cumber all the parts of Italy;
Blood and destruction shall be so in use
And dreadful objects so familiar
That mothers shall but smile when they behold
Their infants quarter'd with the hands of war;
All pity choked with custom of fell deeds.

З погляду драматургії, ця сцена, яка є кульмінаційною в багатьох театральних та кіновірсіях (згадаймо, приміром, Марлона Брандо в кінострічці Дж. Манкевича), є дуже потужною й неодмінно впливає на свідомість реципієнтів, які по-справжньому переживають переживаннями Антонія:

And Caesar's spirit, ranging for revenge,
With Ate by his side come hot from hell,
Shall in these confines with a monarch's voice
Cry 'Havoc,' and let slip the dogs of war;
That this foul deed shall smell above the earth
With carrion men, groaning for burial (III.i).

Якщо поглянути на цей солілоквій у контексті всієї сцени, то стає очевидним різкий контраст між діями Антонія в присутності змовників і наодинці. Цей контраст зумовлений насамперед прагматичною поведінкою героя. Побачивши кров на руках убивць і побоюючись того, що його можуть прибрати як політичного соратника та найближчого друга Юлія Цезаря, Антоній дуже обережно намагається завоювати їх довіру, тягне час, щоб обміркувати план подальших дій. Але, залишившись на самоті, він з осудом називає їх "м'ясниками". Контраст присутній і на вербальному рівні також: у розмові зі змовниками герой поводить себе стримано, тоді як у солілоквії він осигає їх різкими зловісними прокльонами.

Саме з цієї промови виростає потужний образ у всій повноті його барв. Якщо до цього моменту реципієнт знав про Антонія лише те, що він був добрим спортсменом, любив розваги та вино, вірно служив Цезареві, то після неї перед нами вже зовсім інша людина – людина, яка змінює хід історії, яка свідомо розпалює війну, щоб помститися за смерть друга. Характерно, що це чи не єдиний вибух справжніх емоцій у досить стриманій за загальною тональністю п'єси (відомішою є славнозвісна сцена на форумі, але там емоції награні заради досягнення прагматичної мети).

Варто також зазначити, що цей солілоквій не лише допомагає розкрити образ персонажа, а й слугує для опису масштабних подій у лаконічній

формі. Лише сучасний театр за допомогою проєкторів і комп'ютерних технологій може за обмежений проміжок часу показати, як саме розгорталася боротьба між республіканцями та прибічниками новоствореного тріумвірату на чолі з Антонієм. Оскільки візуалізація цих подій до цього часу була неможливою через об'єктивні причини, єдиним засобом їх відтворення був вербальний опис, спрямований на активізацію фантазії реципієнтів, залучення їх до конструювання сюжету. Наведений смолілоковий як раз і виконує цю функцію – в ньому підсумовано хід історії у формі пророцтва.

Висновки. Отже, в усіх трьох солілоков'ях реципієнт твору відчуває свою причетність до подій, що відбуваються на сцені, та отримує унікальну можливість відкрити завісу над прихованими смислами. Глядач (читач) ніби чує внутрішній голос протагоністів, який лунає в найвідповідальніші, кульмінаційні моменти розгортання сюжету. Солілоковії привносять аксіологічні нюанси до характеристик персонажів і сприяють повнішому розумінню їх вчинків. Незалежно від того, як саме корелюється солілоковий з розвитком сюжеттики, він завжди вводить реципієнта в інтелектуально-психологічну лабораторію персонажа, відкриваючи можливість глибшого розуміння мотивації його вчинків, долучення до його потаємних думок і переживань. У такий спосіб, по суті, здійснюється самоконституювання особистості героя, а глядач чи читач стають свідками цього процесу.

Список використаної літератури

1. Журчева О. В. Жанровые и стилевые тенденции в драматургии XX века : учебное пособие / О. В. Журчева. – Самара : Изд-во СамГПУ, 2001. – 184 с.
2. Ильин И. Постмодернизм : словарь терминов / И. Ильин. – Москва : ИНИОН РАН-INTRADA, 2001. – 384 с.
3. Пави П. Словарь театра / П. Пави ; [пер. с фр]. – Москва : Прогресс, 1991. – 504 с.
4. A Handbook to Literature / [ed. by W. Harmon]. – 12th ed. – London : Pearson, 2011. – 672 p.
5. Braden G. Shakespeare's Roman Tragedies / G. Braden // A Companion to Shakespeare's Works / [ed. by R. Dutton, J. E. Howard]. – Oxford : Blackwell Publishing, 2003. – Vol. I. The Tragedies. – P. 199–218.
6. Brouckett O. G. The Essential Theatre / O. G. Brouckett, R. J. Ball. – Belmont : Wadsworth Group/Thomson Learning, 2004. – 480 p.
7. Bushnell R. W. Julius Caesar / R. W. Bushnell // A Companion to Shakespeare's Works / [ed. by R. Dutton, J. E. Howard]. – Oxford : Blackwell Publishing Ltd., 2003. – Vol. I. The Tragedies. – P. 349–356.
8. Charney M. Shakespeare's Roman Plays: The Function of Imagery in the Drama / M. Charney. – Cambridge : Harvard University Press, 1961. – 250 p.
9. Hirsh J. Shakespeare and the History of Soliloquies / J. Hirsh. – London : Associated University Presses, 2003. – 470 p.
10. Kezar D. Julius Caesar and the Properties of Shakespeare's Globe / D. Kezar // English Literary Renaissance. – 1998. – 28. – P. 18–46.
11. Murphy S. Now I am Alone: A Corpus Stylistic Approach to Shakespearean Soliloquies / S. Murphy // Papers from the Lancaster University Postgraduate Conference in Linguistics & Language Teaching. – 2007. – Vol. 1. Papers from LAEL PG 2006 / [ed. by C. Gabrielatos, R. Slessor, J. W. Unger]. – P. 66–85.
12. Palmer J. Marcus Brutus / J. Palmer // Political and Comic Characters of Shakespeare. – London : Macmillan & Co Ltd., 1962. – P. 1–65.
13. Perng Ch-H. Who's the Addressee? Four Types of Shakespearean Soliloquy / Ch.-H. Perng // Chang Gung Journal of Humanities and Social Sciences. – October 2008. – P. 203–222.
14. Shakespeare W. Julius Caesar / W. Shakespeare // The Complete Works of Shakespeare / W. Shakespeare ; [ed. by D. Bevington]. – New York : Longman, 1997. – P. 1025–1059.
15. Skiffington L. A. The History of English Soliloquy: Aeschylus to Shakespeare / L. A. Skiffington. – Lanham : University Press of America, 1985. – 139 p.
16. The Oxford Companion to Shakespeare / [ed. by M. Dobson]. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 541 p.
17. Tucker P. First Folio Speeches for Men / P. Tucker. – London : Oberon Books, 1997. – 126 p.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2016.

Торкут Н. Н., Борискина К. В. Специфика и роль солилоквиив в римской пьесе “Юлий Цезарь” В. Шекспира

В статье проанализирован смыслопорождающий потенциал уникального вида внутреннего монолога – солилоквиив. Определены основные дискуссионные моменты, связанные с терминологическим статусом этого понятия и его функциями. Освещена роль солилоквиив в формировании художественного мира пьесы “Юлий Цезарь” В. Шекспира, а также отмечены особенности его корреляции с механизмами создания характеров.

Ключевые слова: солилоквиив, монолог, Шекспир, “Юлий Цезарь”, речь.

Torkut N., Boryskina K. Specifics and Role of Soliloquies in the Roman Play “Julius Caesar” by William Shakespeare

The given article is aimed at analyzing the potential of a soliloquy for launching a thought provoking process in the recipients' minds. A soliloquy is considered as a unique kind of internal monologue. The authors point out the main discussion points related to the terminological status of this concept and its functions. The

role of soliloquies in shaping the artistic world of the Shakespeare's play "Julius Caesar" is outlined along with its correlation with the mechanisms of the character formation.

The term "soliloquy" has recently become widespread in the research works that focus on the study of the poetological specifics of texts written for stage. A soliloquy is often mistakenly perceived as any internal monologue of a character. In fact, it represents quite a unique form of auto-communication for which a kind of binary opposition is essential. This opposition may appear as axiological alternatives between which moves the consciousness of the hero, who is in a boundary situation, who is facing the moral choice or who is going through an existential crisis. Sometimes a soliloquy is structured in accordance with a dialogue model, the participants of which are different incarnations of a character or even ambivalent sides of his inner "I" starting a kind of fight.

In the course of close reading it is proved that all three soliloquies in the play "Julius Caesar" make recipients feel involved in the events happening on stage. They serve as a kind of an opportunity to look behind the curtain and learn some hidden meanings. The viewer (reader) hears the protagonists' inner voice, which sounds in the most crucial and climactic moments of the story evolvement. Soliloquies add axiological nuances to the characteristics of the heroes and contribute to a fuller understanding of their actions. No matter how soliloquy correlates with the plot development, it always leads the recipient into the intellectual and psychological laboratory of a particular character, opening the possibility of a deeper understanding of the motivation for his actions, opening his secret thoughts and feelings. In this way, the character building is carried out and a viewer or a reader becomes a witness of this sophisticated process.

Key words: *soliloquy, monologue, Shakespeare, "Julius Caesar", speech.*

УДК 821.111

Г. М. Храброва, Г. О. Козьмик

ДЖЕСТОВА ОПОВІДКА “XII ВЕСЕЛИХ ІСТОРІЙ ВДОВИ ЕДІТ” ЯК МАНІФЕСТАЦІЯ ГРИ З ГЕНДЕРНИМИ ОЧІКУВАННЯМИ

У статті під гендерним кутом зору розглянуто образ головної героїні оповідки джестів “XII веселих історій вдови Едіт”. Увагу зосереджено на виявленні компонентів гри з гендерними ідеалами, яку веде жінка-протагоніст. Зазначено, що ця гра розгортається з метою реалізації шахрайських проєктів та може розцінюватися як основна життєва стратегія жіночого персонажа, представленого в творі вищезазначеного жанру “низової літератури”.

Ключові слова: джест, патріархатне суспільство, гендерні ідеали, фемінність, маскуліність.

Гендерні стосунки в Англії за часів правління Тюдорів (від Генріха VIII до Єлизавети I) базувалися на узвичаєній стабільній ієрархії, за якою всі досягнення людства були пов'язані з діяльністю представників чоловічої статі, а жінку вважали істотою, нижчою за чоловіка, або “малою формою” останнього. Така дуалістична модель відмінності, що вибудовувалася ще в епоху античності (згадаймо, приміром, славнозвісні сентенції Аристотеля на кшталт “Жінка – це безплідний чоловік” [2, с. 86] або “вона є тільки матерією, принцип руху забезпечується іншим, чоловічим началом, кращим, божественним” [цит. за: 1, с. 154]), із покоління в покоління слугувала гарантом тріумфу й незламності патріархатно-символічного ладу. Це означає, що система уявлень про природу й призначення представників протилежних статей та соціокультурні функції фемінності й маскуліності конструювалася виключно чоловіками.

Ієрархічний спосіб мислення безперечно знаходив відображення в літературі. У “високих” романах Т. Лоджа, Дж. Гаскойна, Р. Гріна та формульних романах Г. Робертса, Е. Манді та ін. щастя в особистому житті загалом досягали ті героїні, поведінка яких вкладалася в прокрустове ложе встановлених соціумом гендерних норм. Ці жінки – взірці гендерного ідеалу – були наділені цілим спектром чеснот, серед яких – цнотливість, сором'язливість, шанобливість, слухняність, мовчазність, відданість, готовність безперестанно виконувати роль “тіні”, “фантома” свого повелителя-чоловіка. Жіночі промови становили лише частину загального потоку маскуліного дискурсу. Показовими в цьому плані є слова Розалінди, героїні однойменного роману Т. Лоджа, яка, надавши собі чоловічої подоби, вигукнула: “Які ж ви, жінки, безглузді тварини! То у вас серця тверді як граніт..., то – м'які як віск... Ви відчуваєте велику насолоду, коли до вас залицяються, а потім упиваєтесь своєю сором'язливістю; тільки-но ви стаєте бажанішими, то відразу перетворюєтесь на холодних та неприступних” [10, с. 311].

Навіть якщо жінку зображували музою або божественною істотою, що спостерігаємо в по-

етичних творах Ф. Сідні, Е. Спенсера, Р. Барнфілда, Т. Вілкеса, М. Драйтона та ін., їй усе одно відводили другорядне місце в парадигмі гендерних стосунків. Провідну роль, тобто роль суб'єкта, відігравав чоловік – майстер або автор, який створював її образ. За слухним висловленням Ж.-П. Десева, “серед пасток, які підстерігають жінок у царині літературного дискурсу, є така: оспівані поетом, вони втрачають свою індивідуальність... і стають тільки приводом для надання йому можливості виявити свій талант...” [4].

У “низовій літературі” жінку часто репрезентували в негативних іпостасях, які уособлювали чи то фізичну слабкість, чи то моральне убогство й гріховність жіночого начала (тупість, балакучість, підступність тощо). Втім, за спостереженням Арлетти Фарж і Наталі Земон Девіс, “комічні жанри перекидали гендерну ієрархію з ніг на голову” [8].

Тож **метою статті** є реконструкція гендерної ситуації в оповідці “XII веселих історій вдови Едіт”.

Перш ніж розпочати дослідження гендерних стосунків у цій джестовій збірці, доцільно дати дефініцію терміна “джест”. Отже, джест – це суто англійська модель літератури Ренесансу, складовими поетики якої є створення комічної ситуації (комічного ефекту) як наслідку свідомих вчинків (дій) індивіда, інтерес до дотепної несподіваної розв'язки та використання вдаваних аргументів та ненормативної лексики (гострого слівця). Характерною рисою зразків джестової літератури є також орієнтація на земне життя з його реально-побутовими маніфестаціями.

На відміну від жанру *exemplum*, для якого обов'язковим елементом художньої структури є дидактичний фінальний пасаж, покликаний формувати морально-етичні норми соціуму, джестові оповідки далекі від будь-якої повчальності. Невипадково вже в назві першої надрукованої англійської збірки “XII веселих історій вдови Едіт” (1525 р.) перед лексемою “jest” (витівка, виверт, викрут) стоїть атрибутив “merry” (веселий, кумедний), маркуючи в такий спосіб і загальну тональність, і пафос, яким просякнута твір. Для тогочасної Англії така відверта декларація розважальності артефакту

була доволі сміливим проявом творчої ініціативи. Втім, вона започатковувала дивовижну плідну традицію, про що свідчить надзвичайно широкий діапазон ренесансних джестових книг, у заголовках яких фігурує лексема "merry". Серед них – і "Сто веселих історій" (1526 р.), і "Веселі оповідки та дотепні відповіді" (1535 р.), і "Веселі та дотепні виверти Скоггіна" (1560 р.), і "Кумедні оповідання майстра Скелтона, поета-лауреата" (1567 р.) тощо.

Цікаво зазначити, що В. Гезлітт у передмові до славнозвісного видання "Шекспірівські джести" називає ці англійські оповідки збірками фацетій, вочевидь вбачаючи певну подібність з італійськими ренесансними анекдотичними оповіданнями, для яких орієнтація на розважальність була пріоритетною. Втім, варто наголосити, що в англійських джестових творах, зокрема в збірці "XII веселих історій вдови Едіт", домінує не стільки сатиричний пафос, притаманний італійським фацетіям, у яких висміювали дурнів, хабарників, амбітних рицарів, недолугих селян, зрадливих дружин, впертих жінок, а апологетика людської активності, ініціативності та винахідливості, що стане однією з головних рис англійської модифікації такої низової комічної форми, як джест.

За влучним висловлюванням української дослідниці Н. Торкут, «джест – це своєрідний гімн ренесансній свободі вчинку, "хитромудрості", дотепності та ініціативності... В основі ідеології жанру лежить ренесансне відкриття самоцінної людської особистості...» [7, с. 109]. Прагнучи до всього земного й природного, людина Відродження нехтує приписами старої (середньовічної) моралі, про що свідчать образи й персонажі "низової літератури", зокрема джестів. Цікаве спостереження стосовно формування людської особистості в епоху Ренесансу надає Д. Затонський: "Утверджуючи себе як особистість, людина Відродження з довірливою безсоромністю і нерозбірливою у засобах прямолинійністю заперечує всі табу: вона нібито розчищає будівельний майданчик для споруди нової моралі та є на рідкість терплячою до всякого роду провини. Пограбувати жадібного багатія, перехитрити боязкого монаха, заколоти супротивника..., підхопити погану хворобу, провівши ніч із кралею, – не соромно, бо все це природні, правдиві прояви суверенної особи, в якій вирує енергія. І вона спішить поділитися своїми секретами з першим стрічним, соковито й з охотою розповідаючи про власні походеньки" [5, с. 48].

Активністю й ініціативністю в джестах наділені не тільки чоловіки, а й представниці жіночої статі. Так, приміром, в оповідці "XII веселих історій вдови Едіт" суб'єктом комізму є жінка, на чому наголошено вже в назві твору. Саме жіночий персонаж (на ім'я Едіт) грає роль постійного формального компонента, який поєднує в одне ціле всі дванадцять джестів.

Кожному джестові, що представлений у віршованій формі, передують короткий виклад змісту або назва-фабула, націлена на те, щоб зацікавити потенційного читача. Її структура є дуже важливою для розуміння інтенцій автора збірки. Для всіх заголовків-анотацій до джестів характерна загальна складова – постійне кліше: "Про те, як вдова Едіт (вона) ошукала (обдурила)...". Завдяки цьому кліше письменник акцентує на статі головного персонажа (жінка), його статусі (вдова) та позиції в системі суб'єктно-об'єктних відносин. Дієслово "to deceive" (обманювати, ошукувати, обдурювати, вводити в оману) вказує на те, що саме Едіт є агентом дії. Крім того, кожен заголовок будується на зіткненні двох антиномій – жіночого начала, що уособлюється жінкою Едіт, та начала чоловічого, репрезентованого в образах представників різних соціальних верств (прошарків). Тож серед них є як простолюдини (цирульник (II), корчмарі та їх підлеглі (III, XII), прочани (V), писар (V, VI), продавець краму (VI), йомени (XI), слуги знатних осіб – Томаса Невілла (VII), єпископа Рочестерського (VIII), Томаса Мора (X)), так і особи знатного походження (сер Томас Деніс (I), доктор богослов'я (поважний священнослужитель IV), граф Арудельський (IX)).

У передмові розповідається про родину, з якої походить Едіт, причому велику увагу приділено її батькові – згадується його ім'я, описується зовнішній вигляд, окреслюються основні життєві віхи, зокрема той факт, що він мав трьох дружин і помер від сухот. Автор зазначає, що Джон Гокін, йомен з Ексетеру, був вихідцем з достойної родини, чоловіком мудрим і розсудливим. Але протягом життя він незрідка заглядав у чарку, що позначилося і на його зовнішності, і, ймовірно, на матеріальних статках. Він представлений як людина, що мала жалюгідну тілесну будову (a Man but of a meane stature), червоне від вина обличчя (And red in the face when he dranke wine), чорне волосся (Blacke was his Haire), крюкуватий ніс (hooked his nose), а також постійний кашель, що супроводжувався кровотечею та, з рештою, призвів до смерті:

And now and then, had the cough and the pose.
A sycknesse rayned vpon him aye,
Which troubled him sore night and daye:
Beside the cough, a bloody flyr,
And euer among a deadly yer,
Which brought him to his finall day [15, с. 33].

Попри те, що Джон Гокін зображений без будь-якого пієтету, конкретизація біографії батька головної героїні сприймалася ренесансною читацькою аудиторією як цілком природне явище. Згідно з тогочасними гендерними стереотипами, жінку уявляли насамперед як доньку чи дружину певного чоловіка, її права на будь-яке волевиявлення були обмежені. Обираючи представницю жіночої статі протагоністом збірки веселих оповідок, автор тим не менше віддавав данину тогочасним традиціям і не наважувався порушувати читацькі очікуван-

ня шляхом розхитування патріархатної системи норм та ідеалів.

Про матір Едіт у передмові надається дуже мало інформації. Відомо тільки, що вона є третьою дружиною Джона Гокіна й після смерті голови родини змушена взяти на себе відповідальність за піклування про доньку. Автор не згадує імені цієї жінки, але переказує та навіть цитує її повчальні промови, спрямовані на те, щоб застерегти Едіт від численних небезпек, які загрожують незаможній дівчині на життєвому шляху.

Згідно з вищезазначеним, особистість Едіт, зокрема її гендерна ідентичність, конструюються під впливом не батьківських дидактичних настанов, що посідають значне місце в житті героїв як “високих романів”, так і формульної літератури англійського Ренесансу, а саме материнського виховання. Юна Едіт виявляється вправною ученицею матері й швидко засвоює головний урок: реальний шанс покращити матеріальні статки жінка може завдяки засвоєнню “техніки” як вербального, так і невербального спілкування з чоловіками. Тож наступні дванадцять оповідок постають як своєрідна ілюстрація засадничої тези, проголошеної матір’ю Едіт у передмові: життя є коротким, тож краще не гаяти часу, насолоджуватися й використовувати для цього першу ліпшу можливість.

Прикметно, що суголосний ренесансним умонастроєм заклик до своєчасного збору плодів скороминучої молодості звучить у творях багатьох гуманістів доби Відродження. Згадаймо хоча б рядки з першої книги од П. Ронсара:

Поки ще почуття тендітне,
Поки ще юність буйно квітне,
Віддай належну їй ясу:
Рви квіти молодості, люба,
Бо старість, як троянду, грубо
Твою понівечить красу [6, с. 65].

Структурну основу композиційної організації кожної з оповідок становить гендерна гра, вибудована на обдуренні жінкою Едіт одного або декількох чоловіків (тільки в п’ятому джесті героїня обдурює і чоловіка, і його дружину). На висвітлення етапів її шахрайських ігор спрямована внутрішня організація сюжету твору “XII веселих історій вдови Едіт”.

Експозиція містить географічну конкретизацію, тобто місце розташування Едіт та інформацію про тих, хто опинився на її шляху й став жертвою її витівок (імена, соціальний статус). Щоб надати історіям більшої правдоподібності, автор джестів незрідка вживає антропоніми, топоніми та назви закладів (церкви, таверни), що є добре відомими тогочасним лондонцям. У десятій історії навіть згадується ім’я славнозвісного сера Томаса Мора – лорда-канцлера за часів правління Генріха VIII. Щоправда, вдова Едіт ошукує не самого філософа-гуманіста, а трьох його молодих слуг, кожен з яких сподівався одружитися з нею, але спіймав облизня.

Зав’язка демонструє вигадану Едіт ситуацію, яка сприятиме скоєнню нею шахрайського вчинку. У першому та дев’ятому джестах, приміром, вона запевнила чоловіків-жертв, що має доньку, яка, начебто, є багатю спадкоємицею значної частини землі та нерухомого майна.

У четвертій оповідці йдеться про те, як Едіт ошукала представника кліру – поважного священника з лондонського Собору св. Томаса Ейкерса, виманивши в нього 5 ноблів. У п’ятому джесті, з метою привернути на себе увагу подружжя, “вона прикинулася, що потопає”. Зав’язкою шостого джесту є розмова з драпірувальником, під час якої Едіт пояснила, що “була позбавлена своїх речей”. Цим поясненням вона намагалася викликати співчуття з боку драпірувальника, який, згідно з її планом, мав пошити їй вбрання. Зав’язка сьомого джесту – це обіцянка Едіт слугі Томаса Невілла та звернення до нього з проханням поїхати до маєтку, який начебто їй належав, і впевнитися, що вона є власницею різних скарбів та предметів розкоші. У восьмому джесті Едіт пообіцяла слугі єпископа з Рочестеру “золоті гори” за умови, якщо той одружиться з нею. Десятий джест починається з того, що вдова хвастається своїм величезним господарством, неабияким рівнем виробничості своєї пивоварні та чималою кількістю слуг. Ця розповідь, звичайно, не могла залишити байдужими її слухачів-чоловіків, які мріяли керувати майном удовиці. В одинадцятому джесті вона вирішила натиснути на жалість трьох йоменів: вона представилася перед ними як бідолашна самотня вдова, а потім пообіцяла винагородити їх золотом найвищої проби, якщо вони їй допоможуть.

Як бачимо, інтрига, на якій вибудовується сюжет низки джестів, відображає соціокультурну реальність тогочася: епоха правління Генріха 8 характеризується помітним зубожінням значної частини славетних англійських родів.

Наступним етапом розвитку сюжету того чи іншого джесту оповідки “XII веселих історій вдови Едіт” є, в більшості випадків, виконання персонажами прохання головної героїні (наприклад, здійснення подорожі до вигаданого нею маєтку). Вони з легкістю погоджуються на пропозиції Едіт, яка здебільшого полює на гроші, але не гребує й речами: приміром, шостий джест розповідає про те, як їй вдалося виманити в мануфактурника нове вбрання та ще й відправити його за кубками до нотаріуса, якого вона ошукала напередодні.

На особливу увагу заслуговує дев’ята оповідка, жертвою в якій стала особа аристократичного походження – граф Арундельський. Дізнавшись про перспективи, які перед ним “відкривала” Едіт, пов’язані з її малолітньою донькою – власницею великого наділу землі, він одразу погодився стати опікуном, а згодом і законним чоловіком дівчини. Після цього граф віддав їй матері значну суму грошей та відрядив цілий

почет власних слуг, щоб привезти до свого збіднілого маєтку “багату спадкоємицю”.

Як бачимо, пройдисвітка Едіт добре розуміється не лише на психології пересічних людей, вадами яких вона вміло маніпулює, а й на мріях і сподіваннях аристократів.

Кульмінація в джесті – це сцена викриття шахрайства Едіт, а розв’язкою сюжету є втеча з місця злочину або вигнання цієї авантюристки, що часто супроводжується образами на її адресу.

З тексту дізнаємося, що Едіт уже не молода, оскільки вона каже, що має знайти чоловіка для своєї доньки. Тим самим вона натякає на те, що вкрай важливо для жінки середніх літ реалізувати себе як мати.

Насправді, Едіт не була матір’ю, адже її донька померла після народження. Вона маніпулювала статусом материнства, щоб надати своїм історіям більшої правдоподібності. Жінка-матір, яка піклується про свою дитину, завжди викликає симпатію, адже материнство є основним призначенням жінки.

Едіт є антиподом образу жінки, оспіваної патріархатним каноном. По-перше, вона повністю відмовляється від основної в ті часи жіночої прерогативи – бути берегинєю домашнього вогнища. Героїня тільки грається із захопливими розповідями про дім і домогосподарство для того, щоб заслужити довіру чоловіків, у свідомості яких жіноче начало ототожнюється з домашньою системою. З цією метою вона називає себе власницею маєтку, нібито наголошуючи на виконанні нею ролі господині дому, та удаючи із себе жінку, яка чемно слідує покликанню представниці “слабкої статі” в патріархатному континуумі.

Крім того, Едіт виявляється руйнівницею всього, що пов’язане з поняттям “дім”. Так, приміром, у другому джесті вона пропонує власнику таверни знести дах своєї хати, щоб покрити її свинцеваними пластинами. Тож, як влучно висловилася дослідниця Л. Вудбрідж, ця джестова героїня є повною протилежністю жінки, яка добре знається на хатніх справах (antidomestic), Едіт – це антихазяйка [16, с. 178–204].

До речі, зректися виконання однієї з основних жіночих ролей їй радила ще мати, про що йдеться в преамбулі до збірки “XII веселих історій вдови Едіт”. Згідно з тогочасними уявленнями, поведінка матері вважалась антиприродним явищем, аномалією. Тож Едіт та її мати формують у площині твору так званий жіночий універсум, який робить виклик чоловічій патріархатній традиції.

Насамкінець, Едіт не була й удовицею. Вона вийшла заміж за деякого Томаса Елліса, але невдовзі покинула свого чоловіка й завагітніла від іншого. Ця джестова героїня тільки вдавала з себе вдову, причому так правдоподібно, що за нею навіть закріпилося прізвисько “the widow Edith”. Вона не випадково маніпулювала цим статусом, адже, по-перше, положення

вдови надавало їй певні громадські та юридичні права, що дозволяло брати на себе будь-яку відповідальність [3]. По-друге, перед дружинами померлих чоловіків відкривалися деякі простори свободи. Свобода вибору, приміром, забезпечувала альтернативу: чи то знову вийти заміж, чи то залишитися вдовою до кінця життя. Вдови користувалися певною мірою і фінансовою свободою, що надавало їм більше можливостей, ніж заміжнім жінкам, розпоряджатися власним майном [12, с. 117]. Померлі чоловіки залишали дружинам 1/3 частину своєї власності, якщо в нього були нащадки. У випадку відсутності інших спадкоємців удовиця успадковувала все майно, що належало чоловікові [13, с. 17]. Жінка могла також стати власницею всіх статків чоловіка, якщо вона успішно задовольняла всі його потреби, зокрема сексуальні. Відомою вдовицею, фінансові статки якої покращувалися після смерті її чоловіків, була, наприклад, Бесс із Хардвіка (графиня Шрусбері), ініціаторка будівництва таких шедеврів елізаветинської архітектури, як особняки Чатсворт (“Палац на пагорбах”) і Хардвік-Холл (“Скляний палац”). Так, англійський письменник Горас Волпол (4-й граф Оксфордський) в одному з листів до Джорджа Монтегю згадує про її високу в сексуальній сфері майстерність, яка неодноразово сприяла збагаченню графині:

Four times the nuptial bed she warm’d,
And every time so well perform’d,
That when death spoil’d each husband’s billing,
He left the widow every shilling [14, с. 87].

Дослідниця Е. Л. Еріксон порівнює незалежну в економічному та сексуальному плані жінку з “вільним (loose) електроном, який у суспільстві спарованих атомів розкриває весь свій потенціал і, разом з тим, ховає в собі небезпеку” [9, с. 153].

Нарешті, в уяві чоловіків удовиця здобувала свободу і в сексуальному плані. Тож не дивно, що в популярній культурі вона незрідка характеризувалась як нестямно сексуальна, розважлива та нестримна (невгамовна) [11, с. 68]. З іншого боку, згідно з християнськими уявленнями, вдова поставала об’єктом жалю, слабкою та нещасною істотою, що потребує милосердя й захисту [11, с. 68].

Таким чином, маніпулювання гендерними очікуванням з метою ошуканства є для Едіт основною життєвою прерогативою. Стратегії шахрайства, до яких вона вдається, вибудовуються з урахуванням двох вкрай важливих моментів. Перший з них – вдале використання матримоніального статусу. Блискуче граючі роль удови (тож не дивно, що навіть у назві збірки автор вказує, що його героїня є вдовою), Едіт в очах суспільства постає поважною особою й водночас має певну свободу поведінки (чимало чоловіків спокушаються перспективою вдалого одруження). Другий момент стосується розголосу про її удаване багатство. Сподіваючись покращити свої статки шляхом шлюбу з

багатою вдовою, чимало горе-женихів потрапляють у халепу.

Головна героїня оповідки “XII веселих історій вдови Едіт” випромінює наскрізне життєствердження, невичерпну енергійність, гострий розум і величезне прагнення до ініціативності. Втім, одним із магістральних завдань автора джестів – захисника патріархатної ідеології – є спрямувати ці позитивні якості, які завжди приписувалися чоловікам, не на добрі справи, а на скоєння шахрайських витівок. Тож, з іншого боку, героїнею керують ненаситна спрага наживи, постійне бажання затягнути в павутину брехні, удавання й крутіства, а також схильність до підступності, перелюбства та інших аморальних вчинків заради здійснення своєї мети.

Висновки. На основі вищевикладеного зазначимо, що джести, ймовірно, створювали для приниження представниць жіночої статі та укріплення атмосфери фаллологоцентризму. Автори джестових оповідок, як і творів інших жанрових утворень масової літератури, перманентно наголошували на тому, що завойовувати пальму першості в усіх сферах життя в патріархатному суспільстві дозволено тільки чоловікам. Жінці ж відводили або другорядну позицію в ієрархічній картині світу, відображеній у текстовому просторі, або роль мішені для чоловічої агресії. Роль ефективної та безжалісної зброї в процесі цієї мізогіністської атаки на жінок відіграють комічні ситуації, в яких героїнею доводиться розкривати найгірші грані своєї особистості. Тож об'єктом висміювання завжди поставала та жінка, яка не відповідає нормам патріархатної моралі.

Список використаної літератури

1. Айвазова С. К истории феминизма / С. Айвазова // *Общественные науки и современность*. – Москва : Наука, 1992. – № 6. – С. 153–168.
2. Аристотель. О возникновении животных / Аристотель ; [пер. с греч. В. П. Карпова]. – Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1940. – 250 с.
3. Борен Ф. Интермедия если судить по изображениям / Ф. Борен // *История женщин на Западе : в 5 т. / [под ред. Н. Земон Дэвис, А. Фарж] ; [пер. с англ. ; науч. ред. перевода Н. Л. Пушкирева]. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2008. – Т. 3: Парадоксы эпохи Возрождения и Просвещения. – 560 с. – (Гендерные исследования)*.
4. Десев Ж.-П. Неоднозначность литературного дискурса / Ж.-П. Десев // *История женщин на Западе : в 5 т. / [под ред. Н. Земон Дэвис, А. Фарж] ; [пер. с англ. ; науч. ред. перевода Н. Л. Пушкирева]. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2008. – Т. 3: Парадоксы эпохи Возрождения и Просвещения. – 560 с. – (Гендерные исследования)*.
5. Затонский Д. В. Искусство романа и XX век / Д. В. Затонский. – Москва : Худ. литература, 1983. – 535 с.
6. Ронсар де П. Лирика / П. де Ронсар ; [пер. с франц. Ф. Склера]. – Київ : Дніпро, 1977. – 159 с.
7. Торкут Н. М. Проблемы генезиса и структурирования жанровой системы английской прозы позднего Ренессансу (малые эпические формы та “литература факта”) / Н. М. Торкут. – Запоріжжя, 2000. – 406 с.
8. Фарж А. Что представляют собой женщины в том или ином отношении? / А. Фарж, Н. Земон Дэвис // *История женщин на Западе : в 5 т. / [под ред. Н. Земон Дэвис, А. Фарж] ; [пер. с англ. ; науч. ред. перевода Н. Л. Пушкирева]. – Санкт-Петербург : Алетейя, 2008. – Т. 3: Парадоксы эпохи Возрождения и Просвещения. – 560 с. – (Гендерные исследования)*.
9. Erickson A. L. Women and property: in Early Modern England / A. L. Erickson. – New York : Routledge, 2002. – 320 p.
10. Lodge T. Rosalind / T. Lodge // *Elizabethan Prose Fiction / [ed. by M. Lawlis]. – New York : The Odyssey Press, Inc., 1967. – P. 278–394.*
11. Mendelson S. H. Women in Early Modern England, 1550–1720 / S. H. Mendelson, P. M. Crawford. – New York : Clarendon Press, 1998. – 480 p.
12. Perfetti L. R. Women and Laughter in Medieval Comic Literature / L. R. Perfetti. – Ann Arbor : University of Michigan Press, 2003. – 286 p.
13. Secara M. A Compendium of Common Knowledge 1558–1603 / M. Secara. – Verlag : Popinjay Press, 2008. – 208 p.
14. The letters of Horace Walpole, Earl of Orford: including numerous letters now first published from the original manuscripts. – London : R. Bentley, Bangor House, 1840. – Vol. 4. – 497 p.
15. XII merry jests of the Wydow Edyth [Electronic resource] // *Shakespeare Jest-books: Merie tales of the mad men of Gotham. XII merry jests of the Wydow Edyth. Pasquils jests with Mother Bunches merriments. The pleasant conceits of Old Hobson. Certayne conceyts and jeasts. Taylors wit and mirth. Conceits, clinches, flashes and whimsies / [ed. by W. C. Hazlitt]. – London : B. Franklin, 1864. – P. 27–108. – Mode of access: <http://books.google.com.ua/books?id=lucyAQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>.*
16. Woodbridge L. Hygiene, Civility, and Homeless / L. Woodbridge // *Vagrancy, Homelessness, and English Renaissance Literature. – Urbana ; Chicago : University of Illinois Press, 2001. – P. 178–204.*

Стаття надійшла до редакції 10.11.2016.

Храброва А. Н., Козьмик А. А. Джестовый сборник “XII веселых историй вдовы Эдит” как манифестация игры с гендерными ожиданиями

В статье под гендерным углом зрения рассматривается образ главной героини джестового сборника “XII веселых историй вдовы Эдит”. Внимание сосредоточено на выявлении компонентов игры с гендерными идеалами, которую ведет женщина-протагонист. Указано, что эта игра разворачивается с целью реализации мошеннических проектов и может расцениваться как основная жизненная стратегия женского персонажа, представленного в произведении вышеуказанного жанра “низовой литературы”.

Ключевые слова: джест, патриархатное общество, гендерные идеалы, феминность, маскулинность.

Khrabrova N., Koz'myk H. The Jest-Book “XII Mery Jests of the Wydow Edyth” as Manifestation of the Game with Gender Expectations

The jest-book “XII mery jests of the Wydow Edyth” is studied from the gender point of view. The authors of the article reveal the main components of the game with gender ideals which have been created by the main heroine named Edith.

This game underlies the compositional paradigm of each jest in this book. In the exposition setting (geographical locations of Edith) and characters (the potential victims of Edith's sophisticated fraud) are established.

Rising action occurs when Edith starts making up exciting stories. These stories show her as an epitome of a gender ideal as she constantly masquerades as an excellent preserver of the hearth, as a rich widow and a careful mother passing her bastard daughter off as an heiress. Edith deceives others into thinking what she wishes them to (she asks them to come to her make-believe house, for example).

She is wit, resourceful and very good at manipulating men's dreams and their expectations. She permanently gets the better even of those in authority (par excellence of men) and they are easily taken in by her tricks. As is seen from the plot these jests reflect sociocultural reality of the epoch of Henry VIII when a great number of noble families were impoverished.

Each jest reaches its climax when Edith's fraud is exposed. Then falling action and denouement follow this decisive and turning point in a storyline when Edith runs away from the place where her fraud has occurred or the others insult her and hound her out.

The jest-book “XII mery jests of the Wydow Edyth” as well as other jests were written for the ideological purpose to humiliate women. During this misogynist attack humour played the part of a basic weapon as the male audience laughed at any woman who does not fit into the ideals of patriarchal canon. Jest heroines were represented as gossiping, shrewish, dishonest, lustful, morally weak to avoid any temptation, and those who resort to trickery.

Key words: jest, patriarchal society, gender ideals, femininity, masculinity.

“THE SOMETHING THAT NATURE GAVE ME”: THE ROLE OF NATURE IN SHAPING THE GENIUS THROUGH THE PRISM OF SHAKESPEARE’S BIOGRAPHIES

The author of the article explores the strategies of interpreting the eco component of Shakespeare’s biography and works. She suggests that they depend on the biographical genre modification, aesthetic nature of the text and author’s intentions. The most telling examples that belong to the genre of literary biography and fictional biographies are considered in the article.

When analyzing the specific role of nature in the novel by Park Honan “Shakespeare. A Life” two closely related but differently directed trends are identified. The predominant one is the “documentalization” of the narration. At the same time Honan tries to make the narration sound more literary by using a number of devices one of the most interesting of which is the cognitive metaphor.

The text of Stephen Greenblatt’s “Will in the World. How Shakespeare Became Shakespeare” is structured around the new historicist view of the epoch and an individual fate in it. Greenblatt explains that to understand who Shakespeare was one needs to follow the “verbal traces” he left behind and see his life and his world which he opened day to day and described in his works. These verbal traces bring Greenblatt to the conclusion that nature itself was the life giving environment in the heart of which the dramatist’s genius developed.

The novel “Shakespeare. The Biography” by Peter Ackroyd can be regarded as an intermediate link between the genres of literary biography and biographical fiction, since the author tries to state the facts that are known to Shakespeareans as close to the classical literary narrative mode as possible using the strategies of historiographic metafiction he perfected in his other works. One of these strategies is related to the detailed representation of the nature of Shakespeare’s homeland.

Nature plays a peculiar role in biographical fiction which is not limited by stricter canons as literary biography. Thus in his well-known novel “Nothing Like the Sun” Anthony Burgess extensively uses the images of nature to create bright sketches that demonstrate Shakespeare’s spiritual intuitive closeness to nature elements.

The author of the article observes that in literary biographies nature plays two interrelated roles: as part of the factual outline and background for Shakespeare’s talent development, and also as a cognitive metaphor meant to explain the mystery of this talent. As concerns fictional biography it is found out that one cannot find any fragments with detailed depiction of Shakespeare’s homeland but the narrative is saturated with nature: at the level of metaphors, character portraits, psychological parallelism, etc. It is concluded that both these types of works have one thing in common: the territorial imperative is undeniable – nature had an immense impact in the process of establishing Shakespeare as a personality and a dramatist.

Key words: genre modification, literary biography, biographical fiction, nature’s determinism.

In the second half of the twentieth century different genre modifications of biographical writing were revived. This was due, in part, to the post-modern worldview, the crisis of metanarratives, mistrust of big genre forms and the authors’ authority led to the scenario where fiction was the cornerstone of literature. As a result of this essential ideological shift literature ceased to be perceived as “a window into reality” and gained certain aesthetic self-referentiality. Though literature is not able to speak about the world truthfully, it is still able to somehow convey messages through literary technique. As such, post-modern literature interpretation turned to authorship and auto-thematic interpretation.

There is hardly a major dead writer who was not revived in fiction at this or that period. And though his is not a recent phenomenon, it is particularly relevant in modern interpretation. According to A. Fokkema, it is no great exaggeration to say that postmodernism’s stock character is an author [5, p. 41]. As such it should be no surprise

that modern writers turn to the life and work of the English dramatist William Shakespeare in drawing parallels between character and author, nature and author. The reason for that is not only that his literary legacy is placed by Harold Bloom at the center of the Western canon [1], but the very personality of the Bard is a mystery that man has been trying to crack for over four hundred years.

Indeed, the amazing versatility of Shakespeare’s genius is the aspect that attracts attention of more and more interpreters. For example, in the short story “Everything and Nothing” by J. L. Borges, he brightly demonstrates the universal nature of Shakespeare’s works. The Bard addressed the God with the words: “I who have been so many men in vain want to be one man only, myself”. The voice of God answered him out of a whirlwind: “Neither am I what I am. I dreamed the way you dreamt your plays, dear Shakespeare. You are one of the shapes of my dreams: like me, you are everything and nothing” [7, p. 6]. Harold Bloom develops this thought in his work stating that one can go further than that as Shake-

spere is no one and everyone, he is nothing and everything, Shakespeare is the canon [1, p. 214].

Likewise, Gary Taylor connects the uniqueness and exceptionalism of Shakespeare's dramatic talent with the fact that the great Englishman turned into a "black hole": "Light, insight, intelligence, matter – all pour ceaselessly in to him, as critics are drawn into the densening vortex of his reputation; they add their own weight to his increasing mass. The light of other stars – other poets, other dramatists – is wrenched and bent as it passes by him on its way to us. He warps cultural space-time; he distorts our view of the universe around him" [10, p. 410]. Taking up Taylor's thought one can assume that in the modern intellectual space Shakespeare's creative works are something like a "cultural impulse amplifier" that allows the civilization see itself on a new scale. As Marvin W. Hunt writes, when we search for Shakespeare, we are also hunting for ourselves, constantly engaged in an internal search for who we are as individuals [9, p. 10].

As such, it is no wonder that today, in the age of pollution, depleted resources, greenhouse effect and "ecological count down" Shakespeareans focused their research interests on those aspects of Shakespeare's writing that are directly related to various nature's manifestations. Biographers started to pay more attention to landscape elements and images that are associated with nature while also to eco-metaphors. Besides, many scholars consider nature's visualizations as a key to understanding the sources and forming factors of Shakespeare's genius, and images of plants, animals, natural phenomena serve as the cognitive tools that help comprehend the in-depth essence of his talent.

The aim of this paper is to explore the strategies of interpreting the eco component of Shakespeare's biography and works. It is assumed that they vary depending on the biographical genre modification, aesthetic nature of the text and author's intentions. Let's consider the most telling examples that belong to the genre of literary biography (Park Honan "Shakespeare. A Life", Stephen Greenblatt "Will in the World. How Shakespeare Became Shakespeare", Peter Ackroyd "Shakespeare. The Biography") and fictional biographies (Anthony Burgess "Nothing Like the Sun", Grace Tiffany "My Father Had a Daughter", Yu. Dombrovsky "Dark Lady").

When analyzing the specific role of nature for Shakespeare in the novel by Park Honan "Shakespeare. A Life" two closely related but differently directed trends are identified. The predominant one is the "documentalization" of the narration, striving to base on facts and reliable information. The author gives his heightened attention to historical details. He meticulously studies the geography of Renaissance England and describes the area where Shakespeare was born: the geographic location, the nearby villages, the climate, the history of formation, the minutest con-

struction details ("Three streets ran roughly parallel to the river, intersected by three more, and the land within this grid was marked into 'burg age' plots, each of which was 12 perches in length and 3 ½ perches in breadth (198 feet by 57 feet 9 inches" [8, p. 4]).

At the same time Honan tries to make the narration sound more literary by using a number of literary devices including the cognitive metaphor. At the very beginning he introduces the image of the river Avon: "Shakespeare's life began near the reflecting, gleaming river Avon, which today flows past Stratford's Church of the Holy Trinity where he lies buried, and past a theatre where his dramas are seen and heard by visitors from all nations" [8, p. 3]. The symbol of the river is a multi-level one: it is the motion of a human life from birth to death, and the evolution of the mankind from Renaissance to the present time. Moreover, stressing on the common Indo-European root of the river (the Avon or Aven in Brittany, Avenza in Italy, Avona in Spain [8, p. 3]) Honan intuitively hints at the universal character of those sources from which Shakespeare drew inspiration.

Indeed, Honan develops the idea about the nature's sources of poetic inspiration in his traditional discursive-rationalistic manner and demonstrates the "nature's determinism" of Shakespeare's personality formation: «The life in flowers and trees, gardens, orchards, and fields at all seasons appealed to Mary's son, and no poet has responded with more pleasure to nature. Yet the town was flat, and a boy's eyes might take in nothing more amazing at first than cowslips, and clover, or a river in flood, caterpillar swarms, or a "curious-knotted garden"» [8, p. 22]. The biographer thoughtfully studies the origin of Shakespeare's admiration of the familiar, "routine" scenery, which later was reflected in his works: «The devotion of the mature Shakespeare appears with odd intensity in his making so much of banal nature, "thistles, kecksies, burr", or the domestic garden, or nature's excess or waste. It is as if in his early youth the drama of diurnal nature had become intense enough. A small boy could not travel far, and orchards and gardens between Gild Pits and the Woolshop perhaps had to satisfy him on many a day; later the shire's variety drew him strongly» [8, p. 22–23]. However, Honan does not return to the topic of nature even when he discusses "The Tempest" (traditionally associated with nature).

Another interesting example of literary biography that is worth special consideration is the work by Stephen Greenblatt "Will in the World. How Shakespeare Became Shakespeare" [6]. The text written by a scholar is structured around the new historicist view of the epoch and an individual fate in it. Greenblatt explains the general logic of biographical narrative organization in the preface: to understand who Shakespeare was one needs to follow the "verbal traces" he left behind and see his life and his world which he opened day to day

and described in his works mostly sensitively and carefully. These verbal traces found by Greenblatt in Shakespeare's texts bring him to the conclusion that nature itself was the life giving environment in the heart of which the dramatist's genius developed: "he seems to have taken in everything about this rustic world" [6, p. 41]. Shakespeare's childhood that he spent in the picturesque green area allowed shaping a special talent similar to Ariel's superhuman abilities: "ease, delicacy and precision with which he enters into the lives of animals... vagaries of the weather, the details of flowers and herbs, and the cycle of nature – no turban fantasy" [6, p. 57]. The readers comprehend the nature's sources of Shakespeare's inspiration when they free their imagination and dive into the world described by the biographer: "To understand how Shakespeare used his imagination to transform his life into his art, it is important to use our own imagination" [6, p. 14]. And though the results of such biographical "fantasizing" sometimes evoke critics' smiles (let's take the notorious porcupines that supposedly ran around the English woods [6, p. 42]) one must admit that imagination is able to draw us nearer to better understanding of Shakespeare's genius than knowledge of some naked facts.

That is why using of interesting cognitive metaphors that are connected with the natural world of Shakespeare's youth seems as an apt solution. For example, Greenblatt plays upon the hypothesis about Shakespeare's poaching: "Throughout Shakespeare's career as a playwright he was a brilliant poacher – deftly entering into territory marked out by others, taking for himself what he wanted, and walking away with his prize under the keeper's nose. He was particularly good at seizing and making his own the property of the elite, the music, the gestures, the language" [6, p. 152]. And though this bright metaphor does not prove the fact of Shakespeare's poaching it lets the readers view the creative process from a new perspective.

The novel "Shakespeare. The Biography" by Peter Ackroyd can be regarded as an intermediate link between the genres of literary and fictional biography, since the author tries to state the facts that are known to Shakespeareans as close to the classical literary narrative mode, as possible, using the strategies of historiographic metafiction he perfected in his other works. One of these strategies is related to the detailed representation of the nature of Shakespeare's homeland. Thereby Ackroyd aims at following the canons of literary biography and forms a rich database of geographical information: a whole chapter "She Is My Essence" is devoted to the detailed description of Warwickshire which is metaphorically called "the heart or the navel of England" [3, p. 6]. At the same time abstract general conclusions are more inherent in his writing than in his colleagues biographers'. The demonstrative example is Ackroyd's concept of "the territorial imperative" of a creative person-

ality, which is realized in their work: "The evidence of his work provides unequivocal proof that he was neither born nor raised in London. He does not have the harshness or magniloquence of John Milton, born in Bread Street; he does not have the hardness of Ben Jonson, educated at Westminster School; he does not have the sharpness of Alexander Pope from the City or the obsessiveness of William Blake from Soho. He is of the country" [3, p. 8]. Carefully depicted in the very beginning this convincing image of the dramatist who became "the core or source of Englishness itself" [3, p. 6] sets the tone of the entire novel.

Nature plays a peculiar role in fictional biographies which are not limited by stricter canons as literary biography. In his novel "Nothing Like the Sun" [4] Anthony Burgess extensively uses the images of nature to create bright sketches that time after time demonstrate Shakespeare's spiritual liaison, certain intuitive closeness to nature's elements. For instance, when showing the Bard's critical attitude towards his own works, Burgess appeals to the symbolic image of a swan (as Shakespeare is called the 'Sweet Swan of Avon'): "He read through the whole poem and was filled with such disgust at his own ineptitude that he was fain to tear it and scatter the fragments on the river (the swans would come, thinking it food)" [4, p. 111]. From this very moment Burgess starts actively using the stream of consciousness technique thus uniting the urban and rustic spheres of life in Shakespeare's soul. For example, when working on the dedication to Southampton he has different images interlacing in his head with the creative process itself: «"I know not how I shall offend..." Spring waking in London, crude crosses still on the doors, but the wind blowing in the smell of grass and the ram bell's tinkle» [4, p. 111], «"... nor how the world will rebuke, no, censure me for choosing so strong a prop..." There were manacled corpses in the Thames, that three tides had washed. "... to support so weak a burden..." A kite overhead dropped a gobbet of a human flash...», «"... and the world's hopeful expectation." A distant consort of brass – cornets and sackbuts. "Your honour's in all duty..." Ad ray horse farted..." William Shakespeare» [4, p. 112]. These fragments demonstrate the interlacement of those biographical influences that determined the artistic peculiarity of Shakespeare's writing.

Burgess often uses original images of nature. For example, he compares Shakespeare's longing for travel with a cat that claims attention: "The world, the wide world crying and calling like a cat to be let in, scratching like spaniels" [4, p. 11]. It is interesting to note that such surprising comparisons of abstract notions with specific creatures Burgess borrowed from Shakespeare himself. In the sonnet 143 the poet compares himself with a baby that cries while its mother runs to catch a chicken.

Animalistic metaphors are often used in text to describe supporting characters: one of village girls

“It was this one ready wench – black-eyed, the flue on her body black, her hair black and shining as black birds that fed on thrown-out bacon fat” [4, p. 12] or Shakespeare’s flabby father (“His father, with weak mottled nief, did a bold thing then, one that made the mouth of WS to gape, the chewed quill-feathers to dribble to the board, unregarded” [4, p. 23]). These details are quite unexpected and as such they attract the readers’ attention and make them contemplate about the character’s personality.

It is typical for biographical novels about Shakespeare to rely on both documents and the Bard’s works. Burgess uses these sources as well but he reinterprets them, and, thus, facts are indissolubly related to fiction in his novel creating an exquisite literary pattern of the text. For instance, when describing Stratford the author romanticizes the landscape and the town which was a lively trade center: “Air blue and sweet over the greenery where the hares darted, away from Henley Street’s dunghills, the butchers sharpening their knives and sorting their pricks and making ready to Easter-Eve market. Young beasts dying maaaaaaa for fine appetites. Jack of Lent ready to be turned out of doors and belaboured” [4, p. 3]. In this way Burgess appeals to the readers’ feelings suggesting that they should view, smell and hear the world just like young Shakespeare did.

Apart from different facts from the life of Elizabethan England Burgess also refers to the Bard’s plays and poems. He does not introduce them as a metatext but rather offers images that occurred to Shakespeare at this or that moment of his life and became the source of inspiration. Burgess demonstrates how a chain of associations in Shakespeare’s consciousness turns into an image: “Goat. Willow. Widow. Tarquin, superb sun-black southern king, all awry, twisted snakewise, had goat like gone to it. So tragos, a tragedy” [4, p. 4–5]. Here we can see an allusion to the Bard’s poem “The Rape of Lucrece”.

The next quote is the reference to the tragedy Antony and Cleopatra: “England grew all heat, Avon glowed like Nilus and bobbed with water-snakes. SW saw it: a golden face in the East, a queen on a gold coin, galleons sailing towards her” [4, p. 6–7]. In this fragment Burgess shows how artistic imagination works and, it is believed, he wants to prove that even though Shakespeare had no possibility to travel he was able to create all those masterpieces that are assigned to him today.

So, as one can see, the nature of Shakespeare’s homeland is the ground for literary conjecture in the novel “Nothing Like the Sun”. Following the meticulous research in the course of which Burgess gathered a large amount of information about the life of Elizabethan community and Shakespeare himself, the novelist skillfully combines it with fictional elements. Pertaining some features of literary biography this work remains a specimen of biographical fiction. Thanks

to the nature’s images the narrative is more colorful, and the characters are more convincing than in a piece of literary biography.

The novel “My Father Had a Daughter” by Grace Tiffany is another bright example of fictional biography where nature is as one of important semantic accents. Shakespeare’s younger daughter Judith is the narrator here. Tiffany offers a view at the theatrical art and Shakespeare’s dramatic talent through the prism of the girl’s conception of the world. She can understand her father not only because they are relatives but because they are both very artistic and share love to Stratford’s nature.

Presenting Judith’s worldview Tiffany points to the father’s and daughter’s connection with Stratford’s nature. The river is the key image in the novel [11, p. 1, 11, 30, 46, 82, 192]. At the beginning the river is the symbol of life and creative work, and future: when staging some imaginary plays Judith and Hamnet look in the waters of Avon as if it is a mirror [11, p. 1]. But then when Hamnet is drowned the river is turned to a metaphorical fellow of sorrow, grief and despair – in every difficult situation characters go to the river to share their melancholy with it.

In general the metaphors in the novel are inspired by nature. This is an example of Shakespeare and his daughter talking about it: “That sparrow gorges and tries to peck to death any other that hops by. A fit image of a greedy landlord, would you not say? – Then learn from it, Da. Thou thyself art a landlord now.... God uses great Nature to teach us our faults, is’t not so?” [11, p. 268]. The author herself often uses this source. Thus, Judith runs away from her father who finally recognized her in a boy actor as a wild and full-hearted hart [11, p. 163]. When calmed down touched Shakespeare looks at his daughter and says: “You have grown like a dandelion and are almost a woman” [11, p. 164]. And Judith gives a witty reply to that: “So I look like a weed. I thank you” [11, p. 164]. Interesting indeed is the metaphor when Stratford is compared with a pond, while London is an ocean [11, p. 69]. This image is associated with the leitmotif of water showing that it is really easy to be a big fish in a small pond but all talented, and moreover genius people flow into the big cities-oceans. Shakespeare’s ambitions made him leave his native town and head for the capital, as well as by the end of his life weariness rushes him to return to Stratford.

The characters’ memories about Stratford’s nature fill the narrative with exceptional lyricism and vividness: as Judith concludes, “the memories we bear inside are more real than the things we touch” [11, p. 291] – this novel hints to the readers that sometimes are feelings and impressions are more important than facts and documents.

“Short stories about Shakespeare” by Yuri Dombrovskiy are also a spectacular example of

fictional biography. Their unusualness at the genre level is declared in the title, as there are almost no short stories in Shakespeare's biographical discourse with preference being given to novels. But then it cannot go unnoticed that the genre of a short story gives the author more opportunities for choosing facts and giving them a literary interpretation. The space of short stories is original and poetic: it is chaotic, sensitive, filled with passion for creativity and understanding of the in-depth syncretism of existence. Personality, nature, corporality, history, inspiration are combined in this world into the organic whole – Shakespeare's creative imperative.

Both the narrator and the characters perceive nature as an organic part of their worldview. There is a great number of animalistic metaphors in the text: the Dark Lady snits like an angry cat; Chettle compares Shakespeare to a bear; Ann Shakespeare has "big and yellow eyes like a clever dog"; Queen Elizabeth looks like a bat in her black outfit, etc. But the author's favorite animalistic image is the bird which he reinterprets in a rather unexpected way. Generally almost every character in the story is identified with a bird: probably birds symbolize person's craving for freedom which did mean a lot to Dombrovskiy who was repressed by the Soviet authorities. And still this association is not idealized as the bird metaphors often have negative connotation: when gossiping about Mary Fitton Richard Burbage says: "A big bird flies into her nest now. Her Ladyship has such a pelican who pecks at her heart and draws blood every night"; disappointed Pembroke tells that he spent time with his lover in a crow's nest under the attic; the Dark Lady laughs at the Earl of Rutland calling him "a weakly chicken, a disgusting jellyfish" who always irritated her with his gentleness and sadness; furious about the behavior of his beloved woman Shakespeare forgets his high feelings and exclaims: "Black witch! Crow!" [2]. However, identifying people with the birds Dombrovskiy does not unify them, on the contrary, he personalizes each character, creating an embossed image of social and individual drawbacks.

But then nature is present in the text in positive light – it is the light that surrounded Shakespeare and which he as a creative person felt so acutely: he was touched by all the beautiful things – a London night, "full of stars and moonlight, and the mist over the river", morning in the city "where horses snorted in the stall", and, first and foremost, his native Stratford ("He still liked the garden by the house, he liked the winter: early fluffy snow, so soft and tender... He liked the spring with its mud and thaw, and the brown brooks. White butterflies sat around the puddle, the ivied well and the Nile green fragile and sticky stalks near it – he knew: there will be hordes of sword-tails, purple and vinous with mysteriously grey spots, and they will hide the well, and it will shine through only in the autumn... when its black water will be covered with red and crimson boats...")

[2]) – this beauty became a sort of benchmark for the Bard, a sign of the beginning and the end, symbol of life cycles.

One can notice that Dombrovskiy does not make any conclusions, he does not offer any concepts about the "nature's determinism" of Shakespeare's inspiration but his observant eye of a true artist picks out from the depth of the centuries those thrilling images that are close to the author himself. Nature is carefully interlaced in the text and enlivens the pages, fills them with energy and some inner power. One can suggest that this pantheistic worldview draws the great English dramatist closer to the talented Soviet biographer.

Thus, having analyzed the nature's dominant in a number of biographical works one cannot but notice the variety and versatility of their forms. At the same time certain trends can be observed. In literary biographies nature plays two interrelated roles: as part of the factual outline and background for Shakespeare's talent development, and also as a cognitive metaphor meant to explain the mystery of this talent. In fictional biography one cannot find any fragments with detailed depiction of Shakespeare's homeland but the narrative is saturated with nature: at the level of metaphors, character portraiture, psychological parallelism, etc. However, these both types of works have one thing in common: the territorial imperative is undeniable – nature had an immense impact in the process of establishing Shakespeare as a personality and a dramatist.

References

1. Блум Х. Шекспир как центр канона / Х. Блум ; [пер. Т. Казавчинская] // Иностранная литература. – 1998. – № 12. – С. 194–214.
2. Домбровский Ю. Новеллы о Шекспире [Электронный ресурс] / Ю. Домбровский. – Режим доступа: <http://www.lib.ru/PROZA/DOBROWSKIJ/shake.txt>.
3. Ackroyd P. Shakespeare. The Biography / P. Ackroyd. – New York : Anchor Books, 2006. – 572 p.
4. Burgess A. Nothing like the Sun. A Story of Shakespeare's Love-Life / A. Burgess. – New York : W. W. Norton & Co., 1996. – 234 p.
5. Fokkema A. The Author: Postmodernism's Stock Character / A. Fokkema // The Author as Character: Representing Historical Writers in Western Literature / [ed. by P. Franssen, T. Hoenselaars]. – Madison : Fairleigh Dickinson University Press, 1999. – P. 39–51.
6. Greenblatt S. Will in the World. How Shakespeare Became Shakespeare / S. Greenblatt. – New York : W. W. Norton & Company, 2004. – 430 p.
7. Gross J. After Shakespeare / J. Gross. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 260 p.
8. Honan P. Shakespeare: A Life / P. Honan. – New York : Oxford University Press, 2000. – 479 p.
9. Hunt M. Looking for Hamlet / M. Hunt. – New York : Palgrave Macmillan, 2007. – 230 p.

10. Taylor G. Reinventing Shakespeare. A Cultural History from the Restoration to the Present / G. Taylor. – London : Hogarth Press, 1990. – 461 p.

11. Tiffany G. My Father Had a Daughter. Judith Shakespeare's Tale / G. Tiffany. – New York : Berkley Books, 2003. – 294 p.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2016.

Марінеско В. Ю. “Вділила мені природа”: роль природи у становленні генія В. Шекспіра крізь призму його біографій

У статті досліджено стратегії інтерпретації екологічної складової в біографіях і творах В. Шекспіра. Висловлено передбачення, що вони залежать від жанрової модифікації біографічного твору, естетичного характеру тексту й намірів письменників. Щоб підтвердити передбачення, розглянуто найяскравіші приклади, що належать до жанру літературної біографії (П. Хонан “Шекспір. Життя”, С. Грінблатт “Віллі у світі: Як Шекспір став Шекспіром”, П. Акройд “Шекспір. Біографія”) і біографічної белетристики (Е. Берджес “На сонці не схожі”, Г. Тіффані “У мого батька була дочка. Історія Джудит Шекспір”, Ю. Домбровський “Три новели про Шекспіра”).

Зазначено, що в літературних біографіях природа грає дві взаємозалежні ролі: виступає як частина фактичного обрамлення й тла для розвитку Шекспірового таланту, а також як когнітивна метафора, покликана пояснити таємницю цього таланту. Що стосується біографічної белетристики, з'ясовано, що в розглянутих творах не можна знайти жодного фрагменту з докладним зображенням батьківщини В. Шекспіра, проте розповідь насичена природою: на рівні метафор, характеристик персонажів, психологічного паралелізму тощо. Зроблено висновок, що обидва типи біографічних творів мають одну спільну рису: територіальний імператив не викликає сумнівів – природа мала величезний вплив у процесі становлення В. Шекспіра як особистості та драматурга.

Ключові слова: жанрова модифікація, літературна біографія, біографічна белетристика, природний детермінізм.

Марінеско В. Ю. “Наделила меня природа”: роль природы в становлении гения У. Шекспира сквозь призму его биографий

В статье исследуются стратегии интерпретации экологической составляющей в биографиях и произведениях У. Шекспира. Высказано предположение, что они зависят от жанровой модификации биографического произведения, эстетического характера текста и намерений писателей. Чтобы подтвердить свои предположения, рассмотрены самые яркие примеры, относящиеся к жанру литературной биографии (П. Хонан “Шекспир. Жизнь”, С. Гринблатт “Уилл в мире: Как Шекспир стал Шекспиром”, П. Акройд “Шекспир. Биография”) и биографической беллетристики (Э. Берджес “Влюбленный Шекспир”, Г. Тиффани “У моего отца была дочь. История Джудит Шекспир”, Ю. Домбровский “Три новеллы о Шекспире”).

Отмечено, что в литературных биографиях природа играет две взаимосвязанные роли: выступает как часть фактического обрамления и фона для развития шекспировского таланта, а также как когнитивная метафора, призванная объяснить тайну этого таланта. Что касается биографической беллетристики, выясняется, что в рассмотренных произведениях нельзя найти ни одного фрагмента с подробным изображением родины У. Шекспира, однако повествование насыщено природой: на уровне метафор, характеристик персонажей, психологического параллелизма и т.д. Сделан вывод, что оба типа биографических произведений имеют одну общую черту: территориальный императив не вызывает сомнений – природа имела огромное влияние в процессе становления У. Шекспира как личности и драматурга.

Ключевые слова: жанровая модификация, литературная биография, биографическая беллетристика, природный детерминизм.

ПРОБЛЕМИ МОВОЗНАВСТВА ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 37.036:147

М. Д. Дяченко

РОЗВИТОК НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО ДІАЛОГУ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті висвітлено наукові погляди на проблему розкриття іншомовної комунікативної компетентності. Розкрито сутність поняття “діалог”. Визначено роль культури професійного діалогу в діяльності майбутнього перекладача. Обґрунтовано значення розвитку професійних навичок діалогічного спілкування майбутнього перекладача в педагогічному процесі вищих навчальних закладів.

Ключові слова: діалогічне спілкування, комунікативна компетентність, культура професійного діалогу, майбутній перекладач, розвиток, формування.

Ефективність діяльності сучасного перекладача визначається не лише його професіоналізмом, перекладацькою компетентністю, а й володінням нормами міжкультурної професійно орієнтованої комунікації, вміннями будувати ефективний діалог за правилами етики професійного спілкування, корегувати свою поведінку, долати конфлікти в процесі комунікації, визнавати право на існування інших цінностей і норм поведінки, налагоджувати співпрацю та відносини між людьми в різних сферах діяльності.

Спричинені тенденціями суспільного розвитку трансформації, що наразі відбуваються в освіті, вимагають формування в студентів уміння якомога ефективніше й повніше застосовувати набуті знання в майбутній перекладацькій діяльності, вирішувати професійні проблеми, використовуючи секрети співробітництва й майстерності діалогічного спілкування. Адже на сучасному ринку праці конкурентоспроможним і успішним може бути лише фахівець з високим рівнем знань і культури.

Проблеми формування мовної компетенції, культури діалогу, тлумачення діалогізму відображено в працях С. Амеліної, Л. Анпілогової, І. Андронікова, М. Бахтіна, В. Беркова, Л. Виготського, Н. Волкової, Л. Губерського, Т. Колбіної, А. Ривіна, С. Рубінштейна, П. Сопера, О. Щербакової та ін.

Дослідження іншомовної комунікативної компетентності належать багатьом учених, зокрема таким, як Б. Адаб, Д. Белоручев, Г. Гансен, І. Гат, С. Гопфераїх, Д. Іщенко, Д. Кіралі, С. Кемпбер, Р. Міньяр-Белоручев, К. Норд, А. Пім, Ж. Таланова, К. Шафнер, А. Янковець та ін.

Проте, попри численну кількість наукових досліджень, проблема формування навичок

професійного діалогу майбутніх фахівців з перекладу наразі ще потребує додаткового висвітлення й поглибленого системного вивчення, що підтверджує актуальність теми, яку визначили теоретична значущість і недостатня розробленість такого аспекту фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Мета статті – висвітлення наукових поглядів на проблему розкриття іншомовної комунікативної компетентності, обґрунтування значення розвитку професійних навичок діалогічного спілкування майбутнього перекладача в педагогічному процесі вищих навчальних закладів.

Якість вищої освіти, за словами С. Ніколаєнка, “визначається не стільки затратними кредитами, які чомусь вимірюють переважно кількістю годин, скільки рівнем професійного розвитку майбутнього фахівця, його професійної культури і громадянською позицією, яку він займає в житті” [8, с. 24].

Освіта – необхідна умова для підготовки спеціалістів у будь-якій галузі, вихідний момент для професіоналізму, високого рівня та якості виконання дій спеціалістом у сукупності з індивідуально-особистісними рисами.

Основою успішної педагогічної взаємодії й педагогічного впливу в освітньому процесі вищого навчального закладу є ставлення до студента як до суб’єкта, а не об’єкта навчально-виховного процесу, тобто становлення та розвитку суб’єкт-суб’єктних навчальних відносин, адже саме особистість студента, наділена певним рівнем самосвідомості й усвідомленням свого місця й ролі в майбутній професії, є суб’єктом педагогічного процесу вищих навчальних закладів.

Професійна компетентність є інтегративною якістю особистості фахівця, в тому числі – перекладача. Це – системне явище, що охоплює

знання, вміння, навички, професійно значущі властивості, що забезпечують ефективне виконання ним власних професійних обов'язків. Як інтегративне утворення, професійна компетентність охоплює функціональний, мотиваційний, рефлексивний та комунікативний компоненти [3].

На думку А. Хуторського, компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї та предмета діяльності, в той час як компетенція є сукупністю взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються щодо певного кола предметів і процесів, необхідних для якісної продуктивної діяльності щодо них [14].

Комунікативну компетентність (“communicative competence”) визначають: як здатність до мовного спілкування в різних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками спілкування, правильно використовуючи мовну систему, дотримуючись мовних норм і обираючи відповідні ситуації спілкування, і комунікативну поведінку (Д. Хаймс, А. Холлдей); як знання мови, під яким розуміють не тільки володіння граматичним і словниковим рівнями (мовна компетенція), а й уміння вибирати варіанти, зумовлені ситуативними, соціальними чи іншими позамовними факторами (В. Михальченко) [7].

Володіння соціальними нормами в мовленнєвому спілкуванні передбачає не тільки знання значень одиниць різних рівнів мовної системи (лексичних, словотворчих, синтаксичних), а й визнання текстових норм, наприклад, прийомів діалогізації мови, можливостей введення афоризмів, прислів'їв і приказок, використання алюзій, а також будь-яких відомих багатьом виразів з “приростом” сенсу, врахування реакції співрозмовника, що зумовлено національними й культурними традиціями [6]. Комунікативна компетенція – вміння, здатність вирішувати завдання спілкування, реалізувати цілі спілкування за допомогою мови [11].

Іншомовна комунікативна компетентність є інтегративним утворенням особистості, яке має складну структуру й виступає як взаємодія та взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких дає змогу майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну й міжособистісну комунікацію [1, с. 3].

За словами Д. Кіралі, перекладацька компетентність передбачає приєднання до низки нових спільнот – таких, як група освічених користувачів кількох мов, обізнаних у спеціалізованих технічних галузях, а також досвідчених користувачів традиційних інструментів і нових технологій для професійних міжмовних цілей комунікації [15, с. 107].

Професійна комунікативна компетентність перекладача – явище динамічне – залежить від багатьох зовнішніх факторів: 1) які полегшують

його роботу (можливість наперед уточнити тему бесіди й підготуватися до неї, перепитати та відкоригувати переклад); 2) ускладнюють завдання перекладача (через одночасні висловлювання одразу кількох співрозмовників; невідрізнене мовлення, швидкий темп, незавершеність думки учасників бесіди – при двосторонньому перекладі) тощо.

Комунікативна компетентність перекладача передбачає: чітке й детальне висловлювання думки з різноманітних актуальних і спеціальних тем; використання широкого спектра мовних засобів; створення текстів різноманітних типів і жанрів за загальними, актуальними чи абстрактними темами, переклад письмово з іноземної на рідну мову на суспільно значущі теми.

Майбутній фахівець, який досяг високого рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності, здатен продуктивно діяти на засадах іншомовних компетенцій у різних, зокрема професійних, ситуаціях [5].

За В. Теніцевою, професійна іншомовна комунікативна компетенція фахівця є складним інтегративним цілим, яке забезпечує компетентне професійне спілкування мовою спеціальності в умовах міжкультурної комунікації. При цьому зауважують, що загалом сформовані іншомовні можливості фахівця, що не співвіднесені в навчанні з конкретними вимогами й умовами професійної діяльності, залишаються загальними, а не спеціальними здібностями студента. Тому навчити студента іншомовного спілкування, а потім інтегрувати його іншомовну комунікативну компетенцію в систему виробничих зв'язків, її предметно-технологічний, соціальний і психологічний контексти, часто виявляється досить проблематичним завданням [13].

Серед обов'язкових умінь, що забезпечують комунікативність індивіда, виділяють “уміння ставити запитання й чітко формулювати відповіді на них, уважно слухати й активно обговорювати проблеми, що розглядаються, коментувати висловлювання співрозмовника й давати їм критичну оцінку, аргументувати свою думку, а також здатність висловлювати співрозмовнику емпатію, адаптувати власні висловлювання до можливостей сприйняття їх іншими учасниками комунікативного спілкування” [9, с. 66–67].

У сучасному житті суспільства (в різних сферах, на різних рівнях) важливе місце належить соціальному діалогу – своєрідній ідейній взаємодії різних суспільно-політичних сил, що включає зіставлення позицій, бажання й уміння зрозуміти опонента, врахувати його підхід, відстоювання інтересів і вимог через критику, полеміку під час відкритої дискусії з метою домогтися погоджених рішень.

Відтак, важливим наразі є допомогти майбутнім перекладачам зрозуміти, що мета діалогу – знайти правильне й оптимальне вирішення проблеми, зіставити різні погляди, ідеї, думки, підходи.

Визнання рівності всіх партнерів по діалогу й рівного права всіх на те, щоб їхні інтереси були враховані, пропозиції розглянуті при прийнятті рішень, – вихідна умова нормальних діалогічних стосунків. Вони повинні бути пронизані гуманізмом і демократизмом у глибокому сучасному розумінні цих принципів стосунків і діяльності; діалогічні стосунки виникають за умови партнерської взаємодії в діалозі всіх сторін і сприйняття партнера як бажаного й потрібного співрозмовника.

У науковому світі педагогіки діалог трактується як зв'язок комунікантів (М. Глушенко), як форма суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Є. Шиянова), як спосіб розвитку особистості (О. Бочкарева, І. Залигіна, Л. Орешкіна, Г. Столяров) тощо.

Діалог, за визначенням В. Беркова, це – “логіко-комунікативний процес взаємодії людей засобом вираження своїх смислових позицій” [2, с. 4], “найдешевша й найоперативніша форма обміну інформацією” [2, с. 5], це “зустріч різних суб'єктивних світів різних свідомостей, пов'язаних співпереживанням щодо спільного предмета” [2, с. 14].

Діалог – завжди співтворчість, оскільки він є продуктом взаємодії співрозмовників, які вільно обмінюються думками, розвивають і доповнюють власне розуміння предмета розмови. Діалог, універсальний за виражальними можливостями й різноманітний за формами, є необхідною умовою вербального спілкування. Дуже важливо пам'ятати, що діалог – це не просто мовленнєвий контакт, не тільки обмін думками двох людей, це – надзвичайно серйозний і відповідальний процес, оскільки соціально-психологічна сфера стосунків учасників діалогу передбачає визнання рівності їх прав.

Діалог може бути конструктивним лише за умови побудови його на засадах гуманізму й демократії. Запорукою успішної діалогічної ситуації є толерантність, повага до партнерів по діалогу, визнання їх права на власне бачення проблеми.

Діалог – неможливий без культури спілкування. М. Бахтін широко використовував поняття діалогу: як основу людської свідомості, загальну сутність гуманітарного мислення; всеохопний діалог, за концепцією М. Бахтіна, визначає особливості культури, сенс буття людини, суспільних відносин [4, с. 423]. Оскільки діалог – це діалектичний шлях до істини, навчатися вміння вести діалог означає навчатися діалектичного мислення.

Спілкування є однією з форм взаємодії людей, важлива ознака життєдіяльності особистості як суспільної істоти. Це – складний процес налагодження й розвитку контактів між людьми, породжений потребами в їх спільній діяльності, адже саме спілкування та спільна діяльність – одна з найважливіших соціальних потреб людини. Соціальне розуміння спілку-

вання полягає в тому, що це – один із вимірів суспільної культури [4, с. 422].

Діалогічним спілкуванням є форма, що базується на апріорному внутрішньому прийнятті одне одного як цінностей самих по собі й допуста орієнтація на індивідуальну неповторність кожного із суб'єктів [10, с. 123].

Серед завдань професійної підготовки майбутнього перекладача – розвиток у студентів у процесі педагогічної взаємодії з ними культури професійного спілкування – “системи знань, умінь і навичок адекватної поведінки в різноманітних ситуаціях спілкування” [12, с. 171].

Користуючись професійно спрямованою іноземною мовою, фахівець з перекладу використовує загальні та комунікативні мовленнєві компетенції. Комунікативна мовленнєва компетенція особистості перекладача реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: сприймання, усвідомлення, відтворення (усне чи письмове).

Загалом, комунікативна мовленнєва компетенція складається з певних компонентів: лінгвістичного (лексичні, фонологічна, синтаксичні знання й уміння та інші параметри мови як системи), соціолінгвістичного (соціокультурні умови користування мовою, соціальні конвенції, такі як: правила ввічливості, норми, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, класами) та прагматичного (функціональне вживання лінгвістичних засобів).

Сьогодні в усіх сферах суспільних відносин володіння мистецтвом діалогічного спілкування конче необхідне, оскільки діалог є основою людського взаєморозуміння, його роль постійно зростає, адже в умовах правової держави особливого значення набуває вміння вести конструктивний діалог, який допомагає демократичному вирішенню проблем, уникненню протистояння та протидії сил.

Важко переоцінити роль діалогіки (теорія діалогу) в сучасних умовах існування суспільства, оскільки її призначення – “розкрити закономірності й методологічні засоби цілеспрямованої взаємодії людей, виявити ефективні способи реалізації їх творчого потенціалу. Оволодіння діалогікою – насущне завдання кожного керівника, вченого, педагога, лікаря, юриста, журналіста, культурної людини взагалі” [1, с. 137].

Діалог – універсальний засіб взаємодії людей. Його роль особливо зростає в період демократизації суспільства. Наше майбутнє багато в чому залежить від уміння організувати продуктивний діалог у найрізноманітніших сферах людської діяльності, адже не існує альтернативи для діалогу як способу взаємодії між людьми [1, с. 3].

Розвиток навичок професійного діалогу має стати невіддільною складовою фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Висновки. Отже, розвиток навичок професійного діалогічного спілкування як найважливіший критерій інтерсоціальних здібностей майбутніх перекладачів наразі є важливим аспектом їх професійної підготовки, оскільки вміння організувати бесіду, спрямовуючи її в належне русло, створює необхідні умови для діалогу, що в сучасних умовах інтеграції України в європейський простір є особливо актуальним.

Сьогодні в усіх сферах життя (в тому числі – перекладацькій діяльності) володіння мистецтвом діалогічного спілкування є конче необхідним, оскільки діалог є основою людського взаєморозуміння.

Список використаної літератури

1. Барышников С. Н. Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов : автореф. дис. ... канд. пед. наук / С. Н. Барышников. – Саратов, 2005. – 24 с.
2. Берков В. Ф. Культура диалога : учеб. пособие. / В. Ф. Берков, Я. С. Яскевич. – Минск : Новое знание, 2002. – 152 с.
3. Бибикина Э. В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Э. В. Бибикина. – Майкоп, 2006. – 29 с.
4. Кондрашов В. А. Новейший философский словарь / В. А. Кондрашов, Д. А. Чекалов, В. Н. Копорулина ; под общ. ред. А. П. Яценко. – 3-е изд. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 668 с.
5. Копылова Н. В. Становление иноязычной коммуникативной компетенции личности [Электронный ресурс] / Н. В. Копылова. – Режим доступа: <http://forum.acmeology.ru/files/journal/№3-2007/kopylova.pdf>.
6. Лагута О. Н. Учебный словарь стилистических терминов. Практические задания / О. Н. Лагута. – Новосибирск : Новосибирский государственный университет, 1999. – Ч. I. – 71 с.
7. Михальченко В. Ю. Словарь социолингвистических терминов / В. Ю. Михальченко. – Москва, 2006 – 312 с.
8. Николаенко С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. М. Николаенко. – Київ : Знання, 2005. – С. 24–30.
9. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – Москва : Высшая школа, 2004. – 512 с.
10. Психологический словарь / [авт.-сост. В. Н. Копорулина, М. Н. Смирнова, Н. О. Гордеева, Л. М. Балабанова] ; [под общ. ред. Ю. Л. Неймера]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 640 с.
11. Романова Н. Н. Культура речевого общения: этика, прагматика, психология [Электронный ресурс] / Н. Н. Романова, А. В. Филиппов. – Режим доступа: <http://bukvo.net/self-development/1874-nn-romanova-av-filippov-slovar-kultura-rechevogo-obshheniya-yetika-pragmatika-psixologiya.html>.
12. Словарь-справочник по педагогике / [авт.-сост. В. А. Мижериков] ; [под общ. ред. П. И. Пидкасистого]. – Москва : ТЦ Сфера, 2004. – 448 с.
13. Тенищева В. Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / В. Ф. Тенищева. – Москва, 2008. – 44 с.
14. Хуторской А. В. Технология проектирования ключевых и предметных компетенций [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>.
15. Kiraly D. C. A social constructivist approach to translator education / D. C. Kiraly. – Manchester : St. Jerome Publishing, 2000. – 354 с.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2016.

Дяченко М. Д. Развитие навыков профессионального диалога будущих переводчиков в контексте формирования иноязычной коммуникативной компетентности

В статье освещены научные взгляды на проблему коммуникативной компетентности. Раскрыта сущность понятия “диалог”. Определена роль культуры профессионального диалога в деятельности будущего переводчика. Обосновано значение развития профессиональных навыков диалогического общения будущего переводчика в педагогическом процессе высших учебных заведений.

Ключевые слова: диалогическое общение, коммуникативная компетентность, культура профессионального диалога, будущий переводчик, развитие, формирование.

Dyachenko M. The Development of Professional Dialogic Skills of Future Translators in the Context of the Foreign Language Communicative Competence Formation

In the article the scientific views on the problem of communicative competence are highlighted. The essence of the concept “dialogue” is revealed. The role of the professional dialogue culture in the activities of the future interpreters is defined. The importance of developing dialogic communication skills of the future interpreter in the educational process in higher educational institutions is justified.

Professional dialogue skills development has become an inseparable component of the professional training of future translators.

Using professionally oriented foreign language a skillful translator employs common and communicative competence. Communicative competence of a translator is implemented through different types of speech activity, namely, perception, recognition and reproduction (oral or written).

It is stressed in the article that communicative speech competence consists of specific components: linguistic (lexical, phonological, syntactical knowledge and skills as well as other language characteristics as a system), sociolinguistic (sociocultural conditions of language usage, social conventions, such as rules of politeness, norms governing relations between generations, sexes, classes) and pragmatic (functional use of linguistic assets).

Nowadays the art of dialogic communication is absolutely necessary in all areas of public relations because a dialogue is the basis of human understanding. Its role is growing since in a lawful state the ability to conduct a constructive dialogue is given a high emphasis. This dialogue encourages democratic resolution of problems, avoiding confrontation and counteraction of its participants.

Thus, the development of professional dialogue communication as the most important criterion of interpersonal abilities of future translators nowadays is an important aspect of their training, as the ability to organize conversation, steering it in the proper direction, creates the necessary conditions for a dialogue. It is particularly important in the modern context of Ukraine's integration into the European space.

Key words: *dialogic communication, communicative competence, culture of professional dialogue, the future translator, development, formation.*

ВАРИАНТЫ ФИНАЛЬНЫХ (ЦЕЛЕВЫХ) СИНТАКСЕМ С СУБСТАНТИВНЫМ ЭЛЕМЕНТОМ SAKE

В статье показано, что внешне одинаковые предложно-именные сочетания обладают разными синтаксико-семантическими признаками, которые устанавливаются в рамках синтаксемного анализа с опорой на понятие синтаксемы. Опираясь на понятия и методы синтаксемного анализа, была использована возможность учесть и синтаксическое окружение, и сочетаемость, и позиционные возможности синтаксем и установить варианты финальных синтаксем.

Ключевые слова: вариант, инвариант, варьирование, грамматический эквивалент, лексема, синтаксическая модель, акциональность, эмотивность, каузальность, интеррогативность.

В современной лингвистической литературе очень широко используется понятие “вариант”. Чаще всего оно служит для характеристики формального или смыслового многообразия элементов определенного языка. В статье “Проблемы языкового варьирования: исторический аспект” В. Ярцева под вариантами подразумевает свободно чередующиеся формы и единицы в границах одного языкового сообщества [1, с. 4]. Следуя данному определению, под формальными грамматическими вариантами В. Ярцева понимает свободно чередующиеся морфологические формы слова (типа русских профессора/профессора) или грамматические эквиваленты (типа английских *my brother's/of my brother*), то есть синонимические группы на любом уровне языковой системы – фонетическом, лексическом, грамматическом. Единственным условием является включение данной группы в структуру только одного уровня языка.

Как указывает Н. Семенюк, варианты представляют собой определенный резерв, обеспечивающий “...гибкость и разнообразие форм выражения определенного лингвистического содержания” [2, с. 55].

В области синтаксиса классификация формальных вариантов осложнена в связи с особенностями синтаксических моделей как единиц структуры языка. Часто бывает очень трудно отделить формальный синтаксический вариант от того, что следует считать синтаксическим перефразированием, чем часто грешили трансформационные цепочки, если исследователи не обращали внимания на грамматическую строгость при соблюдении правил трансформационной грамматики и слишком вольно интерпретировали ее возможности [1, с. 7].

Языковая модификация как использование разных языковых средств для обозначения сходных или одних и тех же явлений свидетельствует о языковой изменчивости, вариативности. При таком понимании отпадает необходимость в противопоставлении вариативности инвариантности [3, с. 31].

Как справедливо отмечает А. Мухин, образовалось много теоретических неясностей в смешении понятий вариантности языковых единиц и вариативности [4, с. 139].

Вариантность связана с понятиями “вариант” и “инвариант” (от латинского *invariantis*, род. п. *invariantis* – неизменяющийся) [5, с. 176]. В связи с этим Т. Лазарис пишет, что “вариантов вообще” не существует. Варианты существуют лишь постольку, поскольку существует какой-то вполне определенный инвариант, по отношению к которому мы можем давать определение его вариантов [6].

Таким образом, вариантность – это видоизменение частных при сохранении главного (общего, инвариантного).

“Один из наиболее важных моментов в теории вариантности”, – пишет В. Солнцев, – “состоит в том, что инвариант – это всегда абстракция, понятие, в котором отображены общие свойства класса объектов, присущие этому классу в данный отрезок времени. Инвариант не существует как отдельная конкретная вещь. Это не представитель класса, не эталон. Инвариант – сокращенное название класса относительно однородных объектов” [3, с. 32]. Абстрактное понятие “инвариант” имеет важное значение для систематизации, упорядочения и классификации языкового материала [7, с. 88].

Инварианты как абстрактные единицы материализуются в речи в своих вариантах: разнообразных, конкретных, чувственно воспринимаемых формах [8, с. 82].

Вариантно-инвариантный подход к явлениям языка утвердился первоначально в фонологии (после Пражского лингвистического кружка и ряда других лингвистических школ). Из фонологии этот подход был перенесен на изучение других уровней языка.

Особый этап в развитии данной теории связан с перенесением понятия вариантности в семантическую и синтаксическую сферы, в функциональную лингвистику.

Так, Е. Селиванова противопоставляет концепт инвариант (общее содержание) его конкретным разновидностям, что обеспечивает

наличие микрополей как группировок средств передачи его конкретного смысла [9, с. 101–102].

Т. Ломтев пишет о синтаксическом инварианте как о какой-либо синтаксической модели. У. Лабов описывает инвариант семантический, когда одной единице плана содержания соответствует несколько единиц плана выражения, то есть форма варьирует, а значение инвариантно.

В данной работе рассматривается вариантность как характеристика способа существования и функционирования единиц языка в синхронии. В этом случае понятие варьирования выступает на фоне понятия инвариантного, неизменного, и здесь термину “вариант” сопутствует термин “инвариант”.

Сочетания составного предлога *for the sake of* с существительным или герундием представляют собой варианты финальной (целевой) синтаксемы, которая является элементарной (неделимой) единицей-инвариантом, наделенной различными синтаксико-семантическими признаками, которые и будут составлять содержание финальных синтаксем, представленных в языке системой вариантов.

Таким образом, будучи абстракцией как единица-инвариант, синтаксема тесно связана с языковой реальностью, поскольку она имеет определенные языковые содержательные и формальные особенности, отличающие ее от других синтаксем [10, с. 14].

Цель статьи – установить варианты финальных (целевых) синтаксем с субстантивным элементом *sake*.

В классификации синтаксем большую роль играют три классообразующих синтаксико-семантических признака: субстанциальный, процессуальный и квалификативный, в соответствии с которыми в языке выделяются три класса синтаксем. В данной статье рассматривается первый класс – класс субстанциальных синтаксем.

Под признаком субстанциальности в содержании синтаксемы понимается обозначение субстанции, явления или предмета. Забегая вперед, скажем, что в оформлении субстанциальных финальных синтаксем может участвовать не только имя существительное, и поэтому синтаксико-семантический признак субстанциальности не следует отождествлять с категориальным значением имени существительного, например: *I will consider what to do for the sake of the best (Bruce)*. Субстанциальность как классообразующий синтаксико-семантический признак устанавливается на основе синтаксической связи в структуре предложения, значение же предметности имени существительного как части речи определяется вне рамок предложения.

Формальными признаками субстанциальности являются определители имени существительного, так называемые детерминативы, служащие средствами «актуализации существительного в предложении. К ним относятся артикли-сопроводители имени существительного, местоимения – притяжательные, указа-

тельные и другие, которые иногда называют “замещенным артиклем” [11, с. 39]. Общее свойство всех определителей – “индивидуализировать, выделять понятие”, обозначенное существительным [12].

Рассмотрим несколько примеров:

1. **For the sake of** ‘ell I need help.
2. Let’s assume, **for the sake of argument**, that inflation will remain at 5% per year for two years.
3. Let’s not spoil the job **for the sake of two pounds**.
4. He is going to live by the coast **for the sake of his health**.

Отличительной особенностью выделенного варианта финальной синтаксемы является субстантивная лексема *sake* и предлог *for*, которые входят в его состав как величины постоянные. Лексема *sake* не может быть заменена какой-нибудь другой лексемой, и поэтому она как величина постоянная воспроизводится в самом обозначении этого варианта. Слово *sake* вне сочетаний *for the sake of* и *for one’s sake* не встречается [15, с. 109].

Дж. Керм называет сочетание *for the sake of* предлогом, мы разделяем эту точку зрения, хотя надо отметить, что есть авторы, которые считают его предложным эквивалентом. Так, в работах Н. Пригоровской и Е. Крыловой указывается, что если субстантивный элемент сочетания “предлог плюс существительное плюс предлог” сохраняет свойственные ему как части речи какие-либо черты, то нельзя говорить о переходе такого сочетания в разряд предлогов. В частности, приводится пример, когда в сочетании *for the sake of* субстантивный элемент имеет определение *for the conventional sake of non-existent Heaven* [13].

Другим отличительным признаком является местоположение данного варианта – препозиция, интерпозиция и постпозиция.

Перейдем далее к рассмотрению примеров, в которых указанное предложное сочетание является средством выражения собственно финальной синтаксемы:

1. He had no idea what he meant by “turn” and “return”, but he often used words in pairs, for the sake of moral brightness (Foster).
2. We mention these minute matters for the sake of some country ladies of our acquaintance (Fielding).
3. A whole Sunday morning spent going over one canal for the sake of three or four miserable hairs (Brain).
4. It’s the name of a buccaneer of my acquaintance; and I call you by it for the sake of shortness (Stevenson).
5. For the sake of a nail a shoe was lost, for the sake of a shoe a horse was lost, for the sake of a horse the battle was lost (Dennis).

Анализ предложно-именных сочетаний, являющихся средством выражения субстанциальной финальной синтаксемы, показал, что

существительные, которые оформляют вариант *for the sake of S*, могут быть абстрактные, одушевленные и неодушевленные, они могут стоять как в единственном, так и во множественном числе. Встречаются и местоименные варианты субстанциальных финальных синтаксем, учет которых необходим потому, что в них отражается различие в содержании синтаксем, а именно, они обладают индивидуальными выразительными особенностями:

1. ...And the lady was not a little pleased with Sophia, which Jones, she thought, could not possibly discover to her for his own sake (Fielding).
2. ...an author certainly pays him a considerable compliment when, for his sake, he suppresses learned quotations (Fielding).

Эти варианты, собственно финальной синтаксемы, имеют четко выраженное финальное содержание благодаря тому, что в их составе есть элемент *sake*, который, как указывалось выше, не имеет самостоятельного употребления в языке, а встречается лишь в составе *for the sake of S/ for Sg sake*.

Употребление одушевленных существительных в качестве лексической базы реализации варианта *for the sake of S* сближает его с вариантом *for Sg sake*, ср. *She had to hush the neighbouring children, to answer the correspondence – and all for the sake of a man whom she did not like; I was prevailed upon to return at Christmas and seek to heal the breach, but I agreed only for my mother's sake*.

Сочетание предлога *for* и существительного в родительном падеже с элементом *sake* заслуживает особого внимания, поскольку оно служит средством выражения и собственно финальной эмотивной синтаксем. Сравним их употребление в предложениях:

1. For that day we all must labour; Though we die before it breaks; Cows and horses, gees and turkeys, All must toil for freedom's sake (Orwell).
2. ...he never drank anything stronger than milk, for his voice's sake (Joyce).
3. For this time, Elizabeth was not much seen in the area, again for discretion's sake (Goddart).
4. For goodness's sake pull yourself together (Sillitoe).
5. Operator, for heaven's sake, will you ring that Murray Hill 4-0098 number again? (Hailey).

Для варианта собственно финальной синтаксемы характерна позиция зависимого компонента при глаголе (в постпозиции, главным образом, предложения 1 и 2). Для эмотивной синтаксемы не существует формальных показателей синтаксической зависимости, поскольку трансформации перестановки и опущения дают самостоятельные предложения. И в таком случае указанные сочетания следует рассматривать как синтаксически автономные. Они могут занимать любое положение в предложении, то есть могут:

- а) стоять в начале предложения: ...for Jesus Christ's sake, why must you always run? (Bronte);

- б) употребляться в середине: Will you for Christ's sake look at this? (Gray);
- в) следовать за предложением: What of it, for Christ's sake? (Clarke).

Субстантивный элемент варианта *for Sg sake* имеет очень ограниченную лексическую наполняемость, когда он является средством выражения эмотивной синтаксемы. Это имена собственные библейской семантики: *for Jesus Christ's sake, for heaven's sake, for God's sake, for goodness's sake* и другие. Финальная же синтаксема реализуется на базе практически неограниченной лексики, включающей имена нарицательные и собственные, абстрактные и конкретные. Для нее характерно употребление в вопросительных и повествовательных предложениях: "Could't we get together some time for old time's sake? (Crichton); "I appreciate your taking in Honoria for her mother's sake (Crichton).

Субстантивный элемент финальной синтаксемы *for Sg sake* может иметь при себе определителя (*for old time's sake for her mother's sake*). Такое распространение совершенно несвойственно для варианта эмотивной синтаксемы.

Таким образом, за внешне одинаковым выражением – сочетанием предлога *for* с существительным родительном падеже и элементом *sake* – стоят совершенно разные по своему синтаксико-семантическому содержанию единицы. О специфике синтаксико-семантического содержания синтаксем, как мы видим, сигнализируют их формальные дистрибутивные особенности: их сочетаемость с другими синтаксемами, местоположение, позиционные возможности.

Синтаксико-семантический признак финальности может сочетаться с признаком каузальности. Этот признак связан с обозначением причины, т.е. явления, действия, состояния, которое непосредственно обуславливает, порождает другое явление, действие или состояние [14]. При наличии указанных двух признаков в содержании синтаксемы мы имеем финальную каузальную синтаксему, представленную в данных примерах местоименными вариантами. Местоположение в препозиции и постпозиции к опорному элементу.

1. This day I have resigned office for your sake (Goddart).
2. Besides, I wanted to do it for its own sake (Goddart).
3. For her sake, I shall not speak of it (Roth).
4. For both our sakes, please do as I ask (Maugham).

Варианты субстанциальной финальной синтаксемы, выраженной сочетанием составного предлога *for the sake of* + существительное или *for S' sake*, занимают, как правило, позицию следования за опорным элементом, реже они встречаются в интерпозиции или же занимают дистантную позицию. Такое местоположение этих вариантов не случайно: там,

где предлоги специализируются на выражении какой-либо семантики, в данном случае семантики финальности, они помогают воспринимать осознать смысл высказывания быстрее и точнее в силу этой “специализации”, поэтому они могут занимать дистантную позицию по отношению к опорному элементу, в то время как при употреблении вариантов, выраженных сочетаниями простых предлогов с существительными, семантика финальности “не лежит на поверхности”, поэтому и требуется фиксированное местоположение, в подавляющем большинстве случаев – за опорным элементом. В начале и середине предложения субстанциальные финальные синтаксемы могут обособляться.

Мы выделили еще два варианта финальных синтаксем – финальная интеррогативная и косвенно-интеррогативная. Вариант финальной интеррогативной синтаксемы может быть оформлен предлогом *for the sake of* с вопросительным местоимением *what*: *And Wifrid back too! To risk his happiness with her for the sake of – what? (Galsworthy)*; а косвенно-интеррогативная представлена вариантом *for whose sake*, например: *I owe the preservation of my life, and of those dear children, for whose sake alone my life is valuable? (Goddart)*.

Лексическая наполняемость данного варианта ограничена вопросительными местоимениями.

Субстанциальная финальная негативная синтаксема представлена вариантом *not for the sake of S*, например: *White works hard and exerts effort to gain prestige, not for the sake of craftsmanship or legitimate, nor to inflict direct damage on his enemies, but so that they will be eaten with envy (Bern)*. Содержание ее составляют два признака – финальный и негативный. При ней нельзя употреблять другую негативную синтаксему. Отрицательная частица *not*, которую Клоуз называет “negator” [15, с. 38], участвует в оформлении варианта финальной негативной синтаксемы. Особенностью этого варианта является употребление в условиях обособления, а позицию варианта можно назвать позицией контраста или противопоставления – за ним, как правило, следует противительный союз *but*: *You took the part of Olivia not for the sake of money but for pleasure (Galsworthy)*. Позиция контраста делает употребление финальной негативной синтаксемы эмфатическим.

Нами выделен вариант субстанциальной финальной синтаксемы, в содержание которой входит еще один признак акциональности – обозначение действия, например: *So for the sake of the drink he stayed (Brain)*.

Имя существительное в составе данного предложно-именного сочетания имеет соответствующий глагол *to drink*. Возможность замещения одного варианта финальной синтаксемы на другой, с глаголом, обусловлена тем,

что в языке существуют семантически соотносящиеся ряды однокорневых слов, в данном случае существительных и глаголов. Из других соотносящихся слов, принадлежащих к разным частям речи, мы встретили *work-to work, landing-to land, a ride-to ride, a shave-to shave, advice-to advise*. Таким образом, данный вариант реализуется на базе отглагольных существительных.

Предложно-именное сочетание с элементом *sake* связано с передачей семантики финальности (цели), и синтаксико-семантический признак финальности может комбинироваться со многими другими признаками в предложении, а именно: эмотивности, каузальности, негативности, интеррогативности, косвенной интеррогативности и акциональности. Мы выделили несколько финальных синтаксем из категории субстанциальных: собственно финальная, финальная эмотивная, финальная каузальная, финальная негативная, финальная акциональная, финальная интеррогативная и финальная косвенно-интеррогативная. Составной предлог *for the sake of* является наиболее ярким показателем семантики финальности, то есть в сочетании с существительным или местоимением он обладает только финальной семантикой. При установлении систем вариантов мы опирались на дистрибутивные особенности, а именно сочетаемость, позиционные возможности и лексическую наполняемость, которая играет существенную роль в определении вариантов. Одни варианты имеют довольно широкую лексическую базу, охватывающую существительные, обозначающие как абстрактные понятия, так и одушевленные предметы. Лексическую базу финальной акциональной синтаксемы составляют исключительно существительные, в деривационном плане соотносящиеся с однокорневыми глагольными лексемами.

Выводы. Полученные сведения о системных отношениях синтаксических элементов, об их месте в системах вариантов различных финальных синтаксем имеют практическую значимость для практики преподавания английского языка.

Список использованной литературы

1. Ярцева В. И. Проблемы языкового варьирования: исторический аспект / В. И. Ярцева // Языки мира: Проблемы языковой вариативности. – Москва : Наука, 1990. – С. 4–36.
2. Семенюк Н. Н. Некоторые вопросы изучения вариативности / Н. Н. Семенюк // Вопросы языкознания. – 1965. – № 1. – С. 47–56.
3. Солнцев И. М. Вариативность как общее свойство языковой системы / И. М. Солнцев // Вопросы языкознания. – 1984. – № 2. – С. 31–42.
4. Мухин А. М. Проблема вариативности в синтаксисе / А. М. Мухин // Проблемы языковой вариативности. – Москва : Наука, 1990. – С. 139–153.

5. Лингвистический энциклопедический словарь / [под ред. В. И. Ярцевой]. – Москва : Советская энциклопедия, 1990. – 682 с.
6. Лазарис Т. Н. Синтаксическая вариантность моделей сложноподчиненного предложения современного английского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Т. Н. Лазарис. – Ленинград, 1968. – 22 с.
7. Солнцев И. М. Абстракция и проблемы абстрактных сущностей в лингвистике / И. М. Солнцев // Ф. Энгельс и языкознание. – Москва : Наука, 1972. – С. 81–106.
8. Морозова Г. Л. Эквиваленты предлогов в современном английском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Г. Л. Морозова. – Калинин, 1973. – 23 с.
9. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О. О. Селіванова. – Київ : Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.
10. Мухин А. М. Вариантность синтаксических единиц / А. М. Мухин. – Санкт-Петербург : Наука, 1995. – 239 с.
11. Войтова С. Г. Структурно-вероятностный анализ употребления артикля с именами существительными в современном английском языке / С. Г. Войтова // Лингвистические исследования. – Киев, 1976. – С. 38–41.
12. Смурова Л. И. Синтаксическая семантика конструкций “for+noun” в современном английском языке / Л. И. Смурова // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. – 2014. – № 4. – С. 81–85.
13. Крылова Е. В. Пути перехода предложно-именных сочетаний P1N2P3 в отыменные составные предлоги в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. В. Крылова. – Москва, 1970. – 19 с.
14. Мухтаров З. Д. Каузальные синтаксемы в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / З. Д. Мухтаров. – Ленинград, 1986. – 216 с.
15. Close R. A. A Reference Grammar for Students of English / R. A. Close. – Москва : Просвещение, 1979. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2016.

Смурова Л. І. Варіанти фінальних (цільових) синтаксем з субстантивним елементом SAKE

У статті показано, що зовні однакові прийменниково-іменникові поєднання мають різні синтаксико-семантичні ознаки, які встановлюються в межах синтаксемного аналізу з опорою на поняття синтаксеми. Спираючись на поняття й методи синтаксемного аналізу, було використано можливість урахувати і синтаксичне оточення, і сполучуваність, і позиційні можливості синтаксем та встановити варіанти синтаксем.

Ключові слова: *варіант, інваріант, варіювання, граматичний еквівалент, лексема, синтаксична модель, акціональність, емотивність, каузальність, інтерогативність.*

Smurova L. Variants of Final Syntaxems with a Substantive Element SAKE

The article deals with the analysis of sentence elements which are similar in their forms (prepositional phrases – for the sake of =S, for Sg sake), but have different semantic contents.

The analysis is based on the concept syntaxeme which was introduced and developed by professor Mukhin A. M. in a number of his books: “Syntaxeme Analysis and the Problem of Language Levels”, “Variation and Variability in Linguistics” and many others. This approach enables to define various variants of final syntaxems. The common features for all of them are substantive and final ones.

It is claimed in the article that prepositional-nominal combination with the element “sake” is associated with the final semantics (semantics of target), and syntactic-semantic feature of finality can be combined with many other features in the sentence, namely with emotiveness, causation, negativeness, interrogativeness, indirect interrogativeness and action. Several categories of final substantive syntaxemes have been identified: proper final, final emotive, final causal, final negative, final actional, final interrogative and final indirectly interrogative.

The compound preposition “for the sake of” is the most striking indication of finality, i. e. combined with a noun or a pronoun, it has only the final semantics. In establishing the system variants the distributional characteristics were taken into account, namely compatibility, positional options and lexical capacity, which plays a significant role in determining the variants. Some variants have a rather broad lexical base covering nouns denoting both abstract concepts and animate objects. The lexical base of a final actional syntaxeme is constituted only by nouns. In terms of derivation they are relevant to single rooted verbal lexical units.

The syntaxeme analysis is sure to correlate with sentence members analysis, but seems to be deeper as we search prepositional phrases of only one syntactical level.

The findings of this article on the system relations of the syntactic elements and their place in the system of variants of different final syntaxemes have practical significance for the English language teaching.

Key words: *syntaxeme analysis, variant, invariant, categorical feature, negativeness, action, causation, emotiveness, interrogative, indirectly interrogative, formal features.*

СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (НІМЕЦЬКОЇ) СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ “ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА” ТА “ТУРИЗМ”

У статті йдеться про специфіку навчання другої іноземної мови (німецької) студентів спеціальностей “Готельно-ресторанна справа” та “Туризм”. Охарактеризовано основні аргументи за і проти вивчення другої іноземної мови (німецької). Наголошено, що основною метою вивчення другої іноземної мови в немовних ВНЗ є формування комунікативної та мовної компетенції. Зазначено, що особливу увагу при вивченні другої іноземної мови в немовному ВНЗ варто приділяти застосуванню професійно орієнтованого підходу та навчанню професійно орієнтованому спілкуванню в різних ситуаціях професійної діяльності у сфері обслуговування та туризму: подорож літаком і залізницею, знайомство та рекомендації, в готелі, телефонна розмова, ділова кореспонденція тощо.

Ключові слова: друга іноземна мова (німецька), спеціальності “Готельно-ресторанна справа” та “Туризм”, специфіка навчання, немовний ВНЗ, професійно орієнтоване спілкування.

За останні десятиріччя статус іноземної мови став досить вагомим у нових соціально-політичних умовах у нашій країні, у нових формах міжнародних відносин, що позначилося, зокрема, на змісті “Загальноєвропейських рекомендацій з питань освіти: вивчення, викладання, оцінювання”. У контексті розвитку міжкультурної співпраці й засобів інтернаціональних зв'язків у всіх напрямках науково-технічного й соціально-культурного життя країн підвищилася орієнтація на міжнародні вимоги до рівня володіння іноземними мовами (ІМ). Відомо, що володіння іноземною мовою стає необхідним компонентом професійної компетенції особистості, ознакою її культурного рівня, цивілізованості, здатності інтегруватися в загальноєвропейські цінності. Показовим фактором підвищення ролі практичного володіння молоддю іноземною мовою є тенденція на ринку праці, оскільки постійною є потреба у фахівцях, які володіють не лише однією, а двома та більше іноземними мовами. Саме такі фахівці є більш мобільними й конкурентоздатними у виборі місця роботи в нашій країні та за її межами [3, с. 312].

В умовах стрімкого розвитку різноманітних міжнародних контактів однією з обов'язкових кваліфікаційних вимог до майбутніх працівників галузі знань 24 – “Сфера обслуговування” спеціальностей 241 – “Готельно-ресторанна справа” та 242 – “Туризм” є вивчення іноземних мов (англійської, німецької), що триває впродовж усього навчального процесу. Закінчуючи навчання, студенти мають вільно володіти двома іноземними мовами. Саме тому майбутні спеціалісти повинні володіти не лише певними знаннями з фахових дисциплін, а й передавати іншомовному співрозмовникові фахову інформацію, описувати явища, пояснювати факти й наводити аргументи другою іноземною мовою.

Мета статті – проаналізувати специфіку навчання другої іноземної мови (німецької) студентів спеціальностей “Готельно-ресторанна справа” та “Туризм”.

Необхідність іншомовної підготовки майбутніх фахівців галузі знань 24 “Сфера обслуговування” спеціальностей 241 – “Готельно-ресторанна справа” та 242 – “Туризм” сьогодні стає все більш очевидною у зв'язку зі швидким поширенням англійської мови як провідного засобу міжкультурної комунікації в різних сферах діяльності. Проте питання, чи потрібна студентам друга іноземна мова у ВНЗ, є досить спірним. При цьому основними аргументами проти її вивчення є такі:

- 1) друга іноземна мова – це зайва дисципліна в навчальному плані, що займає години, які можна було б використати на глибше вивчення першої іноземної мови або на фахові дисципліни;
- 2) другу мову завжди вивчають з нуля, тому складно домогтися високого рівня володіння нею в межах відведених навчальним планом годин (2–3 години на тиждень);
- 3) якщо англійська мова як перша іноземна точно стане в нагоді випускникові в професійній діяльності, то зовсім не обов'язково, що як друга знадобиться саме та мова, яка вивчалася у ВНЗ, у такому випадку людині доведеться освоювати вже третю іноземну мову.

З іншого боку, володіння будь-якою, крім англійської, іноземною мовою є корисним для сучасної людини не тільки як майбутньому фахівцеві. Іноземні мови допомагають людині більш упевнено почуватися в туристичних поїздках за кордон. Тут доречно згадати вислів Френсіса Бекона про те, що людина, яка відправляється в країну, не освоївшись спочатку з мовою цієї країни, відправляється радше для навчання, а не в подорож [5].

Вибір німецької мови для вивчення у ВНЗ як другої іноземної не випадковий і пояснюється інтенсифікацією співробітництва між Україною та Німеччиною в комерційному та професійному житті, збільшенням особистої мобільності, розширенням контактів з німецькою культурою, можливістю обмінюватися студентами й ви-

кладачами. Німецька мова є типовою другою іноземною мовою. Як показує практика, троє з чотирьох, хто вивчає німецьку мову як ІМ2, вивчали англійську мову як першу іноземну мову та можуть використовувати отриманий досвід, знання, вміння та навички, які можуть бути перенесені в другу іноземну мову й значно полегшити її вивчення.

У процесі навчання німецької мови як другої іноземної студенти спеціальностей “Готельно-ресторанна справа” та “Туризм” розширюють свою індивідуальну картину світу шляхом залучення до мовної картини світу носіїв цієї мови, до їх духовної спадщини; вчать не тільки користуватися нею як засобом спілкування в усіх видах мовленнєвої діяльності в різноманітних ситуаціях, а й використовувати другу іноземну мову в ситуаціях професійної діяльності у сфері туризму: подорож літаком і залізницею, знайомство та рекомендування, у готелі, телефонна розмова, ділова кореспонденція тощо.

У теорії та на практиці навчання другої іноземної мови накопичено значний досвід з урахуванням досягнень сучасної лінгвістики, психології, соціолінгвістики, а також завдяки використанню сучасних методів навчання та новітніх технологій.

Питанням вивчення німецької мови як другої іноземної цікавляться чимало українських і зарубіжних науковців, серед яких: О. Євенко, Р. Кушнерук, Б. Ліндемман, Б. Міслер, Н. Мука-таєва, Е. Осипенко, Б. Хуфайсен та ін.

Більшість дослідників визнають, що навчання другої іноземної мови відбувається в особливих умовах взаємовпливу трьох мов (перша іноземна мова, друга іноземна мова й рідна мова тих, хто навчається), але першу іноземну мову розглядають, загалом, як матеріал для міжлінгвістичних порівнянь. Цим зумовлена розробка численних методик навчання другої іноземної мови з опорою на першу іноземну на основі зіставного аналізу цих мов. Такий підхід має свої переваги, але не враховує складність процесу взаємодії рідної та двох іноземних мов, особливо тоді, коди мови, що вивчають, лінгвістично несхожі. Часто трапляються випадки, коли методичні рішення, розроблені стосовно першої іноземної мови, невиправдано переносяться в галузь методики навчання другої іноземної мови без урахування культурно-зумовлених факторів мови й необхідних інтеграційних процесів [6].

Особливістю викладання другої іноземної мови в немовному ВНЗ є те, що в такому випадку йдеться не стільки про “мову спеціальності”, скільки про “мову професійної комунікації”. Цей термін позначає навчання другої іноземної мови, сконцентроване на розвитку комунікативної компетенції в ситуаціях професійного спілкування.

Англійська та німецька як германські мови споріднені в багатьох аспектах. Насамперед, це простежується в лексиці, особливо на початковому етапі вивчення, де можна помітити багато відповідностей і наявний очевидний

зв'язок між німецькою та англійською мовами. До того ж багато інтернаціоналізмів, здебільшого греко-латинського походження, трапляються в обох мовах, проте відрізняються вимовою та написанням. Але і в інших частинах мовної системи можна використати аналоги для вивчення німецької мови після англійської. Це стосується вимови, інтонації, правопису й, особливо, граматики.

Вивчення німецької мови буде швидшим і легшим, якщо:

- 1) спиратися на схожість з першою іноземною – англійською, а також знаходити опори в рідній мові;
- 2) користуватися мовною здогадкою (про значення слова, граматичної форми), спираючись на контекст, на знайомі частини слова;
- 3) помічати відмінності в мовних явищах і способи вираження думки;
- 4) переносити на нову мову вміння працювати (знаходити значення слова в словнику, користуватися перефразуванням, виконувати різні вправи тощо);
- 5) вважати оволодіння новою мовою засобом для залучення до іншої культури, до культури народів, які говорять німецькою мовою (при безпосередньому контакті з носієм мови, при листуванні).

Одним із необхідних елементів у методиці викладання другої мови є інтенсифікація вправ у процесі як аудиторної, так і самостійної роботи студентів. Серед найефективніших прийомів інтенсифікації можна назвати такі:

- 1) підбір вправ, які підвищують інтелектуальну активність студентів при виконанні навчального завдання. Кожна вправа має бути спрямована на роботу над мовним матеріалом і сприяти формуванню різних асоціативних зв'язків, розвитку мислення, уваги, пам'яті;
- 2) співвідношення вправ з різним змістом з метою відпрацювання двох мовних елементів в одній вправі;
- 3) збільшення кількості вправ, націлених на активізацію мовних одиниць у мовленні;
- 4) розподіл видів роботи між аудиторними та самостійними заняттями;
- 5) раціональне використання в роботі над мовним матеріалом технічних засобів навчання та можливостей телекомунікаційних технологій [6].

Однак важливо знати й те, що вивчення кожної нової іноземної мови супроводжують і безліч труднощів. Наприклад, при навчанні німецької мови на базі англійської студенти відчувають труднощі у фонетиці, орфографії, граматиці, лексиці. Відомо, що граMATика німецької мови набагато складніша від граMATик інших германських мов, тому складні граMATичні теми треба пояснювати з випередженням.

Згідно зі статистикою, від викладача залежать тільки 15% успіху в навчанні мови, 50% – від здібностей і старання студентів. Решта 35%

залежать від мотивації, в основі якої лежить інтерес. Викладач має не дати розчинитися інтересу до нової мови в складній системі граматичних парадигм. Для цього необхідно ретельно підбирати систему вправ, які б сприяли розумінню граматики німецької мови [7].

Крім того, необхідно зазначити, що в процесі навчання треба широко використовувати сучасні дидактичні принципи сугестивності, наочності, використання аудіо- та мультимедійних засобів. Беручи до уваги систему вправ, що передують усному мовленню, викладач має пам'ятати про їх загальну побудову та рівень складності.

Викладання другої іноземної мови необхідно починати за принципом “від простого до складного”, якнайшвидше виробити в студента алгоритм його діяльності за схемою комунікативного ряду “викладач/аудіо- та мультимедійні засоби – студент”, “студент – студент” [4].

У процесі розвитку навичок мовлення на другій іноземній мові за спеціальністю необхідно пам'ятати, що монологічне мовлення не поступається діалогічному. Тому необхідно поступово збільшувати обсяг монологічного мовлення в діалогічному, а згодом перейти до монологічних форм усного мовлення – резюме, реферування, анотування, опису, а також запису почутого, що стане в нагоді для конспектування лекцій [2, с. 208–216].

Студенти вищого навчального закладу спеціальностей “Готельно-ресторанна справа” та “Туризм” вивчають як загальнонавчальну, так і вузькоспеціалізовану лексику, і саме тому викладач залишається в постійному пошуку найефективніших навчальних технологій. На думку науковців, застосування комп'ютера є невіддільною частиною процесу опанування другою іноземною мовою професійного спрямування, оскільки дає змогу полегшити роботу з великими обсягами фахової інформації та прискорити темпи й ефективність засвоєння. Саме це дасть можливість перевести навчальний процес на якісно новий рівень. Робота над фаховою лексикою розпочинається з ознайомлення з основними характеристиками та особливостями термінів, що за сферою вживання поділяються на загальнонаукові або загальнотехнічні, галузеві та вузькоспеціалізовані. Детальне вивчення електронних словників і довідників дає змогу не тільки узагальнити найбільш поширені способи перекладу термінів, а й ознайомитися з описовими засобами, що вирішують питання відображення в мові новоутвореного поняття. Інтерактивні комп'ютерні технології полегшують опанування професійно орієнтованою другою іноземною мовою, оскільки активізують критичне мислення студентів і підвищують мотивацію до навчання. Вивчення фахової лексики саме за допомогою комп'ютера стає різноманітним та цікавим, а вдосконалення навичок перекладу термінів

стає ключовим при виконанні тренувальних вправ [1, с. 26].

Питання обмеженої кількості практичних занять з другої іноземної мови на нефілологічних факультетах ефективно вирішують за допомогою мультимедійних дистанційних курсів, що дають можливість студентам постійно підвищувати якість процесу навчання.

Висновки. Таким чином, сучасний підхід до питання пошуку оптимальної та ефективної методики викладання другої іноземної мови в немовному ВНЗ для студентів спеціальностей “Готельно-ресторанна справа” та “Туризм” полягає в поєднанні традиційних та інноваційних методів навчання. Активне використання сучасних педагогічних технологій у процесі навчання другої іноземної мови дає позитивний результат у засвоєнні та використанні другої іноземної мови в професійній діяльності майбутніми спеціалістами в галузі туризму та працівниками сфери обслуговування.

Список використаної літератури

1. Вороніна Г. Р. Ефективні технології вивчення іноземної мови професійного спрямування / Г. Р. Вороніна // Інноваційні методи викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2016 р. – Київ: НУХТ, 2016. – 69 с.
2. Ключев Е. В. Речевая коммуникация: учеб. пособ. / Е. В. Ключев. – Москва: РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – С. 208–216.
3. Ружин К. М. Специфіка вивчення другої іноземної мови у вищій школі / К. М. Ружин, О. А. Каніболоцька // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – Серія “Філологічна”. – Вип. 48. – С. 312–314.
4. Фецул А. М. Необхідність вивчення іноземних мов студентами немовних спеціальностей у ВНЗ [Електронний ресурс] / А. М. Фецул. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/29_SSN_2013/Pedagogica/2_145587.doc.htm.
5. Флеров О. В. Особенности преподавания второго иностранного языка в лингвистическом вузе [Электронный ресурс] / О. В. Флеров. – Режим доступа: http://e-notabene.ru/pp/article_14101.html.
6. Цвяк Л. В. Особливості навчання другої іноземної мови у вищому правоохоронному навчальному закладі [Електронний ресурс] / Л. В. Цвяк. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6223/1>.
7. Шаврукова Е. Е. Особенности обучения немецкому языку, как второму иностранному языку, студентов неязыковых вузов [Электронный ресурс] / Е. Е. Шаврукова. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/Philologia/1_94932.doc.htm.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016.

Черная С. С. Специфика обучения второму иностранному языку (немецкому) студентов специальностей “Гостинично-ресторанное дело” и “Туризм”

В статье речь идет о специфике обучения второму иностранному языку (немецкому) студентов специальностей “Гостинично-ресторанное дело” и “Туризм”. Охарактеризованы основные аргументы за и против изучения второго иностранного языка (немецкого). Подчеркнуто, что основной целью изучения второго иностранного языка в неязыковых вузах является формирование коммуникативной и языковой компетенции. Отмечено, что особое внимание при изучении второго иностранного языка в неязыковом вузе стоит уделять применению профессионально ориентированного подхода и обучению профессионально ориентированному общению в различных ситуациях профессиональной деятельности в сфере обслуживания и туризма: путешествие самолетом и железной дорогой, знакомство и рекомендации, в гостинице, телефонный разговор, деловая корреспонденция и др.

Ключевые слова: *второй иностранный язык (немецкий), специальности “Гостинично-ресторанное дело” и “Туризм”, специфика обучения, неязыковой вуз, профессионально ориентированное общение.*

Chorna S. The Specifics of Teaching a Second Foreign Language (German) to Students of Specialties “Hotel and Restaurant Business” and “Tourism”

The article deals with the specifics of learning a second foreign language (German) by students majoring in “Hotel and restaurant business” and “Tourism”. The author gives the main arguments for and against learning a second foreign language (German). It is emphasized that the main aim of teaching a second foreign language in non-language universities is to develop communication and language competence. It is noted that special attention in the studies of a second foreign language in non-linguistic universities should be paid to the use of professional-oriented approach and teaching professionally-oriented communication in different situations of professional activity in the service sector and tourism.

By learning German as a second foreign language, students expand their individual view of the world by involvement in the linguistic worldview of the speakers, their spiritual heritage. They learn not only to use it as a means of communication in all forms of speaking in different situations, but use a second foreign language in situations of professional activity in tourism: traveling by air and railway, introduction and recommendation, accommodation, telephone conversation, business correspondence, etc.

Learning German will be faster and easier if it is based on the similarity of the first foreign language, i. e. English, and supported by the native language. The students are encouraged to use language guess based on the context of the familiar words; notice the differences in linguistic phenomena and ways of expression; transfer language proficiency to the new language; consider mastering a new language means to engage in another culture, the culture of the German-speaking people.

Modern approach to finding the optimal and effective methods of teaching a second language in non-linguistic universities for students majoring in “Hotel and restaurant business” and “Tourism” is a combination of traditional and innovative teaching methods. The active use of modern educational technologies gives positive results in learning and using a second foreign language by future specialists and service workers in their professional activities.

Key words: *second foreign language (German), majors “Hotel and restaurant business” and “Tourism”, teaching specifics, non-language universities, vocational-oriented communication.*

МАГІСТЕРІУМ

УДК 801.675.1

Ю. В. Малафай

ЕПІСТЕМОЛОГІЧНА ПРОДУКТИВНІСТЬ БІЛІНГВАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ СТЕРЕОСКОПІЧНОГО ЧИТАННЯ

У статті досліджено особливості перекладацьких стратегій інтерпретаторів-білінгвів та епістемологічна продуктивність білінгвального перекладу сонетарію В. Шекспіра. Особливу увагу приділено впливові білінгвальності картини світу на художньо-літературну діяльність. Під час дослідження було запропоновано алгоритм аналізу білінгвального перекладу, основою якого стала теорія стереоскопічного читання Мерилін Роуз. Зазначено, що апробування алгоритму дало змогу оцінити влучність перекладів, ступінь індивідуальних “вкраплень” перекладачів, збереження стилю автора оригіналу в тексті перекладу та розуміння сенсу сонетів з боку декількох перекладачів.

Ключові слова: білінгвальна картина світу, білінгвальний переклад, білінгвізм, В. Шекспір, перекладацька стратегія, стереоскопічне читання.

Драматична майстерність і поетичний талант В. Шекспіра впродовж століть сприймається світовою культурою як неперевершений взірць мистецької досконалості, а сам Великий Бард – як еталон творчої особистості. Його творча спадщина є невичерпним джерелом натхнення для кожного нового покоління прихильників його таланту, незалежно від віку, національної приналежності чи статі.

У сучасному шекспірознавчому дискурсі важливе місце посідає переклад сонетів В. Шекспіра, адже щороку з’являються нові художні інтерпретації цих ліричних текстів різними мовами, а перекладознавство незрідка відшліфовує свої стратегії та алгоритми, обираючи об’єктом компаративного аналізу саме шекспірівський сонетарій.

Певною мірою унікальні творчі спроби – це так звані білінгвальні переклади сонетарію Великого Барда, створені сучасними українськими перекладачами – Г. Пилипенком [4], І. та О. Селезінками [5].

Мета статті полягає в тому, щоб виявити особливості перекладацьких стратегій інтерпретаторів-білінгвів, розробити алгоритм аналізу білінгвальних перекладів поетичних творів і продемонструвати епістемологічну продуктивність білінгвального перекладу сонетів В. Шекспіра.

Феномен білінгвізму здавна привертав увагу вчених. Серед науковців, які дали визначення цьому явищу, американський лінгвіст норвезького походження, теоретик еколінгвістики Е. Гауген, який наголошував у дослідженні “Blessings of Babel: bilingualism and language planning: problems

and pleasures” [7], що існує багато визначень білінгвізму, найпоширеніше з них – це здатність створити значущу конструкцію іноземною мовою, а найвужче – це вільне, рівнозначне володіння обома мовами.

Найбільш повне тлумачення цього феномена дає українська дослідниця О. Селіванова, яка в своїй лінгвістичній енциклопедії описує білінгвізм як “ознаку мовної ситуації країни, регіону чи мовного стану індивіда, тобто володіння й користування особистістю або певною групою етносу одночасно двома мовами: однією як рідною, іншою як набутою, але важливою для спілкування в певних комунікативних сферах” [2, с. 53].

Цікавим для розгляду є явище “білінгвальної картини світу”, адже саме її носіями стають білінгвальні особистості. Сучасний мовознавець І. Штерн, наприклад, тлумачить “мовну картину світу” як “спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу; інтерпретація навколишнього світу за національними концептуально-структурними канонами” [6, с. 156].

У тому випадку, коли людина однаковою мірою є носієм двох мов, це не може певним чином не позначатися на її картині світу. На думку американського лінгвіста та етнолога Е. Сепіра, реальний світ значною мірою підсвідомо будується на мовних нормах суспільства, і не може існувати двох настільки споріднених мов, які можна було б вважати такими, що висловлюють одну й ту саму соціальну дійсність. У свою чергу, мислення й свідомість людини де-

терміновані мовою, якою вона спілкується [3]. Тож можна дійти висновку, що “білінгвальна особистість” – це індивід, який володіє рідною та іноземною мовами на рівні, достатньому для ефективного спілкування в білінгвальному діалогічному просторі, і, як наслідок, усвідомлює себе як суб’єкт і об’єкт двох культур. Таким чином, білінгвальна особистість стає носієм унікальної картини світу, яку правомірно називати білінгвальною.

Щодо поняття “білінгвальний переклад”, то можна простежити деякі розбіжності в його інтерпретації. В енциклопедії “Routledge Encyclopedia of Translation Studies” [9, с. 257] білінгвальний переклад визначається як “auto translation” або “self translation”. У цьому випадку йдеться про явище написання одним автором творів одночасно двома або кількома мовами. Як приклад цього феномена можна згадати роман “Lolita” В. Набокова, який було написано англійською, а згодом видано автором ще й російською мовою. Серед інших прикладів такого феномена – переклади І. Бродським власної поезії англійською мовою. Однак у цій інтерпретації йдеться радше про білінгвальність самого автора, який володіє одночасно двома мовами на такому рівні, що здатен використовувати обидві в процесі власної літературно-художньої творчості. Варто звернути увагу на те, що білінгвальний переклад може позначати як процес перекладу (адже перекладач при цьому є носієм двох мов і двох мовних картин світу одночасно), так і у вигляді самого продукту міжмовного перекладу, а точніше – подвійного міжмовного перекладу, коли наявний переклад одразу на дві мови, що, серед іншого, можуть бути як близько спорідненими, так і далекими за будовою та соціокультурним контекстом.

Прикладом саме такого явища є переклади сонетів В. Шекспіра з англійської мови на українську та російську, виконані Г. Пилипенком, а також О. та І. Селезінками.

У свою чергу, білінгвальний переклад може бути використаний як перекладацька стратегія, що являє собою процес визначення перекладачем завдань та цілей перекладу, і, як наслідок, створення власного алгоритму дій для досягнення поставленої мети.

Для аналізу білінгвального перекладу як продукту перекладацької діяльності було обрано теорію вдалої інтерпретації поетичних творів шляхом стереоскопічного читання, автором якої є відома канадська дослідниця М. Роуз [8].

На думку М. Роуз, вдалий переклад дає змогу віднайти в оригінальному творі нові смисли, а для того, щоб визначити ступінь “влучності” перекладу, вона запропонувала паралельне освоєння оригіналу та одного або декількох його перекладів. “Саме стереоскопічне читання, – зауважує М. Роуз, – дає можливість

нам зрозуміти міжпороговий простір: ми досягаємо цей простір внутрішнім чуттям, інтуїтивно й доходимо певних висновків щодо нього суто логічним шляхом” [8, с. 90]. Дослідниця вважає, що запропонований метод аналізу поетичних перекладів дає змогу мінімізувати втрати, які є невіддільною частиною будь-якого перекладу, але водночас він дає можливість максимально відтворити неповторну ауру, особливе враження, яке виникає в реципієнта внаслідок ознайомлення з оригінальним твором.

У ракурсі продуктивності метод стереоскопічного читання здається навдивовижу ефективним механізмом перекладацької та аналітичної діяльності, оскільки паралельне прочитання текстів відкриває можливості їх поглибленої інтерпретації як з літературознавчого, так і з лінгвістичного поглядів. У випадку дослідження перекладів шекспірівських сонетів, здійснених одночасно українською та російською мовами, доречним буде саме цей аналітичний механізм, адже перекладач розраховує як на україномовну та російськомовну аудиторію окремо, так і на тих реципієнтів, що є носіями білінгвальної картини світу. Звідси випливає, що актуалізація імпліцитних смислів сонетів Великого Барда має відбуватися в обох текстах перекладу, і більш того, вона може переплітати ці смисли між собою, призводячи до їх суміжності та синтезу.

Для аналізу поетичних перекладів, здійснених водночас двома мовами, процес дослідження було розподілено на декілька етапів.

Перший етап передбачає дослідження історичного, біографічного та соціального контекстів створення тексту першоджерела. Ця стадія є вкрай важливою для розуміння ідейно-тематичної своєрідності твору, його місця в доробку митця та кореляції з ідеалами, естетичними уявленнями й умонастроями епохи.

Другий етап полягає в герменевтичному опрацюванні оригінального тексту: виявленні авторських ключових акцентів і визначенні головного меседжу, який поет передає, використовуючи ті чи інші образи та тропи. Це дасть змогу сформуванню чіткого уявлення про те, які саме ідейно-сміслові концепти обов’язково треба відтворити при художньому перекладі.

Третій етап пов’язаний з компаративним аналізом білінгвального варіанту перекладу. Він включає зіставний аналіз характеру відтворення ключових ідейно-сміслових концептів оригіналу обома мовами, а також визначення того, наскільки повно інтерпретаторові вдалося відтворити художню форму (строфіка, ритмо-мелодика, рима, еквілінеарність, тропіка) та передати зміст першотексту (проблемно-тематичний спектр, образи, лейтмотив).

Четвертий етап націлений на оцінювання якості білінгвального перекладу та виявлення

його епістемологічної та евристичної продуктивності. На цьому етапі важливим є визначення намірів перекладача при використанні тих чи інших трансформацій, виявлення експліцитних та імпліцитних смислів перекладацької версії. Крім того, тут можливе залучення перекладацького досвіду інших інтерпретаторів В. Шекспіра, які створили власні версії перекладу сонетарію. Такий ракурс дослідження дасть можливість зіставити різні інтерпретації й відмінні перекладацькі візії та, як наслідок, показати вплив білінгвальних перекладів на інтелектуальну, емоційну та чуттєву сферу реципієнта.

Об'єктом безпосереднього аналізу обрано білінгвальний переклад шекспірівського сонету № 144, виконаний українською та російською мовами. Варто зауважити, що розуміння цього вірша неможливе без ретельного дослідження контексту його написання та характеру його адресатів.

Відомо, що збірка шекспірівських сонетів складається із 154 віршів, усі вони пронумеровані й умовно поділені на 2 цикли: один із них адресований юнакові, а інший – жінці. Як зазначає Д. Павличко в передмові до власних перекладів сонетарію В. Шекспіра, перша частина, що охоплює 126 початкових сонетів, розповідає про складну, сповнену приятельських зізнань, ревнощів і сумнівів, проте піднесена до ренесансного ідеалу дружбу ліричного героя із прекрасним юнаком; решта сонетів, від 127 до 152 (153 і 154 мають узагальнений характер), присвячена певній смаглявій дамі, яка викликала пристрасть у обох героїв та, начебто, перебувала з ними в "гріховному" зв'язку. [1, с. 7].

Сонет 144, який обрано об'єктом безпосереднього розгляду в цій статті, є особливо цікавим через одночасну присутність у ньому обох ключових образів сонетного циклу Великого Барда – жінки (смаглявої Леді) та юнака (білявого Друга).

Загальновідомо, що сьогодні В. Шекспіра незрідка звинувачують у гомосексуалізмі, а представники так званих Queer Studies щорічно присвячують десятки наукових розвідок цьому делікатному питанню. У свою чергу, 144 сонет є якраз одним із тих текстів, що проливають світло на цю доволі складну й суперечливу грань особистості Великого Барда. Любовний трикутник, зображений у цьому вірші ("ліричний герой-білявий друг-смаглява леді") є одночасно і традиційним, і надзвичайно оригінальним. Його традиційність полягає в тому, що йдеться про зраду коханої з іншим чоловіком. Оригінальність же зумовлена тим, що цей чоловік є найкращим другом ліричного героя, який страждає від подвійних мук. Він втрачає і кохану жінку, до якої відчуває нестримну пристрасть, і друга, якого завжди вважав абсолютним утіленням чеснот, довершеним взірцем ренесан-

сного ідеалу *homo universales*. Тож основна ідея сонету – душевні муки, спричинені подвійною зрадою. Читання сонету крізь призму стереоскопічного читання дає можливість відчути також складну амбівалентність почуттів ліричного героя та весь трагізм життєвої ситуації, в якій він опинився.

Якщо говорити про адекватність відтворення цього меседжу в перекладах, то як версія О. та І. Селезінок, так і інтерпретація Г. Пилипенка мають низку творчих досягнень і прорахунків.

Насамперед, прикметним є те, що психологічний образ жінки зі свого сонету В. Шекспір пов'язує з духовною темнотою, дисгармонійним началом ("the worser spirit", "my female evil"). Цьому образу протиставляється юнак як носій світла та чистоти ("the better angel", "his purity"). Автор свідомо використовує саме порівняльний ступінь прикметників "bad" та "good", створюючи певну смислову градацію між двома психологічними портретами, які проявляються саме в порівнянні один з одним, а не в незалежному один від одного зображенні. В обох перекладах І. та О. Селезінок це протиставлення позбавлене смислової градації, характеристики мають однозначний смисл. Г. Пилипенко взагалі опускає момент порівняння, більше того, в українському перекладі він не залишає читачеві сумнівів щодо визначеності поетичних амплуа жінки та юнака: він – абсолютне Добро, вона ж – абсолютне Зло.

Порівняння, застосоване В. Шекспіром, виявляється важливим, адже саме через авторське протиставлення відчувається тривога. Її викликає в поета ймовірність того, що жінка зробить із юнака свою подобу чи просто запастить його душу ("would corrupt my saint to be a devil"). Переклади І. та О. Селезінок, як і російська версія Г. Пилипенка, адекватно відтворюють тривогу ліричного адресанта. Однак найбільш цікавим і вдалим у плані стилістики є переклад цього фрагмента, запропонований Г. Пилипенком українською мовою: "хвоста йому чіпляє замість крил". У цьому пасажі перекладач вдається до метонімії, що надає його перекладацькій версії афористичності, яка притаманна й оригіналу.

Особливий інтерес викликає бачення зовнішності провідних образів сонету, адже на цьому етапі дуже важливим для перекладачів було правильно зобразити портрети людей, які стали основною причиною душевних страждань автора. В українському перекладі сонету, виконаному І. та О. Селезінками, світловолосий хлопець ("a man right fair") стає "мужчиною світлооким", тобто відбувається смисловий розвиток на основі асоціації: світловолоса людина частіше за все має світлі очі; жіночий образ же перетворюється на "чорняву, смуглу жінку", напевно, ґрунтуючись на образній моделі, створеній на основі попередніх сонетів жіночого циклу.

В інтерпретації Г. Пилипенка ж ми зустрічаємо цікавий акцент – бачення образу жінки в російській версії перекладу: “смуглянка средних лет”. І хоча подібне формулювання спричиняє утворення дещо профанного образу, з іншого боку, в такому баченні простежується намір перекладача акцентувати на тому, що жінка із сонету В. Шекспіра є значно старшою та більш досвідченою в коханні, ніж хлопець. Утім, це навряд чи можна вважати прикладом додавання, адже в оригінальному фрагменті “a woman colour'd ill” використання слова “ill” наштовхує на цікавий висновок про причини інфернальних конотацій, які супроводжують жіночий образ у сонетарії. Цілком можливо, що жінка страждала від захворювання, ймовірно, венеричного, адже такі хвороби були досить поширеними в ті часи.

Останній дистих сонету В. Шекспіра залишається відкритим: поет не знає, чим завершиться протистояння світла й темряви, його мучить ця невизначеність. Напевно, найвдалішим перекладом двовірша є українська версія І. та О. Селезінко, яким вдалося зберегти всю непрозорість меседжу сонету: “...допоки зло добро не прожене”. Ліричний адресант у двовірші не висловлює чіткого передбачення, він не певний щодо результатів драматичного двобою, а оскільки і друг, і жінка дорогі його серцю, максимальне напруження колізії створюється саме амбівалентністю фіналу. Тож збереження цієї амбівалентності є беззаперечним успіхом І. та О. Селезінко.

Висновки. В обох випадках перекладачі намагаються якомога ближче донести шекспірівський смисл до читача, розкодувати ідею автора, зберігаючи мелодійність Великого Ба-

рда. Щоправда, цей меседж вони розуміють та інтерпретують по-різному.

Список використаної літератури

1. Павличко Д. В. Передмова до сонетів Шекспіра / Д. В. Павличко // William Shakespeare. Sonnets – Вільям Шекспір. Сонети / В. Шекспір ; [пер. з англ. Д. Павличко]. – Львів : Літопис, 1998. – С. 7–13.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2011. – 844 с.
3. Сепир Э. Положение лингвистики как науки / Э. Сепир // История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях / [под ред. В. А. Звегинцева]. – Москва : Просвещение, 1965. – С. 231–254.
4. Шекспір В. Сонети Вільяма Шекспіра / В. Шекспір ; [пер. з англ. Г. П. Пилипенка]. – Одеса : Друкарський дім, 2008 – 320 с.
5. Шекспір В. Сонети / В. Шекспір ; [пер. з англ. І. О. Селезінки, О. М. Селезінки]. – Львів : [б. в.], 2008. – 368 с.
6. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – Київ : АртЕк, 1998. – 156 с.
7. Haugen E. Blessings of Babel: Bilingualism and Language Planning: Problems and Pleasures / E. Haugen. – Berlin : Mouton de Gruyter, 1987. – 176 p.
8. Rose M. G. Translation and Literary Criticism: Translation as Analysis / M. G. Rose. – St. Jerome, 1997. – 101 p.
9. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / [ed. by M. Daker, G. Sandana]. – London : Routledge, 2011. – 680 p.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2016.

Малафай Ю. В. Эпистемологическая продуктивность билингвального перевода в ракурсе теории стереоскопического чтения

В статье исследуются особенности переводческих стратегий интерпретаторов-билингвов, а также эпистемологическая продуктивность билингвального перевода сонетария В. Шекспира. Отдельно рассматривается влияние билингвальности картины мира на художественно-литературную деятельность. В ходе исследования был предложен алгоритм анализа билингвального перевода, в основе которого легла теория стереоскопического чтения Мэрилин Роуз. Указано, что апробирование алгоритма позволило оценить точность переводов, степень индивидуальных “вкрапленных” переводчиков, сохранение стиля автора оригинала в тексте перевода и понимание смысла сонетов несколькими переводчиками одновременно.

Ключевые слова: билингвальная картина мира, билингвальность, билингвальный перевод, В. Шекспир, переводческая стратегия, стереоскопическое чтение.

Malafai Y. Epistemic Productivity of Bilingual Translation through the Prism of the Theory of Stereoscopic Reading

In today's Shakespeare studies the question of sonnets translation is very important, because every year we can find new artistic interpretations of these verses in different languages. Some unique attempts to make a bilingual translation of sonnets belong to modern Ukrainian translators Dmytro Pylypenko, Iryna Selezinka and Oleksandr Selezinka.

This article is dedicated to the peculiarities of translation strategies used by bilingual interpreters. Also it deals with epistemic productivity of Shakespeare's sonnets translation. Special attention in this research is paid to the impact of bilingualism of the world picture on artistic and literary activities.

Bilingual translation as a translation strategy seems to be very effective in a cognition process, because its intellectual and creative product allows to discover in original text such a deep meaning that could be decoded only with the help of versions in two different languages.

During the study there was developed an algorithm of bilingual translation analysis, which is based on the theory of stereoscopic reading, proposed by Canadian investigator Marilyn Gaddis Rose. Testing of this algorithm allows us to estimate the accuracy of translation and the degree of individual “insertions” made by interpreters. Also it helps us to find out whether the translators managed to preserve the original author’s style in the text of translation, and to explore the understanding of the sonnets meaning by several translators at the same time.

The conclusion of this research allows us to discover that the analysis of bilingual translation opens up broad prospects for stereoscopic reading, which definitely has an epistemological productivity, because it helps to create a deeper understanding of messages that were intended by the author of original text.

Key words: *bilingual translation, bilingual world picture, bilingualism, stereoscopic reading, translation strategy, William Shakespeare.*

“ГАМЛЕТ” В. ШЕКСПІРА ОЧИМА ЖИВОПІСУ

У статті крізь призму літературознавчої компаративістики розглянуто специфіку взаємовпливів мистецтва слова та живопису на матеріалі трагедії “Гамлет” та відповідних всесвітньо відомих артефактів живопису, серед яких полотна видатних митців Еж. Делакруа, Д. Росетті, Дж. Вотерхауса, А. Г’юза, М. Врубеля, С. Бродського та ін. З’ясовано механізми актуалізації смислового потенціалу образів “Гамлета” засобами живопису, виявлено моделі репрезентації ключових фігур твору Велікого Барда (Гамлета й Офелії), а також художні домінанти в мистецькому імперативі.

Ключові слова: живопис, компаративний аналіз, Гамлет, Офелія, візуалізація.

Популярність трагедії “Гамлет” В. Шекспіра протягом століть поступово зростає, перетворюючись наприкінці ХХ ст. на своєрідний “гамлетівський бум”. За словами відомого російського англіста Н. Дьяконової, дослідженню цієї шекспірівської трагедії присвячено більше наукових праць, ніж налічується слів у самій п’єсі [2, с. 152]. Образи Шекспірових героїв – Гамлета, Офелії, Привида – незрідка виникають на сторінках творів письменників більш пізніх епох (Й. Гете, Т. Стоппард, Дж. Джойс, М. Бажан, Є. Плужник, А. Мердок, Б. Акунін, Дж. Апдайк та ін.), набуваючи статусу традиційних структур. Непоодинокими є звернення до цих образів у царині інших мистецтв.

Власне порівняння літературних текстів з іншими видами “людської експресії” є однією з пріоритетних сфер наукового інтересу літературознавчої компаративістики. Хоча остання є порівняно молододою наукою, у сфері філософії та естетики було здійснено чимало спроб зіставлення різних мистецтв (Платон, Аристотель, Вітрувій, Філострат).

Значних успіхів у галузі порівняльного літературознавства досягли теоретики Г. Ремарк та К. Браун. Останній зауважує: “Порівняльне літературознавство визначає той факт, що всім мистецтвам, попри різницю їх засобів і техніки, властива схожість, і що існують не тільки паралелі, породжувані загальним духом різних епох, а й часто прямі впливи одного мистецтва на інше” [8, с. 175].

Першим з-поміж видів мистецтва до репрезентації Шекспірової трагедії звертається живопис: у 1709 р. з’явилося перше ілюстроване видання “Гамлета”, а з 1739-го, як наголошує шекспірознавець Ю. Черняк, “розпочалося формування живописної галереї портретів акторів у гамлетівських ролях” [5, с. 237]. В образотворчому мистецтві сучасності гамлетіана представлена десятками оригінальних полотен і графічних малюнків, сотнями книжкових ілюстрацій. І кожен художник, що звертався до тексту геніального Шекспірового твору, дав неповторну, певною мірою унікальну його інтерпретацію (будь-який артефакт містить також і елемент

вигадки художника), акцентувавши на тих аспектах образів чи сюжету, що видавалися йому найвагомішими. Тобто до Шекспірового “вихідного смислу” додається ще й суб’єктивно-мистецьке тлумачення того чи іншого художника. Тож, актуальним є з’ясування специфіки актуалізації смислового потенціалу образів трагедії “Гамлет” засобами живопису, який має свій особливий спосіб творення художньої дійсності та свою унікальну спроможність апелювати до уяви реципієнта.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю осмислення специфіки діалогу різних видів мистецтва на матеріалі живописних репрезентацій “Гамлета” В. Шекспіра з огляду на роль цього літературного шедевр в історії Західної цивілізації (“Шекспір – центр канону” (Г. Блум)) і з урахуванням тих перспектив, які відкриває досвід, накопичений сучасною компаративістикою (В. Будний, М. Ільницький, М. Каган, Д. Наливайко).

Мета статті полягає в тому, щоб виявити особливості візуалізації образів-персонажів трагедії “Гамлет” В. Шекспіра крізь призму компаративістики та продемонструвати продуктивність діалогу різних видів мистецтв.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що воно є першою в літературознавстві пострадянського простору спробою компаративного аналізу візуалізацій літературних образів шекспірівської трагедії “Гамлет” у живописі.

Візуалізація трагедії “Гамлет” Шекспіра розпочалася ще на початку ХVIII ст., втім перше ілюстроване видання 1709 р. є раритетним і практично недоступним для широкого загалу. За три століття, що минули з тих часів, живописцями, граверами та ілюстраторами було створено цілу гамлетівську галерею, яка налічує сьогодні десятки робіт. До створення візуальної гамлетіани долучилися й загальноновизнані генії, такі як, приміром, французький романтик Еж. Делакруа, один із лідерів руху прерафаелітів Д. Росетті, російський живописець М. Врубель і маловідомі майстри пензля – Л. Кокая, Г. Жадько, О. Кнехт. В останні десятиліття до числа гамлетівських візуальних артефактів долучилися портрети акторів, які виконували ролі в Шекспіровій п’єсі, та фотографії вистав чи кінокадрів. Кожна з візуальних репрезентацій є своєрідною інтерпре-

тацією Шекспірового тексту, адже біля витоків творчого задуму кожного з цих митців стояла трагедія “Гамлет”. Значення такого діалогу різних видів мистецтв важко переоцінити, адже в процесі його розгортання збагачується уявлення реципієнтів про літературний твір, поглиблюється розуміння ідейно-сислової палітри.

Унікальність живопису полягає в тому, що митець демонструє глядачеві плід власної фантазії, яка живиться Шекспіровим текстом. На будь-якому полотні, що ілюструє літературний твір, взаємодіють дві творчі особистості – письменника та художника, причому другий увиразнює підтекст, виявляє приховані, імпліцитні смисли. Картина спроможна фіксувати драматизм вчинків, передавати глибину почуттів, відтворюючи внутрішній стан, а інколи навіть саму сутність героїв. Реконструювання контексту через образи – головне завдання художників, проте кожен здійснює перетворення залежно від зовнішніх чинників і власних уподобань. На створення живописного артефакту насамперед впливає стиль зображення, художня течія, до якої належить художник, і естетичні принципи, які покладено в основу його творчості. Водночас велику роль відіграють і обставини, які спонукали живописця звернутися до певного образу, сцени чи сюжетної колізії. Безперечно, вибір “Гамлета” – найвизначнішої трагедії європейського літературного канону – не є випадковим, адже спроба ілюстрації такого широковідомого й неоднозначного в плані дослідницьких тлумачень тексту – це надзвичайно сміливий і ризикований творчий крок.

Загальновідомо, що в літературознавстві не існує усталеного погляду на протагоніста Шекспірової трагедії. Одні вбачають у Гамлеті “кремезного дуба, що посаджений в порцелянову вазу” (Й. Гете), інші – пасивну, нерішучу, безвольну особистість (І. Тургенєв, А. Чехов). Ним захоплювалися філософи (Г. Гегель, Ф. Ніцше, П. Флоренський) і письменники (В. Гюго, А. Мердок, Е. По, Л. Тік), психологи (С. Виготський) і музиканти (Ф. Ліст, А. Тома, В. Томсон). Але вічна таємниця цього незбагненого персонажа так і залишилася своєрідним викликом усім поколінням інтерпретаторів. На думку відомого письменника-модерніста Т. С. Еліота, Гамлета правомірно називати своєрідною Моною Лізою літератури [3].

Живописні спроби осягнути глибини Шекспірової “Гамлета” вражають розмаїттям підходів, оригінальністю поглядів та ефектністю творчих задумів. Митці розкривали сутність образу, використовуючи контекст і власне розуміння твору (С. Бродський, Дж. У. Вотерхаус, М. Врубель, А. Г'юз, А. Недзвецька), або ілюстрували конкретний епізод трагедії, прагнучи відтворити задум автора (П. Даньян-Бувере, Еж. Делакруа, Ж. Лефевр, Дж. Е. Мілл, Г. Рає, Д. Г. Росетті, М. Стоун, Дж. Ф. Уотс, Г. Фюсслі). Одні полотна, приміром, серію літографій і гамлетівських картин Еж. Делакруа, можна розглядати як своєрідну візуальну інтерпретацію першоджерела, яка

сприяє глибшому проникненню в складну смислову палітру “Гамлета”. Інші ж, приміром, пост-модерністські версії, є доволі далекими від твору Шекспіра, тож використання імен протагоністів у назвах картин (“Гамлет. Принц Датський” – О. Шупляк, Л. Андреева, Г. Жадько, “Стурбований принц Датський з головою бідного Йорика...” – В. Королев) є скоріше своєрідною ігровою стратегією художників, які в такий спосіб сподіваються привернути інтерес публіки до власних робіт.

Можна передбачити, що сама природа зв'язків між візуальним артефактом і його текстовим першоджерелом є доволі симптоматичною. Вона дає змогу “реставрувати” задум художника й з'ясувати спрямованість його творчих інтенцій. Ці інтенції передбачають чи то поглиблення уявлень реципієнта про образи та смисл “Гамлета”, чи то репрезентацію власного унікального бачення ключових колізій трагедії, чи то доактуалізацію митця шляхом звернення до загальноновизнаного літературного шедевр.

Примітним є те, що яким би різноманітним не був візуальний спадок трагедії, ілюструється суворо детермінована кількість певних сцен – найдраматичніших моментів трагедії (поява Привіда, утоплення Офелії, сцена “Мишоловки” (дія III, сц. 2), вбивство Полонія (дія III, сц. 4), розмова Гамлета з матір'ю (дія III, сц. 4), божевілля Офелії, її спів у присутності королеви й короля (дія IV, сц. 5), смерть Офелії (дія IV, сц. 7), роздуми Гамлета над черепом Йорика (дія V, сц. 1)), а творча уява майстрів не береться реконструювати щось інше. Пояснення цьому можна знайти в словах М. Гіршмана, який визначив художній текст як “матеріальне втілення” художнього змісту: “в художньому тексті немає нічого, крім внутрішнього, адже в кожному його моменті залучається й освоюється художня реальність, потаємна сутність якої, в свою чергу, проявляється у заново створеній естетичній значущій зовнішності” [1].

Найпліднішою добою в плані ілюстрування тексту Шекспірової трагедії виявилася ХІХ ст. Попри глибоко-філософський образ Гамлета, найпривабливішим для живописців ХІХ ст. став образ Офелії (понад 50 полотен). Це детерміновано, передусім, власне сутністю мистецьких течій ХІХ ст., здебільшого романтизму, що базувався на засадах ірраціональності, інтуїтивного, несвідомого. 1848 рік ознаменував створення братства прерафаелітів, що захоплювалися літературними та міфологічними сюжетами, намагалися відтворити синтез реальності та фантазії. Все це вони вбачали в жіночих образах, вважаючи, що, лише пізнавши світ фатальної жінки, можна досягти гармонії. Їх роботи позначені витонченою манерою зображення, акцентом на кольорах, багатством гамми.

Так само як В. Шекспір випробовував своїх персонажів, живописці мали на меті не просто ілюструвати текстове першоджерело, а занурити реципієнта у внутрішній світ героїв, прослід-

кувати еволюцію їх емоційного стану. Нерідко художники оперували не візуальними образами, а саме ідейною доміантою. Все це можливо завдяки:

- 1) переміщенню образу в новий контекст реальності (інший, незвичний антураж): Дж. У. Вотерхаус “Зривайте рози швидше. Офелія”;
- 2) висвітленню найбільш напружених моментів трагедії, так званих сцен-випробувань, де перед нами постає оголеною сама природа, суть героя, не прикрита маскою: Д. Г. Росетті “Перше божевілля Офелії”.

Таким чином художники відтворювали естетично повноцінний характер, “характер, що вивковується в процесі життєвих змагань, коли людина потрапляє в екстремальну, не передбачену її офіційним статусом ситуацію” [6, с. 29].

Цікаво, що внаслідок успішних візуалізацій певні образи чи сцени Шекспірової трагедії набували особливої символічності. Так, приміром, Гамлет увійшов у масову свідомість як одягнутий у чорне юнак, що тримає в руках череп Йорика саме завдяки серії літографій Еж. Делакруа. Навіть ті, хто не читав твір В. Шекспіра, спроможні розпізнати ключові образи трагедії: Офелію, яку спіткала гірка доля, Гамлета – сумного принца-філософа, Розенкранца й Гільденстерна – однакових у своєму бажанні прислужитися Клавдію, череп бідолоашного Йорика, що символізує смерть, яка урівнює всіх – від злидаря до монарха. Створені в процесі популяризації “Гамлета” образи-символи починають “жити в культурі власним життям”, відриваючись від свого материнського лона. Як зазначав М. Сапаров, “у кожного першокласного художника засоби виразності самі по собі доволі філософські, вони не просто засіб трансформації певного змісту, який об’єктивно існує і поза мистецтвом, вони самі – це мистецтво” [4]. Особливо яскраво простежити наслідки візуалізації можна в творчості сучасних художників, які за основу беруть не трагедію, а символіку, виведену протягом століть: череп Йорика (Ю. Юдаєв-Рачей, “Гамлет: Бідний Йорик!”), Гамлет

(О. Кнехт, Л. Кокая, Г. Жадько, “Гамлет – принц датський”).

Висновки. Отже, нескінченний процес додавання смислів сприяє актуалізації потенціалу трагедії в наступні після її створення епохи. Свого часу відомий іспанський художник-експресіоніст П. Пікассо писав: “У кожного є свій Гамлет... Коли читаєш “Гамлета”, теперішній час нікуди не зникає” [3, с. 124]. Тож чим більше оригінальних мистецьких версій, що надихаються генієм В. Шекспіра, побачить людство, тим багатобарвнішим, змістовнішим і повнішим буде наше уявлення про художній світ великої трагедії.

Список використаної літератури

1. Гиршман М. Ритм художественной прозы / М. Гиршман – Москва : Советский писатель, 1982. – 366 с.
2. Дьяконова Н. Я. Шекспир и английская литература XX века / Н. Я. Дьяконова // Из истории английской литературы. Статьи разных лет / Н. Я. Дьяконова. – Санкт-Петербург : Алетей, 2001. – С. 151–172.
3. Сапаров М. А. Словесный образ и зримое изображение [Электронный ресурс] / М. А. Сапаров. – Режим доступа: <https://www.proza.ru/2013/10/25/2150>.
4. Черняк Ю. І. Основні стратегії популяризації творчості Шекспіра у молодіжному середовищі / Ю. І. Черняк // Іноземна філологія. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – Вип. 119 (2). – С. 236–240.
5. Шалагінов Б. Б. Естетика Й. В. Гете: Дослідження / Б. Б. Шалагінов. – Київ : Вежа, 2002. – 152 с.
6. Михед Т. В. Т. С. Еліот і його Гамлет [Електронний ресурс] / Т. В. Михед // Щорічник Центру американських літературних студій в Україні. – Вип. 5. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Alsvu/2010_5-6/05Myhed.html.
7. Aragon L. Shakespeare / L. Aragon, P. Picasso. – New York : Harry N. Abrams, 1964. – 124 p.
8. Brown C. S. Comparative Literature / C. S. Brown // The Georgia Review. – 1959. – Vol. 13.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2016.

Слесь Л. Ю. “Гамлет” В. Шекспіра глазами живописи

В статье сквозь призму литературоведческой компаративистики рассмотрена специфика взаимодействия искусства слова и живописи на материале трагедии “Гамлет” и соответствующих всемирно известных артефактов живописи, среди которых полотна выдающихся художников Э. Делакруа, Д. Росетти, Дж. Вотерхауса, А. Хьюза, М. Врубеля, С. Бродского и др. Выявлены механизмы актуализации смыслового потенциала образов “Гамлета” средствами живописи, выделены модели репрезентации ключевых фигур произведения Великого Барда (Гамлета и Офелии), а также доминанты в художественном императиве.

Ключевые слова: живопись, компаративный анализ, Гамлет, Офелия, визуализация.

Sles L. Shakespeare’s “Hamlet” through the Eyes of Painting

In the article the specificity of interaction between literature and painting based on the tragedy “Hamlet” and corresponding painting artifacts is observed through the prism of comparative literature. In the world-famous painting works among which there are pictures by outstanding artists (E. Delacroix, D. Rosetti, J. Waterhouse, A. Hughes, M. Vrubel, S. Brodsky and others) the mechanism of actualization of semantic potential of “Hamlet” by means of painting, models of representation of the key figures of the work of W. Shakespeare: Hamlet and Ophelia and the art dominant in the artistic imperative are pointed out.

The tragedy "Hamlet" is an inexhaustible source of philosophic contemplations, which generate original symbols. They are also opening on the visual level (paintings and engravings) as a consequence of fecund artistic search. Most of them, besides of being a reflection on Shakespeare's conception, add their own subjective vision, which is based on artist's views and his aesthetic tastes (Pre-Raphaelite Brotherhood, Romanticism etc.). Special attention to individual artists scenes (the murder of Polonius, Ophelia's drowning, etc.) and images (Ophelia, Hamlet) inspired the emergence of a number of paintings devoted to the interpretation of textual passages, which are important for ideological and artistic W. Shakespeare's intentions. Thus because of the painter's work the imagery of the tragedy appears to be the bearer of powerful meaning, which contributes to the emergence of the specific concept of culture – hamletyzm, and found further interpretation of the painting masters of Western European civilization in the later epochs. It was established that the series of formed stereotypes acquired autonomous meaning and proclaimed philosophical ideas independently of the initial author's message.

The scientific novelty is that the presented research is the first comparative analysis of visualizations of Hamlet's characters with the help of painting.

Key words: *painting, comparative analysis, Hamlet, Ophelia, visualization.*

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЯВИЩ БУТТЯ АНГЛІЙЦІВ

У статті досліджено поняття молодіжного сленгу як засіб самореалізації та відображення світосприйняття англійців. Визначено роль сленгу в повсякденному житті молоді. Розглянуто погляди дослідників щодо визначення терміна “сленг”. Наведено основні причини вживання молоддю сленгізмів і досліджено основні джерела поповнення англійського молодіжного сленгу. Визначено перекладацькі труднощі при перекладі молодіжного сленгового соціолекту англійців та описано основні способи його перекладу українською мовою.

Ключові слова: молодіжний сленг, сленгізм, інтернет-сленг, соціолект, самоідентифікація.

Молодіжний сленг – це найдинамічніший пласт мови, який визначається експресивністю, швидкістю формування та поширення, а також виходу з ужитку нових сленгізмів. Дослідження молодіжного сленгу дає перекладачеві можливість пізнати культурні особливості нації з метою винайдення найбільш відповідних аналогів та створення перекладу, який максимально передаватиме емоційну забарвленість тексту оригіналу.

Актуальність теми полягає в тому, що молодіжний сленг є віддзеркаленням самобутності молоді. Через вживання сленгу молоді люди намагаються досягти поваги серед однолітків, самовиразитися, а також відокремитися від дорослих – батьків, викладачів тощо. Формування сленгізмів також зумовлене потребою молоді в показі власного світосприйняття та емоційного стану. Таким чином, сленговий соціолект є засобом вербалізації буття молодих людей. Аналіз вживання молодіжного сленгу, джерел його поповнення, а також способів перекладу українською мовою зумовлює потребу в цьому дослідженні.

Дослідженням ролі сленгу в житті молоді, його використанням з метою самоідентифікації та джерел його поповнення займалися багато українських і зарубіжних учених, серед яких К. Ебле, А. Коваль, Т. Миколенко, Е. Партридж, Л. Ставицька, Ч. Фріз, В. Хомяков та ін. Огляд наукових публікацій з цих питань дав змогу зробити висновки про їх недостатню вирішеність, що зумовило доцільність подальшого дослідження цієї теми з метою визначення специфіки мовного відображення світобачення молодих англійців через вживання сленгізмів.

Метою статті є визначення потреби молоді у формуванні сленгізмів, у вживанні сленгу в повсякденному житті для вираження емоційного стану, ставлення до предметів, явищ тощо, а також основних способів перекладу молодіжного сленгу.

На жаль, єдиного визначення поняття “сленг” на сьогодні не існує, і кожен учений має своє бачення сленгу. Так, серед іноземних учених необхідно відзначити дефініцію Е. Партриджа.

Провідний сленголог світу вбачає в сленгу наявні в розмовній сфері досить неміцні, нестійкі й некодифіковані, а іноді взагалі безладні й випадкові сукупності лексем, які відображають суспільну свідомість людей, що належать до певного професійного чи соціального середовища [6, с. 3]. Американський лінгвіст Ч. Фріз дотримується думки, що сучасний сленг має настільки широкі межі й використовується для позначення такої кількості понять, що майже неможливо достеменно визначити, що є сленгом, а що ні. Сленгізми часто визначають як ефемерні лексеми, які використовують певні соціальні групи (субгрупи), і яким притаманна швидка змінюваність [5, с. 52].

Одним із перших в англістиці до цього питання комплексно підійшов В. Хомяков, який визначає сленг як відносно стійкий у певний період, широко вживаний, стилістично маркований лексичний пласт (іменники, прикметники та дієслова, які позначають різноманітні побутові явища, предмети, процеси й ознаки), компонент експресивного просторіччя, який входить до літературної мови та є доволі неоднорідним за джерелами, ступенем наближення до літературного стандарту та має експресію [2, с. 43–44]. Не завжди повно пояснює значення терміна й українська довідкова література. Зокрема, дослідниця Л. Ставицька пропонує таке визначення: «Мовне середовище спілкування великої кількості людей, яке відрізняється від мовної норми, отримало найменування “сленг”» [1, с. 40].

Дослідження способів вираження буття молодих людей сприяють певною мірою поглибленню уявлень про природу сленгізмів. Молодь використовує сленгізми як спеціальну мову, яка дає можливість виокремити своє покоління. Сленг, особливо молодіжний, – доволі складна лексична категорія, яка зазвичай асоціюється з певними особливостями: неформальністю й нелітературністю, винахідливістю, ефемерністю, а також ототожненням зі специфічними групами.

Одна з основних особливостей молодіжного сленгу (slang із норв. sleng – лаятися), яку визначила К. Ебле під час аналізу студентського сленгу, є сприяння комунікації. Роль, яку сленг

відіграє в стимулюванні комунікативної функції, позначається на його неформальності й подекуди жартівливості. Варто відзначити ще одну характеристику молодіжного сленгу – бунтарство, тобто завдяки сленгу молодь протидіє, стає в опозицію до фундаментальних соціальних цінностей, висловлює власну життєву позицію, яка може суттєво відрізнятися від загальноприйнятих правил [4, с. 36]. Як відзначає М. Бакколц у дослідженні сленгового соціолекту, молодіжний сленг формується й уживається не стільки з метою протистояння дорослому світу та моральним цінностям старших поколінь, скільки з метою самоідентифікації й відокремлення себе від дорослих [3, с. 274–303].

У процесі дослідження молодіжного сленгу варто також приділяти увагу меті, яку переслідує молодь, вживаючи сленгові слова та вирази. Отже, насамперед, вживання сленгу молоддю націлене на самоідентифікацію. Певні соціальні чи професійні групи мають свій особливий сленг. Концепція відомого американського вченого П. Робертса визначає, що однією з основних причин вживання сленгу є бажання людей показати, що вони є членами певної групи, спільноти [7, с. 157–167]. Під час комунікації відбувається не тільки передача безпосередньо основного меседжу, а й внутрішнього світу й самосприйняття мовця. Через використання сленгу в мовленні молодь намагається виділитися з натовпу або, навпаки, підкреслити свою приналежність до певної групи, субкультури тощо. У цьому випадку можна провести аналогію з жаргоном окремої сім'ї, компанії, який дуже цінується носіями й робить групу людей згуртованішими, дає змогу відрізнити “своїх” від “чужих”. “Спілкуючись одне з одним, ми виробляємо особливий субкод, який об'єднує нас, відокремлює від інших і є розпізнавальним знаком: ми – свої, ми належимо до одного середовища”, – пояснює Л. Ставицька [1, с. 53].

Ще однією причиною, чому молодь використовує сленг, є вираження емоційного стану чи ставлення до предметів, явищ. Сленг відображає переживання, цінності й погляди молоді. На сьогодні в будь-якій країні світу молодіжний сленг не є повноцінною мовою, однак молодь постійно створює нові сленгізми для найменування або позначення свого ставлення до предметів, емоцій, явищ, станів тощо. Експресивна функція молодіжного сленгового соціолекту – одна з найважливіших, адже дає можливість впливати на емоційний стан співрозмовників. Таким чином, сленг являє собою не тільки засіб самоідентифікації, а й засіб віддзеркалення внутрішнього емоційного стану чи ставлення до чогось.

Спробуємо дослідити основні джерела поповнення молодіжного сленгу, серед яких можна виділити такі:

1. Однією з особливих рис молодіжного сленгу є його схильність до мовної гри, адже молодь часто використовує гру слів для формування нових сленгізмів. Схильність до каламбуру та-

кож відображає потребу молодих людей у самовираженні. Сленг, заснований на каламбурі, переріс в окремий вид, що має назву “римований сленг Кокні” – *Cockney rhyming slang*. Він з'явився в східній частині Лондона (*East End of London*). Римований сленг – це форма сленгу, в якій слово заміщується римою, а в словосполученнях зазвичай заміщується друге слово. Наприклад, вираз “use your loaf” – походить від *loaf of bread* (буханка хліба), де *bread* римується із *head* (голова), тобто вираз можна перекласти, як “думай сам, вирішуй сам, воруши шарнірами” тощо. Римовання є одним з найпоширеніших методів формування сленгізмів серед молоді в Англії. Наприклад, *trouble and strife = wife* – дружина; *dog and bone = phone* – телефон; *skin and blister = sister* – сестра; *Adam and Eve = believe* – вірити. Отже, речення “*Would you Adam it! My trouble's been on the dog 5 hours rabbiting to her skin!*” (*Would you believe it! My wife's been on the phone 5 hours talking to her sister!*) – “Уявляєш! Моя дружина щойно теревенила із сестрою 5 годин поспіль!” [8].

2. Ще одним прикладом сленгізму, який заснований на грі слів, є слово *brickberry*, яке є поєднанням двох слів *brick* (цеглина) і *berry* (ягода). Цей термін використовується молоддю як назва старого немодного телефону, який є тимчасовою заміною поламааному смартфоню. Наприклад: “*It takes me ten minutes to type a text message on this brickberry now that my iPhone broke, but at least i get to play snake*” – “З цим горіхоколом/цією цеглиною змушений витратити по десять хвилин, щоб написати смс. Айфон поламаний, ну хоч у змійку порублююсь” [8].
3. Сленгізмом *Professional (a professional bro)* називають друга, який дуже добре знається на тусовках і молодіжних розвагах. *We played the beerpong game and Brad just walked up, looked at the cup, and sank it in one shot. A true professional.* – “Ми грали в бірпонг, коли Бред просто підійшов і махнув цілий кухоль. Ото патімейкер!” [8].
4. Надання нового значення словам, які вже існують, їх гіперболізація чи надання комічного змісту. Наприклад, слово *banger* в стандартній англійській мові означає “сосиска”, однак у сленговому лексиконі цим словом позначають авто, яке дуже старе й майже поламаане, тобто “колимага, розвалюха”.
5. Сленговий вираз *Bachelor Wash* – холостяцьке миття посуду – використовується для опису надшвидкого миття посуду без мийного засобу. Наприклад: *Since we were out of coffee cups, I bachelor washed the ones from breakfast and filled them up.* – “Оскільки у нас не було чистих чашок, я швиденько сполоснув ті, що залишились зі сніданку, і накаламутив кави” [8].
6. Інтернет також є потужним джерелом поповнення молодіжного сленгу. Глобальна комп'ютеризація і гаджетизація призводять до поширення текстового спілкування. Комунікація че-

рез Інтернет шляхом посилання текстового смс чи ведення бесід через спеціальні мобільні додатки сприяє формуванню інтернет-сленгу, який широко використовують у всьому світі. Основними цілями використання молоддю сленгового соціолекту в Інтернеті є такі:

- а) вираз емоцій. Передача емоцій через текстові повідомлення – досить складне завдання. Саме тому молоді використовує спеціальні інтернет-сленгізми, акроніми, емотикони, які допомагають надати тексту емоційно-експресивного забарвлення та передати радість, сум, злість, збентеження тощо;
- б) для прискорення комунікації. Спілкування в соціальних мережах або через смс вимагає більше часу, ніж звичайна розмова. Пришвидшення ритму сучасного життя також зумовлює появу інтернет-сленгізмів, за допомогою яких суттєво скорочується час на написання текстового повідомлення.

Молодь використовує значну кількість різноманітних сленгізмів у процесі комунікації через соціальні мережі, спеціальні мобільні додатки, електронну пошту або звичайні смс. Серед найбільш відомих і широко розповсюджених інтернет-сленгізмів:

- *ASAP (As Soon As Possible). This work has to be made asap.* – Ця робота потрібна якнайшвидше.
- *FYI (For your information)* – щоб ти знав. Наприклад:
Homer Simpson: "FYI, while you two were arguing i ate your breakfasts".
Lisa and Bart Simpson: "D'oh!"
Гомер Сімпсон: "Щоб ви знали, поки ви тут лаялись, я з'їв ваш сніданок."
Ліса і Барт Сімпсоні: "Доу!"
- *KTHX (OK, Thanks)* – спасибі, спс. Цей сленгізм часто використовують для завершення нецікавої бесіди. Наприклад:
A: Hey, sup' bro?
B: KTHX.
A: Як життя, чувак?
B: Все норм, спс.
- *GR8* (скорочена форма слова *Great*) – чудово. Наприклад: *That looks gr8* – виглядає чудово.
- *OTOH* (акронім від *On the Other Hand*) – з іншого боку. Наприклад: *I don't really like chocolate. OTOH, it can really cheer me up when I'm feeling down.* – Я взагалі не люблю шоколад. З іншого боку, він піднімає мені настрій, коли я прижурюсь.
- *ROFL* (акронім від *Roll On the Floor Laughing*) – ржу не могу, бугага, піцстолом. Наприклад: *That joke left me ROFL!* – Я ваявся з цього жарту [8].

Як бачимо, молоді вживає багато сленгізмів для опису різних життєвих ситуацій, станів тощо. Їх адекватний переклад українською мовою дає змогу досягти того ж ефекту на цільову аудиторію, який здійснює текст оригіналу. З огляду на це завдання постає необхідність у формуванні коректного перекладу, який можливий

тільки за умови правильно підбраного способу перекладу. Одним із основних і найефективніших способів перекладу молодіжного сленгу є пошук функціональних аналогів. Однак, зважаючи на територіальні, культурні та національні відмінності між англійцями та українцями, аналоговий переклад більшості сленгізмів суттєво ускладнюється. Ще однією перешкодою при перекладі за допомогою функціонального аналога є те, що український молодіжний сленг перебуває на шляху становлення й потребує дослідження. У разі відсутності функціонального аналога перекладач може вдатися до описового перекладу. Однак сленг, особливо молодіжний, відзначається емоційно-експресивним забарвленням, яке при описовому перекладі втрачається.

Знайомство з доволі розлогим переліком наукової перекладацької літератури дає підстави визначити серед основних труднощів, з якими стикається перекладач у процесі перекладу молодіжного сленгу, такі:

- складність правильного декодування значення сленгізмів;
 - відсутність функціональних аналогів до багатьох англійських сленгізмів, що призводить до потреби описового перекладу або формування нових слів для збереження стилістичної забарвленості;
 - потреба в обізнаності щодо культурних, історичних, територіальних особливостей країни походження сленгу;
 - швидкість заміщення одних сленгізмів іншими. Постійна поява нових сленгізмів призводить до швидкої популяризації одних слів і виходу з ужитку інших, через що ускладнюється можливість формування сленгового словника, який би містив актуальні вживані сленгізми.
- Стосовно ж сучасного українського сленгу, то тут, попри значну його "зросійщеність", спостерігаємо процес "українізації", використання притаманних українській мові методів словотвору та адаптації іноземних слів до української вимови.

Висновки. Отже, підбиваючи підсумки вищесказаного, необхідно зазначити, що сленг – це невіддільна частина будь-якої мови. За результатами дослідження було зроблено такі висновки:

- по-перше, молодіжний сленговий соціолект являє собою найбільш рухливий мовний пласт, який змінюється під впливом сучасних технологій, кіноіндустрії, ЗМІ, діяльності популярних осіб тощо. Вживання сленгових слів молодими людьми відбувається внаслідок потреби в самовираженні й самоідентифікації. За допомогою сленгу молоді визначає свою приналежність до певної групи людей чи субкультури, а також відокремлює молоду людину від світу дорослих. Зважаючи на те, що останні схильні до емоційнішого вираження ставлення до чогось або опису власного стану, постає необхідність у вживанні сленгу для надання експресивності під час комунікації;

– по-друге, переклад англійського молодіжного сленгу українською мовою супроводжується певними труднощами, які здебільшого характеризуються складністю окреслення значення сленгізму, відсутністю функціонального аналога для перекладу, а також швидкістю появи в ужитку нових сленгізмів і зникнення інших.

Список використаної літератури

1. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг. Соціальна диференціація української мови / Л. О. Ставицька; [відп. ред. В. В. Німчук]. – Київ: Критика, 2005. – 464 с.
2. Хомяков В. А. Нестандартная лексика английского языка / В. А. Хомяков. – Москва: Либроком, 2010. – 138 с.
3. Bucholtz M. Word-Up: Social meanings of slang in California youth culture / M. Bucholtz // A cultural approach to interpersonal communication: essential readings. – Chichester: Wiley-Blackwell, 2012. – P. 274–303.
4. Eble C. Slang and Sociability / C. Eble. – London; Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1996. – 228 p.
5. Fries Ch. Introduction to American College Dictionary / Ch. Fries. – New York, 1947. – 358 p.
6. Partridge E. Slang To-Day And Yesterday / E. Partridge. – London: Routledge and Kegan Paul, 1970. – 484 p.
7. Roberts P. Slang and its relatives / P. Roberts // Aspects of American English / [ed. by E. M. Kerr, R. M. Aderman]. – New York: Harcourt, Brace & World, 1963. – P. 157–167.
8. Urban Dictionary [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.urbandictionary.com/>.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2016.

Нестеренко Ю. В. Молодежный сленг как способ вербализации явлений жизни англичан

В статье исследовано понятие молодежного сленга как способ самореализации и отображения мировосприятия англичан. Определена роль сленга в повседневной жизни молодежи. Изучены научные взгляды исследователей относительно природы термина “сленг”. Приведены причины употребления молодежью сленгизмов и исследованы основные источники пополнения английского молодежного сленга. Определены проблемы перевода молодежного сленгового социолекта англичан и описаны основные способы перевода на украинский язык.

Ключевые слова: молодежный сленг, сленгизм, интернет-сленг, социолект, самоидентификация.

Nesterenko Yu. Youth Slang as a Mean of Verbalizing British Life Phenomena

The article is concerned with the research of the term of youth slang as a method of self-actualization and representation of English's personal world perception. The term of youth slang and its role in everyday life of young people is defined. The views of the researchers regarding the definition of the term “slang” are presented. The main reasons of the slang usage by youth are mentioned and the main sources of English youth slang enrichment are examined. The translation difficulties of English youth slang sociolect are determined and the main methods of its Ukrainian translation are described.

In this article, slang is examined as a method of the verbalization of English youth's life being. Slang represents the most flexible language segment; however, so far there is no generally accepted definition of the term “slang” among researchers. Young people are notable for the evocative and emotional expression of their attitude. The necessity of slang formation and usage in routine life of youth is determined by the desire of self-actualization, respect among peers and separation from adults. Slang in youth speech is also used with the purpose of verbalization of personal's world perception and emotional condition.

Slang is constantly developing and changing under the influence of modern technologies, film industry, media, famous people's behaviour etc. The main sources of youth slang are described in this article. They include inclination of young people to word-play due to which the need in self-actualization is realized. The provision of existing words with the new slang meaning is also one of the methods of slang formation. Internet is another one of the slang formation sources. The usage of slang expressions in social media, mobile applications and during the SMS communication is determined by the necessity for conveying the emotions and attitude toward the subject matter and for the shortening of the typing time.

The main difficulties of youth slang translation are determined in the article. Among them is the complexity of slang decoding, the lack of functional analogs in the Ukrainian language, the necessity for reviewing the cultural, territorial and national peculiarities of the country, the ephemerality of slang. The research of slang, especially, youth slang, gives translators and interpreters an opportunity to become acquainted with the cultural peculiarities of the nation and, thus, to find the proper functional analog with the purpose of the adequate slang translation.

Key words: youth slang, slangism, internet-slang, sociolect, self-identification.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК ВИДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

У статті досліджено особливості англomовного юридичного тексту та судових рішень зокрема. Визначено основні риси, розглянуто та проаналізовано певні проблеми перекладу правових текстів і судових рішень іноземною мовою.

Ключові слова: *правова лінгвістика, юридичний текст, судові рішення, особливості перекладу, еквівалентність, термінологічні колізії.*

В умовах активного розвитку міжнародного ринку юридичний переклад є надзвичайно популярним видом перекладу, а попит на перекладачів, які спеціалізуються в цій сфері, невпинно зростає. Правова лінгвістика – відносно нова, але ще недостатньо розвинена наука, тому специфіка юридичного перекладу, зокрема перекладу судових рішень, недостатньо висвітлена й потребує глибшого аналізу та серйозних досліджень.

Метою статті є визначення особливостей юридичних текстів загалом і судових рішень зокрема, а також висвітлення специфіки їх перекладу.

Текст та мова права привертають сьогодні увагу багатьох учених, їх досліджують як юриспруденція, так і лінгвістика. Українськими та зарубіжними науковцями написано велику кількість монографій, дисертаційних досліджень і статей про юридичні тексти, їх види та стильові характеристики, мову права, мову законодавства, мову договору, процесуальних актів, професійнальну мову юриста тощо (О. Е. Анісімова, И. Н. Грязін, Т. В. Губарева, П. Гудріч, Н. Н. Івакіна, В. Отто, А. О. Прохорова, Ф. Хафт та ін.).

Під юридичним перекладом зазвичай розуміють переклад текстів, що належать до галузі права, характеризуються спеціалізованою юридичною термінологією та застосовуються для розуміння та обміну правовою інформацією [3]. На сьогодні існує декілька визначень юридичного тексту, однак з позицій мовознавства юридичний текст характеризується як повідомлення, що містить правову інформацію, об'єктивоване у вигляді офіційного письмового документа, що має модальний характер і прагматичну установку та складається з певних одиниць, які включають різні типи лексичного, граматичного та логічного зв'язку [8, с. 70]. Письмовий юридичний текст поділяється на декілька видів: педагогічний, академічний, законодавчий та судовий. Кожен вид юридичного тексту відрізняється функціонально-комунікативною спрямованістю, має власну структуру, стильові особливості та мовне вираження.

Власне судовий текст (або судове рішення) посідає особливе місце в системі жанрів юридичного дискурсу. У правовій системі прийняттям рішення завершується стадія судового розгляду.

Тому судове рішення – це цивільний процесуальний акт, який підсумовує процес діяльності суду з розгляду та вирішення справи по суті. Рішення суду є самостійним жанром із властивими йому композиційними та мовними особливостями, тому для грамотного перекладу судового рішення й збереження його функціональних особливостей перекладачу необхідно володіти специфікою тексту цього жанру. В ньому поєднуються елементи опису, пояснення, проголошення правових норм, розпорядження.

Адресантом судового рішення є суддя, а в окремих випадках – колегія суддів. Що стосується адресата, то тут існує певна специфіка. Насамперед, судове рішення адресовано тій особі, щодо якої його приймають (зазвичай – заявнику). Крім того, якщо практика суду – прецедентна, що характерно для англomовних країн, зокрема для Великобританії та США, які належать до англосаксонської правової сім'ї, то адресатом є також і суддівський корпус, який згодом повинен керуватися вже винесеним рішенням при вирішенні аналогічного спірного питання. Нарешті, адресатом судового рішення є широка громадськість загалом, оскільки текст рішення перебуває у відкритому доступі на офіційному сайті того чи іншого суду, і будь-хто може з ним ознайомитися. Метою судового рішення як жанру є "винесення певного вердикту, рішення з певного питання" [4, с. 15]. Композиційно будь-яке рішення складається із вступної частини, описово-мотивувальної та заключної (резолютивної).

Що стосується мовних особливостей, то до інваріантних ознак жанру, як справедливо зазначає І. Д. Зайцева, належать "об'єктивність (виявляється у відсутності емоційно забарвленої лексики, прямої мови, вигуків, часток, окличних і питальних конструкцій); точність (виражається у відсутності синонімів, частому використанні лексичних повторів, використанні спеціальних термінів, вживанні складнопідрядних речень); безособовий характер викладу; стандартизованість (виявляється у використанні стійких мовних зворотів і стандартній (типовій, бланкової) побудові документа); використання термінології, канцеляризмів, лексико-фразеологічних одиниць, кліше" [4, с. 13–14].

До переліку труднощів перекладу та одночасно особливостей судового тексту як виду

юридичного тексту необхідно зарахувати реалії, для адекватної передачі яких перекладачу необхідно мати фонові знання про правову систему, яка існує в тій чи іншій країні, про ієрархію судів, органи виконання покарань тощо. Ще однією особливістю є високий рівень термінологізації. Більше того, в текстах рішень судів зустрічається термінологія, яка стосується предмета суперечки, а він може стосуватися будь-якої сфери людських відносин. У цьому випадку перекладач стикається з необхідністю перекладу так званої технічної термінології, тобто термінології, яка не є власне юридичною, а такою, що стосується різноманітних галузей знань і використовується в юридичному тексті. Переклад такої термінології вимагає знайомства зі сферою її функціонування.

Крім вищесказаного, необхідно додати, що при розгляді будь-якої справи суд, посилаючись на той чи інший прецедент, може або коротко викласти вже переглянуте питання, або ж наводити цитати з прецеденту. Для того, щоб зрозуміти, про що йдеться, перекладачу необхідно знайти вказану справу мовою оригіналу та офіційний переклад цієї справи українською або російською мовою, якщо такий взагалі існує.

Дослідники неодноразово зверталися до проблеми еквівалентності при перекладі науково-технічної, в тому числі й юридичної літератури. В. С. Виноградов тлумачить поняття еквівалентності як “збереження відносної рівності змістовної, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально комунікативної інформації, що міститься в оригіналі та перекладі” [1, с. 19]. Вчений виділяє шість основних функціонально-стильових типів текстів для перекладу: розмовний, офіційно-діловий, суспільно-інформативний, науковий, художній та релігійний [1, с. 16–17]. Згідно із цією класифікацією, юридичні тексти належать до офіційно-ділових текстів, які повністю орієнтовані на передачу змісту. На думку автора, до таких документів нерідко застосовують прийом дослівного перекладу, оскільки українській мові притаманна менша кількість усталених риторичних штампів, ніж європейським мовам. Крім того, правова мова є офіційною мовою держави для спілкування з населенням і вимагає, насамперед, чіткості й точності викладу думки. Для цієї мови характерними є повна відсутність індивідуалізації, стандартизованість, оскільки закон звертається до всіх громадян загалом, а не до конкретної окремої людини [7].

Переклад текстів юридичного дискурсу передбачає не лише перехід з однієї мови на іншу, а й з однієї правової системи до іншої, що становить одну з основних проблем, з якою стикається перекладач при відтворенні юридичного тексту. Первинний реципієнт юридичного тексту, будучи носієм мови й певного національного менталітету, має беззаперечну перевагу перед вторинним реципієнтом через відсутність у останнього можливості самостійно інтерпретувати значення та

функцію тексту, що робить за нього міжмовний посередник – перекладач. Перекладач є своєрідною сполучною ланкою, яка забезпечує не просто перехід від мови до мови, а й виконує інтерпретацію позамовних значень, недоступних для вторинного реципієнта. До позамовних значень належать як екстралінгвістичні особливості мовленнєвого акту, так і його пропозиційні умови. Їх інтерпретація також входить до завдань перекладача й безпосередньо впливає на перлокутивний ефект, який стосується реакцій реципієнтів. У теорії перекладу справедливо відзначено роль еквівалентності реакцій реципієнтів вихідної мови та мови перекладу на шляху створення адекватного перекладу [5].

За своїм значенням переклад юридичних текстів полягає в процесі передачі оригінального тексту на мову перекладу зі збереженням юридичної сили документа. Під юридичною силою документа при цьому розуміють властивість офіційного документа, що надається йому чинним законодавством, компетенцією органу, який його видав, та встановленим порядком оформлення. Під час перекладу юридичного тексту ключовим моментом є саме збереження юридичної сили, яка власне й становить правову властивість документа. Наприклад, переклад наказу, який за своєю суттю є директивним мовленнєвим актом, передбачає відтворення аналогічного мовленнєвого акту мовою перекладу незалежно від мовних засобів його вираження в іноземній мові для забезпечення еквівалентної реакції в адресатів тексту оригіналу та тексту перекладу. Однак збереження юридичної, а отже й ілокутивної сили документа, не завжди передбачає переклад мовленнєвого акту з повною симетрією, зважаючи на певні особливості мови.

С. В. Гриньов, у свою чергу, серед труднощів перекладу, характерних для перекладу юридичних текстів, виділяє особливості підбору еквівалентів для іншомовних термінів. На його думку, якщо наявний лише один еквівалент, то “така ситуація перекладу не становить особливих труднощів, оскільки все, що необхідно, це лише перевірити адекватність заміни в конкретному тексті” [2, с. 261]. За наявності декількох еквівалентів перекладу необхідно обрати найбільш доцільний у цьому випадку варіант перекладу, “що не завжди є простим завданням через невідповідність термінологій і не завжди високу якість словників” [2, с. 260].

Показовим прикладом варіантності термінів у правових системах України, Великобританії та США є переклад українського терміна “юрист”. “Longman Dictionary of English Language and Culture” [11] дає таке тлумачення терміна “lawyer”: “Lawyer” is the most general word for talking about someone who either represents people in a court of law or advises people about legal problems. Lawyers sometimes do legal work that is related to only one particular area of the law, such as medical cases, or company law, or

they can do general work for many different types of legal cases. *In the US*, a lawyer can also be called an attorney which means exactly the same. The word counselor is also used in the US to mean a lawyer, especially one working in a court of law, and it can be used as a title when speaking to a lawyer in court. *In the UK*, a lawyer who represents someone in court is called a barrister and a lawyer who mainly works in an office is called solicitor, and these two types of lawyers have different training”.

З поданих тлумачень бачимо, що різниця між еквівалентами терміна “юрист” полягає не лише в його приналежності до певної правової системи (до системи англійського, американського чи шотландського права), а й у функціях, які виконує юрист. Так, наприклад, терміни *advocate*, *barrister* і *counselor* позначають юриста, головним обов’язком якого є представлення прав обвинувачених або позивачів у суді. Отже, проблемі варіантності необхідно приділяти особливу увагу при перекладі одиниць, що належать до національних термінологій та терміносистем.

Серед факторів, які створюють проблеми при перекладі текстів юридичного дискурсу, Т. П. Некрасова виділяє термінологічні колізії, в межах яких “стикаються терміни офіційних перекладних текстів міжнародних документів та термінологія сучасного українського права” [6, с. 27]. Водночас перекладач текстів юридичного дискурсу повинен використовувати одні й ті самі терміни для однієї ситуації, адже використання різної термінології може спричинити непередбачувані негативні наслідки. Наприклад, при складанні контрактів кожен новий термін для одного й того ж слова може спричинити непорозуміння сторін, а при перекладі ухвали чи вироку суду будь-яке помилкове застосування еквіваленту слова може змінити значення документа й навіть призвести до судових конфліктів.

Точність, яка є ще однією вимогою при складанні та перекладі юридичного тексту, обмежує можливість уживання синонімічної заміни, яка спричинює підміну відтінків значення. Перекладачеві необхідно слідкувати за тим, аби всі слова були використані чітко за їх прямим значенням.

Юридичні тексти, а особливо судові рішення, характеризуються об’єктивністю, найменший натяк на вираження чієїсь суб’єктивної думки є неприйнятним. Досягається об’єктивність і завдяки повній відсутності будь-якої емоційно забарвленої лексики. У свою чергу, об’єктивність викладу тексту призводить до офіційності, тобто повної відсутності емоційності. Офіційність, як ще одна притаманна юридичному дискурсу риса, виявляється у відсутності слів, уживаних у переносному значенні, а також відсутності розмовної та жаргонної лексики [9]. Непослідовне викладення фактів, нечіткість формулювань, неправильно підібрані відповідники слів і недотримання оформлення

чи розташування реквізитів при перекладі юридичних текстів створюють перешкоди для виконання ними основної правової функції та призначення. Тому при роботі над юридичними документами важливо пам’ятати та враховувати основні принципи техніки складання текстів юридичного спрямування [10; 9]. Порушення принципів і правил юридичної техніки кваліфікують як законотворчі помилки.

Висновки. Отже, переклад юридичних текстів полягає в процесі передачі оригінального тексту на мову перекладу зі збереженням юридичної сили документа. До основних проблем при перекладі юридичних текстів належить проблема термінологічних колізій, яка тісно пов’язана з необхідністю перекладача переходити не лише з однієї мови на іншу, а й від однієї правової системи до іншої. Звідси залежність ступеня важкості перекладу юридичного тексту від ступеня спорідненості правових систем мов оригіналу та перекладу. Головною ж лінгвістичною проблемою юридичного перекладу є відсутність еквівалентної термінології в різних мовах. Подолання цих проблем вимагає від перекладача постійного порівняння правових систем, використання чітко визначених термінів для кожної ситуації та послідовне дотримання принципів і правил юриспруденції.

Список використаної літератури

1. Виноградов В. С. Перевод: Общие и лексические вопросы : учеб. пособ. / В. С. Виноградов. – 2-е изд., перераб. – Москва : КДУ, 2004. – 240 с.
2. Гринев С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев. – Москва : Изд-во МГУ, 1993. – 309 с.
3. Джемко Л. Практические аспекты юридического перевода договоров с английского на русский язык [Электронный ресурс] / Л. Джемко. – Режим доступа: <http://fridge.com.ua/2011/07/osobennosti-perevoda-uridicheskitekstov/>.
4. Зайцева И. Д. Дискурсивные признаки жанра постановления : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / И. Д. Зайцева. – Барнаул, 2011. – 20 с.
5. Левитан К. М. Юридический перевод: основы теории и практики / К. М. Левитан. – Москва : Екатеринбург, 2011. – 352 с.
6. Некрасова Т. П. Особенности перевода юридической терминологии с русского языка на английский язык : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 [Электронный ресурс] / Т. П. Некрасова. – Москва, 2013. – Режим доступа: <http://www.philol.msu.ru/-ref/avtoreferat2013/nekrasova.pdf>.
7. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : навч. посіб. / О. Д. Пономарів. – Київ : Наука, 2000. – 246 с.
8. Прохорова О. А. Юридический дискурс: перспективы исследования / О. А. Прохорова // Актуальные проблемы теории и методологии науки о языке: материалы международной научно-практической конференции. –

- Санкт-Петербург : ЛГУ им. Пушкина, 2011. – С. 116–118.
9. Шепелев А. Н. Язык права как самостоятельный функциональный стиль : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / А. Н. Шепелев. – Нижний Новгород, 2003. – 217 с.
10. De Groot G.-R. Recht, Rechtssprache und Rechtssystem: Betrachtungen über die Problematik der Übersetzung juristischer Texte / G.-R. De Groot // Office des publications officielles des Communautés européennes: Terminologie et Traduction. – Bruxelles ; Luxembourg : Commission des Comm. Europe, 1992. – S. 279–316.
11. Longman Dictionary of English Language and Culture. – London : Longman, 2005. – 1680 p.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2016.

Гайдай В. В. Особенности перевода судебных решений как вида юридических текстов

В статье исследуются особенности англоязычного юридического текста и судебных решений в частности. Определяются основные черты, рассматриваются и анализируются некоторые проблемы при передаче правовых текстов и судебных решений на иностранном языке.

Ключевые слова: правовая лингвистика, юридический текст, судебные решения, особенности перевода, эквивалентность, терминологические коллизии.

Hajdaj V. The Specifics of the Translation of Court Decisions as a Form of Legal Texts

The article deals with the peculiarities of both English legal text and court judgments. The basic features are determined; the main problems of legal texts and court judgments translation are reviewed and analyzed.

Today text and language of law attract the attention of many scientists and are studied by both the jurisprudence and linguistics. The legal translation is a translation of texts related to the area of law, characterized by specialized legal terminology and used for understanding and exchanging legal information. Legal text translation is the transmission of the source language text into the translation language, while preserving the legal value of a record.

From the standpoint of linguistics, legal text is characterized as a message containing legal information in a form of a written document that has a modal character and consists of certain units, which include different types of lexical, grammatical and logical connections. Actually a court decision (or a judgment) has a special place in the genres of legal discourse. In the legal system, the trial stage ends with the adoption of a court decision. A court decision is an independent genre with its compositional and linguistic features and for its adequate translation and retaining its functional characteristics a translator must know the specific character of the text. It combines elements of description, explanation, the proclamation of the law, orders.

The main problems in the translation of legal texts are the problems of terminological collisions, which are closely related to the necessity of an interpreter to pass not only from one language to another but also from one legal system to another. Hence, there is dependence severity of legal text translation on the degree of kinship of both legal systems (source language and translation language). It is stressed that the main linguistic problem of a legal text translation is the lack of equivalent terms in different languages. Overcoming these problems requires constant comparison of legal systems by a translator, the use of clear time frames for each situation and strict adherence to the principles and rules of legal technique.

Key words: legal linguistics, legal texts, court judgments, translation peculiarities, equivalence, terminological collisions.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИВЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ІМПЕРАТИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто категорію імперативності в англійській мові, а також поняття “імператив”, “спонукання”, визначено їх відмінності. Висвітлено підходи до дослідження імперативних речень в англійській мові. Встановлено, що на сьогодні найперспективнішим є підхід до дослідження імперативних речень через функціонально-семантичне поле категорії спонукання.

Ключові слова: імператив, спонукання, волевиявлення, наказовий спосіб, мовленнєві акти, інтенція, імперативна конструкція, функціонально-семантичне поле.

Категорія імперативності як одна з найдавніших мовних категорій завжди привертала увагу дослідників, а її вивчення є одним із напрямів сучасної теорії пізнання, який найбільш динамічно розвивається. Основним засобом вираження категорії спонукання в мові є імперативні висловлювання, які широко використовують в усному й письмовому мовленні, вони мають великий спектр відтінків і різноманіття форм.

Досліджували проблему імперативу такі вчені-лінгвісти, як К. Аксаков, Ф. Буслаєв, О. Єсперсен, М. Некрасов, Г. Павський, Р. Хейр, які зосереджували увагу на дослідженні власне імперативного вживання дієслівних форм наказового способу. Проблеми передачі категорії спонукання займалися також О. Л. Даскалюк, Е. Деренич, А. Загнітко, О. Лобанова, А. Маслово, О. Почепцов, О. Сагалова, Н. Татуревич, О. Фомичева, Д. Штелінг.

Аналізу спонукання присвячено значну кількість праць на матеріалах різних мов. Дослідженню підлягали речення з дієсловом-присудком в імперативі як основний засіб вираження спонукальної модальності (О. Гусєва, Г. Молчанова), комунікативно-прагматичні властивості спонукання (Л. Бережан, Л. Фоміна, Н. Шевченко); структурні, семантичні та функціональні особливості мовних засобів вираження імперативу (І. Афонська, М. Короткевич). Численні публікації лінгвістів свідчать про значний інтерес науковців до вивчення категорії імперативності.

Метою статті є висвітлення підходів до дослідження імперативних речень в англійській мові.

Імператив, який сьогодні розглядають як одну з найдавніших семантичних універсалій, представлений практично в усіх мовах, в усіх типах текстів і має глобальне значення для комунікації та людської діяльності [4, с. 79]. Як справедливо зазначає А. Вельський, “спілкування неможливе без спонукання до дії. Люди безперервно звертаються один до одного з різними спонукальними фразами” [3, с. 83].

У сучасній лінгвістичній науці терміни “імперативність” і “спонукання” нерідко використовують синонімічно. Приміром, Ю. Апресян в праці “Лексична семантика. Синонімічні засоби мови” зазначає, що імператив, або спонукання, – це повідомлення про бажання мовця, щоб адресат виконав певну дію, та спроба каузувати його виконання адресатом [1, с. 9].

У деяких наукових працях синонімічно використовують не лише поняття “імператив” і “спонукання”, а й поняття “волевиявлення”. Так, В. Йосифова заперечує таке використання цих термінів і пропонує їх розрізнати. Отже, імператив, на її думку, – це мовна категорія, яка поєднує риси абстрактності та конкретності, форми та змісту, відтворюваності й індивідуальності та становить складну сукупність аспектів мови й мовлення. Спонукання – це мовленнєва реалізація імперативу, змістовний бік імперативної форми, конкретний вид спонукання (прохання, порада, наказ тощо), є проявом імперативу. А волевиявлення, на її переконання, є ширшим поняттям, ніж спонукання. Адже будь-яке спонукання є волевиявленням, але ж не будь-яке волевиявлення є спонукальним. Наприклад, мовець може виразити своє бажання, прагнення у формі повідомлення (“Я хочу поговорити з твоїми батьками”) [6, с. 4].

Варто погодитися з думкою В. Йосифової стосовно існування певних відмінностей у поняттях “імператив” і “спонукання”. Так, основний зміст спонукання, згідно з тлумачними словниками Д. Ушакова та С. Ожегова, – це бажання або намір щось зробити. А імператив, згідно із сучасною енциклопедією, – це повеління, наказ або безумовна вимога. Отже, навіть у загальному змісті цих понять помітна відмінність у відтінках поставленого завдання, його облігаторності.

У лінгвістичних словниках імператив визначено як “спосіб, який виражає прохання, наказ мовця або спонукання до здійснення дії” [9, с. 136–137]. Словникове визначення цієї категорії дає уявлення про неї як про спеціалізовані форми дієслівного способу, які мають значення веління в широкому розумінні.

Імперативність передбачає наявність у тексті мовних засобів зі значенням спонукання (волевиявлення) та пов'язана зі спроможністю текстових засобів передавати явні (прямі) авторські інтенції волевиявлення, які адекватно розпізнає в тексті реципієнт [4, с. 80].

З категорією імперативності, її імпліцитними та експліцитними засобами вираження безперечно пов'язані мовленнєві особливості реалізації поняття спонукання. Як відзначає О. Сагалова, спонукання не варто прирівнювати до імперативу, оскільки імперативність за своїм значенням вужча, ніж спонукання, і форми імперативу – лише один із засобів актуалізації спонукальної модальності [10, с. 9].

Вивчення власне імперативу як явища дійсності та феномена мови є основним напрямом в аналізі спонукання. Імператив є основним засобом вираження однієї з найдавніших мовних категорій, а саме наказового способу.

Наприклад, існує думка, що форми наказового способу є найдавнішими мовними утвореннями, які виникли раніше за інші дієслівні категорії. Однак морфологічна неформленість або, точніше, бідність форм пояснюють не давністю самого способу, а специфікою його категоріального значення й несумісністю цього значення з часовими, видовими й іншими категоріями.

Значення спонукання, каузативності окреслює межі використання наказового способу в певному типі наказового речення та виключає можливість його використання в питальному реченні, оскільки питання – це свого роду констатація дії, а наказовий спосіб не означає дію.

Так, О. Есперсен зазначає, що “наказовий спосіб використовують для вираження вимоги, яка, залежно від обставин, може варіюватися від грубих наказів до принижених прохань, де інтонація слугує, загалом, ключем до точного значення” [15]. Р. Хейр зауважує, що “речення в дійсному способі використовують, для того, щоб пояснити комусь, що дещо відбувається; напроти імперативи використовують для того, щоб спонукати когось зробити щось”. З цього виходить, що обидва стверджують, що клас імперативних речень може бути виділений за допомогою вказівки на їх використання або функцію [14].

На сьогодні вже існують різні підходи до дослідження імперативних речень в англійській мові. Хоча до 70–80-х рр. ХХ ст. лінгвісти не цікавилися категорією спонукання. Насамперед, це пов'язано з тим, що в першій половині ХХ ст. переважав традиційний підхід. Найбільшою популярністю в лінгвістиці цього періоду користувалися теорії, в яких мова моделювалася як система, відносно незалежна від людини, яка говорить. Учених передусім цікавила

формальна будова мови, а не проблеми використання мови людиною.

Традиційний підхід до вивчення категорії спонукання в англійській мові, в основі якого лежить принцип дослідження “від форми до значення”, виявився дуже вузьким для опису засобів вираження спонукання в англійській мові. Згідно з цим підходом, до категорії спонукання можна зарахувати тільки речення з імперативними конструкціями, в яких присудок виражено дієсловом у формі наказового способу. Наприклад: “Bring me the book”, “Read”, “Be a good boy”, “Tell me everything” та ін.

Саме через відносно просту будову спонукальних речень лінгвісти залишали поза увагою їх вивчення, адже в межах традиційного підходу речення, які мали імперативний зміст, але були представлені неімперативними конструкціями, не розглядалися.

Але доцільно згадати, що в 70-ті рр. ХХ ст. з'явилася теорія мовленнєвих актів, яка була розроблена Дж. Остіном і далі розвинута Дж. Р. Серлем. У цій теорії Дж. Р. Серль наголошує, що при висловлюванні мовець, крім того, що вимовляє звуки, тобто застосовує свій мовленнєвий апарат, здійснює й інші акти. Він також інформує слухачів, висловлює певні твердження, ставить питання, віддає команди, доповідає або попереджує, тобто здійснює акти з-поміж тих, які Дж. Остін назвав іллокутивними. Іллокутивний акт, згідно з теорією мовленнєвих актів Дж. Остіна, – це акт здійснення однієї з мовленнєвих функцій: питання, оцінки або наказу. Дж. Остін і Дж. Р. Серль зазначають, що мовленнєвий акт – це акт висловлювання, який не просто вимовляється, а вимовляється з тим, щоб спонукати. Вони зауважують, що навіть інформувати з певною метою – це мимоволі в мовленнєвому акті спонукати до певної дії. Саме в межах теорії мовленнєвих актів Дж. Остін і Дж. Р. Серль закликають враховувати, хто говорить, що говорить, як слухач це сприймає, і яка настанова йому дається [16].

З другої половини ХХ ст. інтерес дослідників зміщується в бік прагматичного підходу, згідно з яким спонукальне висловлювання являє собою спонукальний мовленнєвий акт – комунікативну ситуацію, яка включає джерело спонукання, потенційну дію або стан, виконавця потенційної дії й акт спонукання. На відміну від традиційного підходу, до спонукальних висловлювань зазвичай зараховують як прямі (семантика використаного формального засобу відповідає іллокутивній силі висловлювання), так і непрямі (іллокутивна сила виводиться з буквального значення формального засобу з урахуванням мовленнєвої ситуації) мовленнєві акти [7, с. 135].

Крім того, О. Беляєва в праці “Грамматика та прагматика спонукання: англійська мова” [2] пропонує всі спонукальні мовленнєві акти поді-

ляти на три основні підтипи, кожен з яких має власне коло відповідних засобів вираження:

- прескриптиви (накази, розпорядження, заборони);
- реквізитиви (прохання, благання, запрошення);
- сугестиви (поради, пропозиції, попередження).

Таким чином, категорія спонування охоплює різні семантичні відтінки, які виражаються за допомогою різноманітних виражальних засобів. Також доцільно наголосити, що мовець може навмисно відступати від нормативних, очікуваних засобів і структур вираження спонування та обирати периферійні неімперативні засоби вираження, які своїм прямим експліцитним змістом підштовхують слухача до потрібних висновків.

Загалом, сьогодні в сучасних лінгвістичних студіях учені працюють у межах таких підходів до дослідження імперативних речень, як семантичний підхід, структурний підхід, структурно-синтаксичний підхід, комунікативно-прагматичний підхід, когнітивний підхід.

Згідно із семантичним підходом, імператив має значення прямого волевиявлення мовця щодо виконання слухачем дії, яку він називає. Окремі ж значення імперативу, а саме наказ, прохання, інструкція, пропозиція, дозвіл, порада, відображають різні ситуації вживання імперативних висловлювань і є окремою семантичною інтерпретацією єдиного семантичного значення [13, с. 68].

Отже, в імперативних висловлюваннях адресант самим фактом свого висловлювання намагається казувати здійснення якоїсь дії (експліцитно вказаної в цьому висловлюванні).

Згідно зі структурним підходом, імператив вилучають із системи категорії способу. Форму імперативу не розглядають в одній площині з формами граматичної категорії способу (тобто з формами дійсного та умовного способів). Форма імперативу вирізняється експресивністю, вона невіддільна від особливої інтонації, і не випадково в підручниках цю форму розглядають не у зв'язку з іншими дієслівними формами, а в системі особливих тричленних сполучень, особливих формул спонування з експресивно-модальною часткою *let*, що виражають запрошення до спільної дії "*let us do*" чи розпорядження стосовно дії, що очікують від 3-ї особи "*let her do it*". Такий розгляд імперативу, вважає Д. А. Штелінг, цілком закономірний, тоді як просте перерахування "способів" (дійсний, умовний, наказовий) нелогічне й не розкриває суті питання [11].

Взявши за основу структурно-синтаксичний підхід, дослідники, зокрема Л. Бархударов, Г. Молчанова, розглядають імперативні речення як односкладні/двоскладні, що виражають волевиявлення мовця, спрямоване на безпосередню спонуку адресата – другої особи до здійснення/нездійснення дії, вираженої дієслівним

способом – імперативом. Імперативні речення є провідним типом спонукальних речень, до яких належать не тільки імперативні речення, а й інші засоби виразу спонуки [11].

З погляду комунікативно-прагматичного підходу, поняття "інтенція мови" є базовим для визначення імперативу. Так, О. Почепцов у праці "Основи прагматичного опису речення" визначає імператив як таке мовне утворення, яке є спонуванням або на рівні початкової актомовної інтенції, або на рівні кінцевої актомовної інтенції [8, с. 89]. Іntenціональність мовленнєвого ходу є умовою нормального спілкування. Мовленнєва дія і мета, що реалізується за допомогою цієї мовленнєвої дії, є лише етапом досягнення головної мети мовця. Перша з цих цілей називається початковою метою або початковою інтенцією, а друга – кінцевою метою або кінцевою інтенцією; тобто йдеться про загальну інтенцію мовця та її складові або приватні інтенції – початкові та кінцеві інтенції. Акт, що становить початкову інтенцію, називається актом початкової інтенції, а кінцеві – актом кінцевої інтенції.

Загалом, на думку О. Почепцова, існує три типи актів початкової інтенції – опис, спонування й питання. Акторомовні інтенції – це інтенції, які реалізуються під час здійснення мовленнєвого акту, постакторомовні інтенції – це інтенції, які можуть бути реалізовані лише за межами процесу здійснення мовленнєвого акту. Отже, стосовно імперативів, конвенція про інтенціональність мовленнєвого ходу постає в такому вигляді: застосовуючи імператив: 1) мовець хоче спонукати адресата виконати певну дію; 2) адресат виконав цю дію; 3) виконання акту.

Згідно з когнітивним підходом, імперативні речення існують як основний засіб вираження категорії волевиявлення. Наприклад, Е. Деренич у праці "Імперативні речення в руслі когнітивної граматики" звертається до аналізу дієслівних предикатів. Такий підхід до опису імперативних речень дав змогу виокремити групи дієслівних предикатів, які визначаються такими основними семантичними й когнітивними ознаками, як акціональність, контрольованість, довільність, здійснимість, перформативність [5].

Сьогодні одним із найсучасніших підходів до дослідження імперативних речень є розгляд імперативу крізь польову структуру з усім різноманіттям мовних засобів його репрезентації, які слугують для передачі єдиної ідеї – спонування до дії. Багато польових структур реалізується як через лексичні, так і через граматичні одиниці та категорії.

За словами А. Бондарко, будь-яка функціонально-семантична категорія має структуру поля, основною ознакою якого є спільність семантичної функції засобів різних мовних рівнів. Функціонально-семантичне поле має центр – групу форм, які найбільш чітко й однозначно

виражають значення цього поля. Навколо центра розташовуються периферійні форми. Через периферію кожне поле вступає шляхом переходів у межі інших полів, тож зрештою всі поля утворюють одну безперервну структуру системи мови [12, с. 157].

Функціонально-семантична категорія спонукання також має структуру поля. На думку О. Фомичевої, ядром функціонально-семантичного поля категорії спонукання, стрижнем, навколо якого групуються периферійні засоби вираження спонукальної модальності, є імперативні речення, де присудок виражено дієсловом наказовим способом, часто з різними конкретизаторами імперативних значень. Це ядро включає дві основні складові: імперативні конструкції та бездієслівні конструкції [12, с. 157].

Навколо ядра розташовуються периферійні засоби вираження спонукання, за допомогою яких категорія спонукання виражається імпліцитно. До периферійних засобів вираження спонукання зараховують: загальні запитання з допоміжними дієсловами “will”, “shall”, “should”, “would”; розділові та спеціальні запитання; речення з модальними дієсловами; речення з дієсловами майбутнього часу; розповідні речення.

Висновки. Отже, в процесі дослідження було визначено, що в спілкуванні кожне речення-висловлювання сприймається не само по собі, як це розглядали при традиційному підході, а як висловлювання, яке включається в потік комунікації. Таким чином, засоби вираження спонукання завжди відображають специфіку екстралінгвістичного контексту, в якому відбувається процес комунікації, та індивідуальні особливості учасників цього процесу. Саме тому важливо досліджувати семантичну структуру спонукальних речень на прагматичному рівні: інформацію про мовця, про його внутрішній стан, про його ставлення до власного висловлювання, до того, про що він говорить, до співрозмовника й інших аспектів комунікативної ситуації.

Серед підходів, які було розглянуто, саме підхід до дослідження категорії імперативності крізь функціонально-семантичне поле категорії спонукання дає змогу систематизувати різноманіття мовних засобів її вираження. Крім того, знання особливостей будови імперативних речень-висловлювань в англійській мові є важним аспектом комунікативної культури людини, оскільки правильне використання різних спонукальних елементів залежно від комунікативного наміру мовця є суттєвим фактором успішного спілкування.

Список використаної літератури

- Апресян Ю. Д. Избранные труды / Ю. Д. Апресян. – Москва : Школа “Языки русской литературы”, 1995. – Т. 1: Лексическая семантика. Синонимические средства языка. – 472 с.
- Беляева Е. И. Грамматика и прагматика побуждения: английский язык / Е. И. Беляева. – Воронеж : ВГУ, 1992. – 168 с.
- Вельский А. В. Побудительная речь / А. В. Вельский // Ученые записки Московского пед. ин-та иностр. яз. им. М. Тореза. – Москва : Изд-во МГУ, 1953. – Т. 6. – С. 81–147.
- Гурова Н. В. Категория побудительности и ее функции в политической коммуникации / Н. В. Гурова // Политическая лингвистика. – 2011. – № 4. – С. 79–86.
- Деренич Э. Г. Императивные предложения в русле когнитивной грамматики: на материале английской и американской художественной прозы : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Э. Г. Деренич. – Владивосток, 2003. – 25 с.
- Иосифова В. Е. Русский императив в грамматической системе и разговорной речи : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / В. Е. Иосифова. – Москва, 2011. – 22 с.
- Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – Москва : Высшая школа, 1988. – 168 с.
- Почепцов О. П. Основы прагматического описания предложения / О. П. Почепцов. – Киев : Высшая школа, 1986. – 115 с.
- Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – Москва : Просвещение, 1985. – 399 с.
- Сагалова Е. С. Функционально-семантическое поле побудительности в древнеанглийском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. С. Сагалова. – Нижний Новгород, 2009. – 24 с.
- Татуревич Н. С. Особливості дослідження імперативного речення в сучасних лінгвістичних студіях [Електронний ресурс] / Н. С. Татуревич // Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість : IX Міжнародна науково-практична конференція. – Національний університет “Острозька академія”, 2015. – Режим доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/4705/>.
- Фомичева Е. В. Средства выражения побудительности в английском языке в свете семантики и прагматики / Е. В. Фомичева // Современные проблемы науки и образования. Филологические науки. – 2009. – № 4. – С. 156–160.
- Храковский В. С. Семантика и типология императива: Русский императив / В. С. Храковский, А. П. Володин. – Ленинград : Наука : Ленингр. отд., 1986. – 213 с.
- Hare R. M. The Language of Morals [Electronic resource] / R. M. Hare. – London ; New York : Oxford University Press. – Mode of access: <https://ecaths1.s3.amazonaws.com/topetica/Hare%20-%20Language%20of%20Morals.pdf>

15. Jespersen O. Essentials of English Grammar [Electronic resource] / O. Jespersen. – Mode of access: <http://www.tamilnavarasam.com/Books/English%20grammar/Essentials%20of%20english%20grammar.pdf>.

16. Searle J. R. What is a speech act? / J. R. Searle // Philosophy in America / [ed. by M. Black]. – London : Alien and Unwin, 1965. – P. 221–239.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2016.

Елец О. П. К вопросу об изучении категории императивности в английском языке

В статье рассмотрена категория императивности в английском языке, а также понятия “императив”, “побуждение”, выявлены их отличия. Определены подходы к исследованию императивных предложений в английском языке. Установлено, что сегодня наиболее перспективным считается подход к исследованию императивных предложений через функционально-семантическое поле категории побудительности.

Ключевые слова: императив, побуждение, волеизъявление, повелительное наклонение, речевые акты, интенция, императивная конструкция, функционально-семантическое поле.

Yelets O. Research of the Category of the Imperative in the English Language

The article is devoted to investigation of the category of the imperative in the English language. The main researchers of the imperative and the inducement are F. Buslaev, Otto Esperson, R. Hare, O. Daskalyuk, E. Derenych, A. Zahnitko, O. Lobanova, A. Maslova, O. Pocheptsov, E. Sagalova, N. Taturevych, E. Fomicheva. In the article the concepts “imperative” and “inducement” are examined. Linguistic features of realization of the inducement are connected with the category of the imperative, its implicit and explicit means of expression. Inducement does not equate with the imperative as the meaning of imperative is narrower than that of inducement. In general inducement is a desire or an intention to do something, while imperative is a command, an order or an absolute requirement. Thus, even in the general meaning of these concepts we can see a difference in the attitude to an action.

The traditional approach to the research of the category of inducement in the English language appeared to be very narrow to describe the means of expression of inducement in the English language. According to this approach, the category of inducement includes only imperative constructions.

That’s why the article highlights the different approaches to the research of imperative sentences in the English language. For the time being in modern linguistic studies, scientists work within such approaches to the research of imperative sentences as semantic approach; structural approach; structural and syntactical approach; communicative and pragmatic approach; cognitive approach. Nowadays, the most perspective approach is the research of imperative sentences in the English language with the usage of a functional-semantic field. The functional-semantic field has a center – a group of forms that most clearly and unambiguously express the meaning of this field. Peripheral forms are located around the center.

Key words: imperative, inducement, declaration of intention, imperative, speech acts, intention, imperative construction, functional-semantic field.

НАУКОВІ ЕСЕЇ

Н. М. Торкут

ІДЕЯ УНІВЕРСИТЕТУ В КОНТЕКСТІ ПОШУКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДИКТАТ ПРАГМАТИЗМУ ЯК ШЛЯХ У НІКУДИ

Теоретики ідеї Університету завжди проголошували його місією “реагувати на виклики сучасності, активно втручатися в життя суспільства, пропонуючи йому академічне розв’язання найактуальніших проблем” [4, с. 12].

Якщо нам вистачить духовних сил піднятися над прагматизмом повсякденного існування й бути вільними від будь-яких зовнішніх авторитетів, якщо ми знайдемо громадянську мужність для наукових вердиктів, що можуть бути неприємними для влади, але потрібні суспільству, як правильний діагноз для лікування хвороби, тоді ми зможемо стати рівноправними громадянами тієї спільноти, яку ренесансний гуманізм Еразм Роттердамський назвав республікою вчених.

Принагідно, пригадаймо надзвичайно влучне спостереження Генрі Розовські: “Існує тільки три професії, представники яких удостоєні права носити мантию: священник, суддя і вчений. Мантия символізує те, що її носії наділені зрілістю розуму, незалежністю суджень і відповідальністю перед власною совістю і Богом. Це означає внутрішню незалежність усіх цих трьох професій: їх обов’язок – бути останніми, хто дозволить собі діяти примусово й піддаватися тискові ззовні” [9, с. 207].

Де кілька років тому Збігнєв Бжезинський назвав Україну “світовою віссю – державою, від самого існування і стану якої залежить конфігурація світової політичної ситуації” [1, с. 46]. На наших очах розкривається пророчий смисл цих слів, що тривалий час сприймали як компліментарну метафору з присмаком гіперболізму. Небезпека, яку приховує в собі зміщення осі, може виявитися катастрофічною.

Серед низки причин того, що 17 березня 2014 р. самому існуванню України як унітарної цілісної держави було кинуте брутальний, зухвалий і загрозливий виклик, не останнє місце посідають системні прорахунки у сфері державної етнонаціональної політики, яку протягом 24 років провадили різні уряди.

Задекларувавши на рівні офіційних документів факт існування української політичної нації, ми так і не спромоглися протягом двох десятиліть сформулювати свою національну ідентичність. У сучасному теоретичному дискурсі окреслено два магістральні шляхи націєтворення. Перший притаманний так званим етнічним націям, які

“виникли в країнах, де рух за духовне відродження і політичну консолідацію передував утворенню національної держави і здійснювався під керівництвом духовно-інтелектуальних еліт” [6]. Другий шлях формування політичних націй має місце там, “де сильна держава виникла раніше, ніж відбулася культурна консолідація народу, а отже владні інституції мали змогу сприяти національній консолідації” [6].

В Україні владні інституції тривалий час свідомо чи несвідомо дистанціювалися від такого важливого націєтворчого чинника, як актуалізація культурних ресурсів (за Ентоні Д. Смітом, автором фундаментальної праці “Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка”, це: міфи про обраність, спогади про золотий вік, ідеал місії та жертви, територіалізація спогадів, розвиток і поширення характерної публічної культури) [10, с. 241].

Перманентне озирання українського політикуму часів президентства Л. Кравчука та Л. Кучми на сформовані радянською ідеологією стереотипи на кшталт “Націоналізм – останній прихисток негідників” призвело до того, що на поняття “титульна нація” було заповідливо накладене табу, а його артикуляція в політичному дискурсі чи то на угоду північному сусідові, чи то внаслідок хибно інтерпретованої етнічної толерантності, стала сприйматися як *mauvais ton*.

Концепт “національна ідея”, обговорення якого жодного разу не вийшло у простір не те що загальнодержавних публічних дискусій, а навіть парламентських дебатів, обмежив своє функціональне поле виключно сферою приватної комунікації. Він і до сьогодні залишається інтелектуальним конструктом, який виплекали шістдесятники, і яким сьогодні послуговуються здебільшого лідери певних політичних партій чи просунуті галицькі інтелектуали.

Лєвова частка мізерного державного фінансування, що виділяли на етнокультурну політику, завжди йшла на підтримку національних меншин, у той час як серйозні виклики, з якими зіткнулися українці “на нашій, нечужій землі”, сором’язливо замовчувалися.

Все це призвело до провінціалізації української культури, маргіналізації мови. Постколоніальний за своєю іманентною природою комплекс етнокультурної меншовартості українців так і не було подолано. Помаранчева революція реанімувала націєтворчий дух українства, але через

фатальну відсутність єдності проукраїнських сил нетривалий період великих сподівань завершився гірким розчаруванням 2010 року, яке Іван Дзюба назвав “великою національною поразкою”. У написаній у вересні 2010 р. передмові до перевидання своєї широковідомої праці “Інтернаціоналізм чи русифікація” він з гіркотою констатував: «На цій несконсолідованості, розмитості національно-політичної ідентичності паразитують (самі її всіляко стимулюючи) добре організовані клани, для яких Україна є в кращому разі тільки територією розгортання своєї бізнесової діяльності, а в гіршому – частиною “руського мира”, в який її конче треба повернути» [3, с. 42].

Найгірше пророцтво справдилося в 2014 р., тож час працювати над помилками, називати речі своїми іменами, і важливу функцію в цьому процесі покликаний відігравати університет. Спробуємо окреслити векторні напрями розвитку ідеї Університету та з’ясувати особливості кореляції української моделі з набутками теоретичного дискурсу.

Філософський дискурс ідеї Університету, біля витоків якого стоїть засновник Берлінського університету, німецький мислитель Вільгельм фон Гумбольдт, пройшов декілька етапів розвитку, і в його річищі було вироблено чимало продуктивних стратегій протистояння найрізноманітнішим викликам. Деякі з цих стратегій актуальні й для тієї ситуації, в яку потрапляє ідея Університету в умовах глобалізації та стрімкої прагматизації цілей, коли “духовний вимір університетської культури опинився на одній арені із сухим прагматизмом калькуляційного мислення та грошовою культурою” [4, с. 13].

Від самого початку існування ідеї Університету його головна місія полягала не лише в тому, щоб зберігати культурну спадщину, водночас збагачуючи її та постійно інтерпретуючи, а й у провадженні “нескінченного процесу пошуку істини та пізнання світу й людини в цьому світі, і у формуванні людської особи як духовної істоти” [4, с. 8]. Протягом двох століть європейська інтелектуальна думка запропонувала декілька моделей Університету, які пройшли випробування життєвою практикою та продемонстрували свої сильні й слабкі сторони.

Перша модель – гумбольдтівська – вбачає в Університеті охоронця національної культури, відповідального за формування національної ідентичності та збереження культурних кодів етносу. **Друга модель** – наполеонівська – орієнтується на підготовку професіоналів і технічних кадрів, здатних обслужити потреби держави. **Третя модель** – англосаксонська – артикульована Джоном Генрі Ньюменом, заснована на уявленні про Університет як спільноту мислителів, відповідальних за циркуляцію думки в масштабах цілої країни. Ця модель не визнає жодних утилітарних і прагматичних чинників, ґрунтується на ідеї елітаризму освіти та вважає

університетську спільноту вільною від будь-яких географічних чи темпоральних обмежень.

У процесі розвитку ідеї Університету розгорталися напружені дискусії навколо її спроможності зберігати своє аксіологічне ядро й вистояти в умовах численних викликів. До цих викликів зараховують:

- перетворення ідеї корисності знань в ідею корисливості (Г. Арендт, Х. Ортега-і-Гассет);
- гіпертрофію засобів і атрофію цілей (Г. Гадамер, М. Гайдеггер, Ж. Деріда, К. Ясперс);
- фундаментальну асиметрію між горизонтом сподівань і реальним досвідом, між ідеєю та практичними формами її втілення (Ю. Габермас);
- корпоралізацію Університету, що призводить до його перетворення на інституцію продукування **прикладних** знань, якою керують закони ринку, більше зацікавленого в прибутках, ніж у розвиткові мислення;
- девальвацію академічних цінностей, внаслідок якої Університет перетворюється з партнера влади на її інструмент (М. Фуко).

Безперечно, знайомство з чужим досвідом завжди є корисним, але його рецепція та імплементація не можуть бути бездумними. Як казав свого часу Бернард Шоу, “немає і не може бути ідеальної дружини чи ідеального чоловіка, але може бути ідеальна дружина для містера А і ідеальний чоловік для місіс В”. Цей іронічний вердикт англійського драматурга треба пам’ятати, розмірковуючи про ту модель, яка найбільшою мірою пасує потребам сучасної України й відповідає тим завданням, що постають перед українською системою освіти.

Варто пам’ятати застереження Хосе Ортега-і-Гассета: “На чужині варто шукати інформації та аж ніяк не моделей” [8, с. 71]. Цей мислитель наголошує на необхідності серйозної філософської рефлексії над проблемою місії університету. Піддаючи критичному осмисленню як сформовані попереднім досвідом моделі, так і практику їх утілення в життя, Хосе Ортега-і-Гассет виділяє три складові університетської освіти:

- 1) передання культури;
- 2) навчання професій;
- 3) наукові дослідження й плекання нових науковців.

Треба звернути увагу на той факт, що на перше місце філософ ставить функцію вивчення й передання культури. «Життя – це хаос, дика пуца, плутанина. Людина губиться в ньому. Та її розум реагує на це відчуття катастрофи й розгубленості: розум працює, щоб знайти в пуці “стежки” й “дороги”, тобто ясні й сталі уявлення про всесвіт, незаперечні переконання щодо того, якими є речі і світ... Культура – те, що вирятовує з життєвої катастрофи, вона дозволяє людині жити так, щоб її життя не стало безглуздою трагедією чи повним здичавінням» [8, с. 76].

Ідея Університету, якою вона має бути в сучасній Україні, повинна вибудовуватися з огляду на загальноцивілізаційну ситуацію, що сформувала вищеперелічені виклики, та з урахуванням специфіки тих вимог, які ставить перед нами наша історична ситуація, наш власний соціокультурний контекст.

Розмитість національної ідентичності, руйнація системи передачі й відтворення культурних кодів, яку цілеспрямовано здійснювали керівники відповідних відомств, тривале перебування під потужним інформаційним впливом сусідньої держави – все це спричинило дегенеративні процеси в ментальному полі нації, що не могло не позначитися на її духовній аурі.

Спробуємо окреслити коло тих соціокультурних практик, які стимулювали розвиток цих дегенеративних процесів. Насамперед, це планомірне й послідовне викоринення почуття спільної історичної долі нації. “Перший крок до ліквідації нації, – наголошує відомий інтелектуал ХХ ст. Мілан Кундера, – стерти її пам’ять. Знищити її книги, її культуру, її історію; потім написати нові книги, створити нову культуру, вигадати нову історію. Поволі нація забуватиме, якою вона була та якою вона є. Світ забуде її ще швидше” [11, с. 159].

Таке переформатування масової свідомості намагалися здійснити шляхом реконструкції уявлень нації про її минувшину. Протягом 2010–2013 рр. послідовно втілювався в життя відомий вислів Джорджа Оруела, автора славнозвісної антиутопії “1984”: “Хто контролює минуле, той контролює майбутнє. Хто контролює теперішнє – контролює минуле” [12, с. 204].

Переписування шкільних і вузівських підручників історії, закриття інституту пам’яті, агресивне завантаження колективного підсвідомого деструктивними символами та ідеологемами (георгіївська стрічка, руский мир, духовные скрепы) сприяло тому, що частина суспільства виявилася нездатною протистояти етнокультурній маргіналізації. Нав’язане ззовні відчуття відрази до будь-яких проявів українського національного духу, ототожнення його з шароварщиною чи патріархально-селянським укладом життя створювало плідний ґрунт для масового “імплементування фальшивих спогадів” (термін Джорджа Оруела).

В контексті цього міфу інтенсивно та успішно реанімувалися патерналістські настрої. Значна частина населення, особливо у східних регіонах держави, де рівень життя внаслідок закриття шахт і занепаду інфраструктури опустився значно нижче прожиткового мінімуму, відсторонювалася від активної діяльності. Нездатна протистояти спокусам самообману, вона з ностальгією зітхала за сильною рукою.

Відчуження окремої людини й цілих соціальних груп від реальної дієвої розбудови власного життя, від самостійного й свідомого прийняття рішень виявилось небезпечним не лише в суспільно-політичному плані (було втрачено

контроль над соціально-політичною та економічною ситуацією), а й у плані особистісного. Відірвана від практики життєдіяльності, така людина потрапляє в стихію нав’язуваних ззовні уявлень і стереотипів, перетворюючись на ідеальний об’єкт маніпуляцій. Вона потребує схеми, за межі якої не наважується вийти. Їй необхідний шаблон, що сприймається як оптимальна модель, взірць для наслідування. Вона не здатна опиратися репресивним діям, неспроможна брати на себе відповідальність за власне життя, пригноблена й водночас щаслива від перебування під егідою сильного.

У Герцена є така цікава думка: “Не можна звільнити людину зовнішньо більше, ніж вона вільна внутрішньо. Звільнений раб перетворюється на тирана” [цит. за: 2, с. 107]. Новітня історія України часів Майдану і героїчного протистояння української нації російським агресорам на сході нашої держави неодноразово демонструвала нам справедливість цих слів.

Патерналізм як соціоментальний феномен, як правило, органічно поєднується з культом посередності. Свого часу іспанський культуролог і філософ Хосе Ортега-і-Гассет писав: “Характерним для теперішнього моменту є те, що посередність має нахабність повсюди стверджувати та всім нав’язувати своє право на посередність. Як кажуть американці, непристойно відрізнитися від інших. Маса змітає зі свого шляху все, що несхоже на неї, вона витоптує будь-яку індивідуальність, вбиває все шляхетне, обране і непересічне” [7].

Стирання пам’яті, втрата генетичного зв’язку з духовною спадщиною предків, засвоєння та всотування чужих конвенцій, нав’язуваних ззовні імперативів – усе це призвело до розбудови так званої нової етики на засадах регіоналізму й консьюмеризму.

Етика регіоналізму, яка вибудовується на поділі суспільства за принципом “свій-чужий”, передбачає приписування одній частині нації певних аксіологічно забарвлених чеснот і позитивних характеристик виключно на основі територіальної ознаки.

Але, на щастя, ці страшні дегенеративні процеси не охопили все українське суспільство загалом. Революція гідності засвідчила, що український національний дух, якому від початку притаманне прагнення до свободи, в поєднанні з європейськими цінностями, за які найпассіонарніша частина соціуму виявилася готовою на самопожертву, здатний протистояти не лише деструктивним тенденціям у ментальному полі нації, а й зовнішнім викликам, що йдуть від імперії зла. В умовах трагічних випробувань, які переживає Україна, починаючи з 22 січня 2014 р., кристалізується дух політичної нації, проходять апробацію виплекані провідними мислителями-гуманістами ідеї, пов’язані з європейськими цінностями. Випробування для України стало і серйозним випробуванням для Західного світу: одна справа – декларувати та

проголошувати певні аксіологічні тези та морально-етичні імперативи, інша – бути готовими пожертвувати заради них власним життям, як це зробили герої Небесної сотні, або стати живим щитом на шляху агресора, як це продовжують робити тисячі українських патріотів у зоні АТО.

У таких умовах помітно зростає роль і відповідальність університетів як осередків, що покликані виконувати національно-державницьку роль і опікуватися проблемами інтелектуально-духовного стану нації.

Знайомство з засадничими документами, розробленими Міністерством освіти і науки України в процесі реформування вищої освіти, дає підстави стверджувати, що така важлива складова ідеї Університету, як поєднання освітнього процесу, націленого на передачу знань і набуття студентами професійних навичок, з розвитком наукових досліджень, що покликані продукувати нові знання, тут присутня. Щоправда, хотілося б наголосити на тому, що, аби ця ідея не перетворилася на голослівну фікцію, яка завжди призводить до всеосяжного занепаду духу, треба приділити більше уваги питанням суто тактичним. Приміром, давно вже час уголос заявити про небезпечні наслідки наказу № 26 – одного з останніх з-поміж підписаних колишнім міністром Табачником, суть якого полягає в забороні фінансування в державних університетах осередків дослідницької діяльності, таких як наукова лабораторія, науковий центр тощо.

Варто наголосити, що на периферії уваги тих, хто розробляє концепцію нового закону про вищу освіту, залишається саме та складова місії Університету, яка для сучасної України має бути пріоритетною. Маємо на увазі формування інтелектуально-духовної еліти нації, яке неможливе без свідомого послідовного й неухильного втілення в життя першої зі згаданих функцій – передання та розвиток культурної спадщини, виховання особистості насамперед як людини культури. Тільки така особистість спроможна виконати завдання, що постають сьогодні перед нацією. Одним із таких завдань, від успішного вирішення якого залежить майбутнє політичної нації та держави, постає активна участь інтелектуально-духовної еліти та університету як її *alma mater*, у формуванні української ідентичності.

Недооцінка ролі гуманітарного компонента в парадигмі вищої освіти приховує серйозну загрозу: орієнтація на надання освітніх послуг, які споживач отримує у вигляді певного пакета прагматично орієнтованих знань, неодмінно призведе до того, що університет деградує до рівня професійної школи. Перетворившись на такий собі підприємницький проект (“*enterprising university*”), що заснований на засадах бюрократичного управління та керується виключно логікою виробництва й споживання прикладних знань, університет втратить і спроможність виконувати наукотворчу та культуротворчу функції.

Розвиток науки як безкорисливого й постійного пошуку істини стане недоцільним через свою неприбутковість.

Такий університет готуватиме вузького спеціаліста, якого, за словами Ортеги-і-Гассета, «не можна назвати освіченим, оскільки він є абсолютним невігласом в усьому, що не входить до його профілю; але він і не абсолютний невіглас, адже все-таки він є “людиною науки” і досконально знає свій крихітний куточок Всесвіту. Його можна було б назвати “ученим невігласом”, і це дуже серйозно. Це значить, що в усіх питаннях, де він некомпетентний, він поведеться не як людина, незнайома зі справою, а навпаки – з амбіціями, притаманними знавцеві й фахівцю. ... Як убого й обмежено він мислить, оцінює, діє! Усі ці типові риси людини маси досягають апогею саме в цих вузькопрофільно кваліфікованих людях» [цит. за: 5, с. 135].

Як відомо, давні греки вважали вузькопрофільного спеціаліста недоробленою людиною й ставилися до нього з презирством, адже він принижував себе до статусу раба, промінявши вселюдську універсальність на роль знаряддя, в той час як гарно вихована й освічена людина мала душу такого кшталту, що була здатна досягти успіху в будь-якому спеціальному профілі.

Диктат прагматизму – це шлях у нікуди. Тільки університет, який виконує всі вищезгадані функції та усвідомлює власну місію й відповідальність, здатний виховувати людину культури. Саме такі люди й утворюють інтелектуально-духовну еліту, яка має аналізувати проблеми суспільства, прогнозувати ризики й виробляти стратегії протистояння викликам. На завершення варто навести слова сучасного філософа Михайла Блюменкранца: “В різні епохи в усіх народів існувала духовна еліта – невеликий прошарок людей, наділених більш розвинутими рецепторами естетичного, більш тонким духовним слухом. Вони задавали суспільству культурну планку й виконували роботу настроювачів, підтягуючи ослаблі струни, намагаючись добитися потрібної чистоти звучання. У суспільстві міг панувати повний дисонанс, але залишалася можливість з ним упоратися до тих пір, доки існував камертон, здатний повернути необхідний настрій. Таким камертоном, мірою гармонії і була для суспільства його духовна еліта” [2, с. 181].

Список використаної літератури

1. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні перспективи / З. Бжезінський ; [пер. з англ. О. Фешовець]. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. – 236 с.
2. Блюменкранц М. В поисках имени и лица / М. Блюменкранц. – Киев ; Харьков : Дух и литера : Харьковская правозащитная группа, 2007. – 244 с.
3. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І. Дзюба. – Київ : Вид. дім “Кієво-Могилянська Академія”, 2010. – 332 с.

4. Зубрицька М. Філософський дискурс ідеї Університету: в складних лабіринтах пошуку істини / М. Зубрицька // Ідея Університету. Антологія. – Львів : Літопис, 2002. – С. 7–22.
5. Кара-Мурза С. Манипуляція сознанием / С. Кара-Мурза. – Київ : Оріяни, 2000. – 448 с.
6. Колодій А. До питання про типологію та шляхи формування націй / А. Колодій // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Львів : ДУ "Львівська політехніка", 2000. – Вип. 2. – С. 5–26.
7. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс [Электронный ресурс] / Х. Ортега-и-Гассет. – Режим доступа: <http://lib.ru/FILOSOF/ORTEGA/ortega15.txt>.
8. Ортега-и-Гассет Х. Місія університету / Х. Ортега-и-Гассет // Ідея Університету. Антологія. – Львів : Літопис, 2002. – С. 65–108.
9. Розовски Г. Университет. Руководство для владельца / Г. Розовски. – Москва : Еврейский университет в Москве, 1995. – 412 с.
10. Сміт Е. Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка / Е. Д. Сміт. – Київ : Темпора, 2010. – 312 с.
11. Kundera M. The Book of Laughter and Forgetting / M. Kundera. – New York : Penguin, 1986.
12. Orwell G. 1984 / G. Orwell. – New York : Signet, 1977. – 336 p.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2016.

РЕЦЕНЗІЇ

А. Л. Сокульський

УКРАЇНА КОЗАЦЬКА: ФІЛОСОФІЯ ПІЗНАННЯ Й ЕСТЕТИКА ІСТОРИЧНОЇ ПОЕМИ ВАЛЕНТИНА СЕВЕРИНЮКА

Побачила світ книга Валентина Северинюка “Україна козацька: історична поема” (художнє оформлення Лідії Чир). – Львів : Каменяр. – 2014. – 478 с. (наклад 300 прим.). У 2015 р. те саме видавництво випустило твір за державною програмою “Українська книга” (наклад – 1000 прим.).

В історичній поемі, як зазначено в анотації, зображено козацьку добу від її початків до сучасного відродження традицій. Поетичний текст супроводжено численними ремарками автора, загалом їх понад 1200. Вони чотирьох видів: це – докладні наукові коментарі до поетично описаних подій; біографічні довідки про історичних діячів; пояснення значень (етимологія) застарілих, рідковживаних та іншомовних слів; посилання на джерела. У книзі згадано більше 400 імен діячів і учасників української, російської, польської, литовської, білоруської, турецької, кримськотатарської, молдовської, шведської, австрійської, німецької, французької, грецької, англійської, італійської та інших історій і культур, зокрема давньогрецької та давньоримської. Це – полководці й політики, правителі держав, козацькі гетьмани й кошові отамани, громадські й церковні діячі, письменники та вчені, зрештою – прості люди: козаки, селяни, міщани.

Перед нами – твір, несподіваний уже тим, що одразу викликає згадку про добре відому кожному українцеві ще зі шкільних років “Енеїду” Івана Котляревського. Великий предтеча сучасної української літератури зобразив троянців як запорозьких козаків, із властивими для них військовим устроєм, озброєнням, одягом, побутом, гумором, звичками тощо. Усе це й багато чого іншого (насамперед – реальні події та постаті вітчизняної історії) знаходимо в поемі “Україна козацька”, яка народжена пером і душею нашого сучасника, поета й фахового науковця В. Северинюка – кандидата історичних і доктора політичних наук.

Громадськість звернула увагу на твір ще до його видання. У 2013 р. рукопис поеми було відзначено Міжнародною літературно-мистецькою премією імені Григорія Сковороди Українського фонду культури. Про мистецький рівень твору та його громадське визнання свідчить і публікація в газеті “День” під красномовною

назвою «Козацька “Іліада”» [4]. Авторами передмов до книги стали: політик, голова Верховної Ради України двох скликань Олександр Мороз, поет, лауреат Народної Шевченківської премії (Залізний Мамай), старший науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України Ігор Павлюк, поетеса, член Національної спілки письменників України, директор Гуляйпільського районного краєзнавчого музею Любов Геньба.

Структурно “Україна козацька” складається з 15 розділів, що об’єднані в чотири частини. Їх назви, попри те, що однослівно-лаконічні, – надзвичайно ємкі, як ланки одного хронологічного ланцюга, найтугіші вузли політичної та козацької історії України XVI–XVIII ст.: Ч. 1 – “Роздоріжжя”, “Січ”, “Пробудження”, “Сагайдачний”; Ч. 2 – “Передгроззя”, “Хмельницький”, “Переяслав”; Ч. 3 – “Руїна”, “Мазепа”, “Полтава”, “Конституція”; Ч. 4 – “Зашморг”, “Колії”, “Калнишевський”, “Перекотиполе”. Завершується твір епілогом “Нащадки”.

Інтерес науковців-істориків у книзі викликають передовсім численні історичні факти, вміло обрамлені та огранені В. Северинюком засобами літературно-поетичного слова. З його поля зору не випала практично жодна значуща подія козацької історії, необхідна для повноцінного розкриття творчого задуму. Це – польсько-литовський період; перші козацькі повстання; зародження козаччини; історія Запорозьких Січей; Визвольна антипольська війна середини XVII ст.; боротьба за державність у період Руїни; антимосковський спротив на початку XVIII ст.; боротьба за автономію і втрата гетьманської та січової державності через імперсько-шовіністичну політику царської Росії; останні сторінки історії запорозького козацтва; відгомін козацької слави і традиції у громадсько-політичних і воєнних подіях та діяльності різних організацій у XX ст.

При цьому історик-літератор не поспішає змальовувати перші-ліпші події, а намагається зацікавити читача найяскравішими й водночас суттєвими для історичного контексту фактами, досліджуючи та порівнюючи різні джерела. У книзі є посилання на більше ніж 60 джерел: наукові історичні та філософські праці українських і зарубіжних авторів, документальні та довідково-біографічні матеріали, літературно-художні твори.

Історична поема В. Северинюка має, зокрема, відношення до проблеми пізнання козацького стану, твір відображає естетику й моральні цінності українського народу та козацької доби. На відміну від попередників (В. Голобуцький), формування козацтва як стану українського суспільства, зародження козацької самосвідомості, формування козацького ордену – Хортицької Січі – В. Северинюк поєднує з постаттю Дмитра Вишневецького – її фундатора, якого він отожднює із знаменитим народним героєм Байдою. Це заперечує минулі спроби радянських істориків не розглядати Вишневецького як організатора першої Січі на Запорозжжі – бо вона, відповідно до “класової” методології, “не могла виникнути з волі магнатів”, на зразок Б. Претвича, О. Дашкевича, Д. Вишневецького, а тільки “в боротьбі з ними”, тобто Січ склалася винятково в процесі боротьби проти феодално-кріпосницького гніту та іноземного поневолення. Як і О. Апанович, і К. Гуслистий, автор “України козацької” вважає, що легендарний Байда постав у популярних українських народних піснях уже після своєї героїчної смерті в Стамбулі [3, с. 11–12]. У творі виражена ідея, яку свого часу запропонував Л. Винар, що за участю Вишневецького та його сучасників у козацький світогляд і практику увійшла норма лицарської поведінки, поширення якої стало основною прикметою життя запорозького козацтва [1, с. 14–16].

“Звичайно, майже всі події і постаті козацького періоду історії України могли би стати темами окремих поем”, – слушно зауважує О. Мороз у передмові до книги “Кілька слів до читача поеми” [5, с. 1]. І, як бачимо, головними героями окремих розділів поеми В. Северинюка стали: гетьман реєстрового козацтва Петро Сагайдачний, гетьмани України Богдан Хмельницький та Іван Мазепа, кошовий отаман Петро Калнишевський. Їх людські й політичні портрети змальовані виразно, соковито, без надмірних рожевих або чорних фарб – у всій гамі чеснот, суперечностей та недоліків, що були властиві цим представникам тодішньої української еліти. Автор закликає бути стриманим і об’єктивним в оцінюванні зробленого нашими предками, без захвалювання, з одного боку, і без сльозавого голосіння над невдачами – з іншого. У розділі “Хмельницький” він пише: «Все було... Та тільки правда // в іншому, братове: // славен той, хто сам домігся, // а не взяв готове. // Хай не стільки, як ми варті, // як в неволі скніло: // із вогню та з попелища // вирвав, що вціліло, – // від столітньої наруги, // спольщення й латини, // від принизливої “честі” // пухтити перини // для тілес панів шляхетних, // що не вдома спали, // а у Києві – й своєю // власністю вважали // Україну Давньоруську. // Та чужі комори обкрадали...» [5, с. 103, 126].

У поемі “Україна козацька” проглядається дуже багато паралелей із теперішнім станом України: загроза суверенітету, нагальні держа-

вотворчі завдання, гостра потреба в забезпеченні територіальної цілісності та політичної єдності, обороноздатності, нестача позитивного досвіду державного управління, відчайдушні зусилля патріотів і зневіра обивателів у націєтворчих можливостях, самопожертва й зрадництво, меценатство та жадібність, альтруїзм і кар’єризм, служіння своєму народові й прислужництво перед окупантом і агресором тощо.

Політичну невизначеність, утому від безкінечної боротьби та суспільну апатію, викликані нерозвиненістю державного організму молодого Гетьманщини, – усе це передають слова правобережного гетьмана Петра Дорошенка, мовлені кошовому отаману Іванові Сірку: “Я б ніколи бусурмен, // їх орду військову, // в Україну не пускав – // ні за яку мову! // То – мій розпач, то – мій гріх, // але хто ж їх спинить? // Польща слабне, а Москва // по-своєму чинить. // Не готова нас усіх // під царем з’єднати. // А самі? Не доросли... // сумно... сумно, брате!” [“Руїна”; 5, с. 238]. Водночас Дорошенко усвідомлює, що порятувати Україну може тільки вона сама та її народ: “Єднаймося, браття! // Припинімо чвари! // Бо не стануть московіти, // ляхи чи татари // нас по щирості любити – // в них свої турботи, // і ніхто за нас не зробить // нашої роботи: // не зоре дбайливо землю, // не засіє ниву, // не складе крилату пісню, // ніжну та журливу. // І не вишиє сорочки // тими кольорами, // що квітнуть а наших душах // веснами-садами” [“Руїна”; 5, с. 233].

Ще й сьогодні є чимало критиків і скептиків, які розглядають українське козацтво як історичне явище, в якому більше було суперечностей, незгод, кровопролиття та згаяних можливостей. Приклади цього ми знайдемо і в “Україні козацькій”. А якою ще могла бути історія бездержавного народу в оточенні ласих до його земель сусідів-агресорів? Але було й багато іншого – протилежного. Об’єктивне висвітлення козацької культури засвідчує, що все-таки найвагомим чинником у ній був героїчний. Яка ще епоха в історії України дала більше народних героїв, ніж козацька?!

Загальний настрій поеми – життєствердний, просякнутий філософією справедливої боротьби й віри в переможність сукупних зусиль українства. Не випадково В. Северинюк кілька разів цитує історіософські висловлювання Тараса Шевченка, як-от у заключних рядках розділу “Руїна”: «Не ридаймо тільки // і не сміймося невдячно // над усім, що сталось: // нашим предкам аж по ніздрі // клопоту дісталось. // Прочитаймо співчутливо // про ту Україну, // “полюбімо щирим серцем // Велику руїну”, – // так підказує Шевченко // і навчає доля: // “В своїй хаті своя й правда, // і сила, і воля» [5, с. 243]. Не затінення чи виправдання власних помилок, не зневаження минувшини, а національна самоповага, співпереживання історичного досвіду й головне – його вдумливе вивчення за “підручником” свого серця – ось у чому полягає

глибинність Шевченкової настанови, про яку нагадує автор “України козацької”.

У поемі докладно відображено перебіг і характер відносин українського козацтва з його основними контрагентами – Річчю Посполитою, Московським царством (потім – імперією), Кримським ханством і Турецьким султанатом. Зрозуміло, що особливо актуальною видається “українсько-московська” тема. Спектри, в яких вона постає на сторінках поеми, надзвичайно широкі: від ідейно-ментального до ситуативно-кон’юнктурного, від політичного до побутового, від іронічного до трагічного, від нічого до величного. У зв’язку з останнім наведемо уривок з тієї частини твору, де йдеться про наказного гетьмана України Павла Полуботка. В. Северинюк звернувся до відомої легенди про те, що ув’язнений у Петропавлівській фортеці Полуботок начебто виголосив перед Петром I промову на захист Гетьманщини та українського народу. Ось її поетичні фрагменти в авторстві В. Северинюка: «Ти плюндруєш нашу землю // (також християнську!) // без жалю, мов бусурменську, // чи якусь поганську. // А за що? За те, що царство // наш народ підсилив, // як воно лиш піднімалось... // І царі ходили “під столами”? // А Росія // від Польщі ховалась // і до грамоти шкільної // ледве долучалась?... // В Україні порядкують // з лютістю тяжкою // неписьменні урядовці, прислані тобою. // При Хмельницькому Богдані // козаки повстали // і самі свою свободу // в Польщі відібрали. // Добровільно віддалися // під монаршу руку, // то чому ж тепер нестерпну, // невимовну муку // наш народ терпіти мусить – // кривди, глум, побори? // Чи тепер ми вже не люди – // а “рабы” і “воры”?» [“Зашморґ”; 5, с. 353–354].

Подібні випадки надання поетичної форми прозовим текстам, зокрема документальним історичним джерелам, бачимо в поемі кілька разів, і вони дійсно унікальні: це, до прикладу, віршований переказ листів І. Мазепи до Мотрі Кочубеївни [“Мазепа”; 5, с. 270–272], знаменитий політико-правовий акт – “*Pacta et Constitutiones...*” Пилипа Орлика [“Конституція”; 5, с. 313–320], антиукраїнські секретні укази та інструкції цариці Анни Іоанівни [“Зашморґ”; 5, с. 360–363] і, нарешті, одіозний Маніфест Катерини II з приводу ліквідації в 1775 р. Запорозької Січі [“Калнишевський”; 5, с. 413–419] – із відображенням повного змісту цього чималого документа та врахуванням зворотів тодішньої офіційної російської мови. Коротке цитування насправді досить великого фрагмента поетичного тексту не дасть змоги належно оцінити літературний хист В. Северинюка. Краще нехай читач сам дослухається до його заклику: «Прочитаймо “царські мислі”! // Пильно прочитаймо: // ані коми, ні півкоми // в них не залишаймо // без належної уваги. // Навіть між рядками // постараймося відчути, // що тоді над нами, // як *Дамоклів меч*, висіло, // між Невою й Кримом // що постало та посміло // зватись “Третім Римом”. // Це – імперія! Недарма // в титулі цариці, //

окрім слова “Всеросійська”, // значилося тричі // слово “*прочая*”. – Для “*прочих*” // (“не-великоруських”) // в тому слові чувся вирок!..» [“Калнишевський”; 5, с. 412–413].

Та, незважаючи на асимілятивну політику імперії, українці збереглися як повноцінний, самодостатній етнос. У поемі розказано про духовний подвиг репресованого царизмом останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського, коли імперська влада “зачищала” усякий “запорозький слід” відповідно до веління Катерини II: «Сечь Мы упраздняем! // Вместе с оной истребленью // подлежаит названье // “запорожские казаки”...» [“Калнишевський”; 5, с. 413–414]. В. Северинюк своїм зверненням-запитанням до Калнишевського, який 25 років був ув’язненим на Соловках, ніби знову повертає кошового до життя: «Як ти вижив, Калнишевський, // у тяжкій неволі? // Самодин, як в домовині, – // і не збожеволів! // В темній келії осліплий, // зігнутий дугою, // двадцять п’ять – не днів, а років! // міццю січовою // дивував поморських чайок // та Москву імперську. // Пережив Грицька Нечесу // й хвойду ангальт-цербстську. // І Павла – її нащадка... // ...не просив “прощення”. // Не розкаявся, не зрікся // гордого імення – // Запорожець! І “*смиренье*”, // про яке писалось // в епітафії надгробній, // мало стосувалось // цього діда-запорожця. // Бо зів’ялі духом // не живуть у трьох століттях, // а він жив! Тож пухом // хай земля для нього буде! // Гірко, що чужинська... // А душа до неї лине // наша – українська!» [“Калнишевський”; 5, с. 425–427].

Тут, однак, авторові можна було би дорікнути, що в надписі на надгробку П. Калнишевського йшлося про “смирение” кошового не стільки перед царською владою, скільки перед Богом – як усякого іншого християнина, який відійшов у кращі світи. Але розуміємо, що поетичне мислення, оздоблюючи своєю естетикою історичні факти, має право відхилятися від вимог формальної логіки, шукаючи додаткового вираження в метафорах та алегоріях.

Окремо треба сказати про майстерність В. Северинюка у використанні зразків народної творчості: в текст твору введено багато уривків з українських прислів’їв, приказок, народних пісень, козацьких дум, героїчних балад із зазначенням їх назв. І в цьому аспекті автор поеми виявився умілим популяризатором української культури. Як він сам зауважує в “Зачині” до поеми, робить це не з метою скористатися з народних надбань, а щоб віддати належне народній пам’яті та мудрості: “В пісню-думу, у переказ // пам’ять увібралась. // Що в народі зародилось, – // те і нам дісталось. // Я додав маленьку крихту: // три-чотири рими, // а все інше – то устами // мовлене святими” [5, с. 15].

Щоб проілюструвати, як делікатно поет поєднує історично-документальні свідчення з народним гумором та козацькими приповідками, наведемо уривок з розділу “Січ”, у якому йдеться про дотримання січовими козаками

заповіді не приводити на Січ жінок: «Чар дівочих та жіночих // кіш не знав ніколи. // Січ – свобода! А кохання // козака неволить... // Як одні дружин законних // по ночах любили, // інші (вперто-нежонаті) // їх за те ганьбили. // Обзивали: “баболюби”, // “сидні”, “гречкосії” – // на-сміхались незлобиво // з тої “чудасії”. // А як власне хтиве тіло // до гріха просилось, // то веселої співали, // щоб не так хотілось: // Не у землю, а на дубі, // на самім вершечку, // та не вдень, а серед ночі // сіє козак гречку. // Козак там і заночує, // де гречку почує. // Як немає молоді, // то стару цілує» [5, с. 57, 58–59].

Філософія рецензованого твору вагома й повчальна. Крім пояснень і тлумачень історичного змісту, значній частині українських громадян (особливо в зросійщених регіонах країни) її пізнання важливе для молодого покоління як такого, що небайдуже до козацтва, намагається відродити козацькі традиції, якщо не у вишиванках, то у власній уяві й пам'яті. Національна історична пам'ять надзвичайно важлива, зокрема для просвіти школярів.

Життя насправді доводить, що “Слово – не полова: // і добро і лиходійство // проростають з слова” [“Нащадки”; 5, с. 472]. В історичній поемі “Україна козацька” словами-спонуканими до позитивної дії, вживаними сотні разів, є формації: “козак”, “козацтво”, “козаччина”, “козакування”, “козацький” – як найвиразніші структурні одиниці нашого національного міфологічного світу. Поема відбувається в той час, коли третій рік триває російсько-українська війна, розпочата не народами обох країн, а через дурисвітство теперішніх кремлівських владарів, осліплених манією “великоруської” гегемонії. Тому козаччина має велике значення в момент відтворення збройної потуги України. Сформувалися бойові підрозділи, які свідомо обирають собі козацькі найменування: “Хортиця”, “Січ”, “Запорозький...”, а багато бійців-українців стрижуться під козацькі “оселедці” – чим не поєднання героїки козацтва з воєнною традицією сучасності!

Важливим кодом поета є такі його роздуми: “Тіло тлінне, а душа // з тілом не вмирає: // непомітно для усіх // з нього вилітає. // Покружляє по світах // тополиним пухом – // і наповнить плоть нову // невмирущим духом” [“Колії”; 5, с. 388]. Це те, про що В. Северинюк пише за козацьким світоглядом: “Прилетіли соколята // з Великого Лугу! // Запорожці! – Буйство духу! // Сила буревію! // Шал душі! Несамовитість! // Блискавка! Стихія! // Їхній бог – не цар, не гетьман – // хай яка держава! // Тільки воля! Тільки шабля // і козацька слава!” [“Полтава”; 5, с. 291–292].

А ось із яким знанням старовинної української кухні поет описує козацьке застілля – в читача створюється враження, що й він – учасник того дійства та смакує козацькими “смастьонами” в колі побратимів: “Їли локшину й тетерю, // зварену на квасі, // щербу, сир. До шарпанини // вельми були ласі. // Уминали соломаху, // хрін.

Були в пошані // з часником (і неодмінно!) // галушки гречані, // бринза, мандрики і шпундри, // путря і загреби; // ще – кваша та мамалига, // м'ясо – все, що треба // до паленки й запіканки // (пряної горілки), // варенухи, браги, пива, // меду і не тільки...” [“Січ”; 5, с. 59–60].

Але воля-доля запорожців була мінливою, вона і сміялася, і плакала водночас: «...ті – гуляли, ті – дороги // ребрами мостили // на “тім світі”, ну а треті – // ланцюги носили. // На невольничих галерах, // до лавок прикуті, // з кляпом (“грушею”) у роті – // щоб від болю й люті // не зірвався крик чи стогін, // щоб “не заважали”, // як зі спин криваві клапті // канчуки зривали!» [“Пробудження”; 5, с. 79].

Хочеться читати ще й ще – текст поеми захоплює й ніби “веде” за собою по дорогах і стежках козацької історії, здавалося б, уже й знайомої і такої непізнаної...

В історико-поетичній творчості літературна критика, як правило, минає праці професійних істориків, узагалі вчених, адже рідко хто з них вдається до найвищого рівня творчості – поетики. Поет і вчений Валентин Северинюк стоїть поза школами, течіями, угрупованнями. Він самодостатній і як професор вищого навчального закладу, і як художник слова, і як громадянин держави, якій чесно служить, і врешті-решт, як українець, який ніколи не відмежувався від своєї ідентичності.

Поява історичної поеми “Україна Козацька” є доброю нагодою для роздумів над яскравою та барвистою творчістю її автора. Йому вдалося дивовижним чином поетично організувати тему козацької доби (в найширшому її контексті) та подати її з такого багатопризмового, багатохронологічного погляду, в якому не знаходиться місця для сухого відстороненого викладу історичного матеріалу. Увійшовши в поетичний, гармонічний текст поета, відчуваєш власну присутність поряд із героями твору. Твір навчальний (і повчальний), естетичний і моральний. Вимоги, які ставить поема, не містять шаблонних збігів з освітніми нормами, скажімо, середньої школи. Але в ній є висока мораль – аскетична, реалістично-козацька, співзвучна з принципами найвищих творинь українського світогляду, як-от “Мир з Богом чоловіку” І. Гізеля, та з етичними й естетичними принципами Г. Сковороди, які є категоричними імперативами для кожного з нас.

Поема пробуджує значне емоційне відчуття, що є надзвичайно важливим для засвоєння історичного контексту, вона здатна збагатити і фахівців, і громадськість, а найголовніше – шкільну й студентську молодь. У творі чимало місць, що заохочують до дискусійних діалогів. За стилем письма в ньому відчувається мелодика козацьких дум і балад. Його легко читати й запам'ятовувати.

Естетика поеми виразно подає прекрасну природу України, в ній наведено велику кількість географічних назв, топонімів і гідронімів, часто з поясненням їх місцезнаходження. За-

собами ритму, барв, гармонії поет творить образ української ойкумени. Допитливий читач, взявши до рук карту України, скористається поемою як своєрідним посібником з історичної географії.

Хочеться вірити, що жага українців до власної історичної пам'яті буде зростати, з'являтимуться нові цікаві твори на кшталт рецензованого нами. Бо ж не дарма наш великий пророк Тарас Шевченко у вірші "Чигрине, Чигрине..." писав:

Може, зорю переліг той,
А на перелозі...
Я посію мої сльози,
Мої щирі сльози.
Може, зйдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,
І наллють живої
Козацької тії крові,
Чистої, святої!!!!

Існує позалітературознавчий постулат, що доброю є та позиція, яку неможливо переказати своїми словами [2, с. 186]. Тому всяка спроба привернути увагу до виходу історичної поеми "Україна козацька" Валентина Северинюка варта того, поза всякими сумнівами.

Список використаної літератури

1. Винар Л. В. Князь Дмитро Вишневецький / Л. В. Винар. – Мюнхен, 1964.
2. Баранов В. Правда прикрас не потребує / В. Баранов. – Київ, 2008. – № 11–12.
3. Гуслистий К. Запорозька Січ та її прогресивна роль в історії українського народу / К. Гуслистий, О. Апанович. – Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1954.
4. Партико З. Козацька "Іліада" / З. Партико // День. – 2015. – № 3–4. – С. 23.
5. Северинюк В. Україна Козацька: Іст. поема / В. Северинюк; худож. оформ. Л. Чир. – Львів: Каменяр, 2015. – 479 с.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2016.

ПОВЕРНЕННЯ СМИСЛІВ МАТРИЦІ ІДЕЇ НАЦІЇ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОЛЕ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Монографія “Смислова матриця національної інформаційно-комунікаційної діяльності післявоєнної української еміграції”, підготовлена здобувачем В. А. Ковпак, висвітлює актуальні на сьогодні питання, пов’язані з формуванням дієвої соціальнокомунікаційної системи для забезпечення функціонування єдиного інформаційно-комунікаційного простору в сучасному інформаційному суспільстві.

В умовах інформаційної війни відставання України в інформаційній сфері, відсутність масштабної протидії інформаційним війнам потребує формування інформаційної культури особистості в умовах інформаційного суспільства на принципах системності, комплексності, технологічності, безперервності, діяльнісного підходу, формування інформаційного світогляду, що включає в себе формування інформаційних компетентностей.

Отже, у виданні наголошено, що поняття інформаційної культури особистості варто розуміти як умову створення єдиного комунікативного поля нації з включенням інформаційно-комунікаційної діяльності еміграційної громади, створення нею спільного комунікаційного простору, активізацією соціокультурних смислів концепту ідеї нації, що забезпечують комунікаційну ефективність ЗМК, етнокультурну компетенцію українців та інформаційну безпеку.

Саме українська еміграція за кордоном та її органи преси, весь мобілізаційно-апеляційний ресурс інформаційно-комунікаційної діяльності (радіомовлення, кіно, книговидання, система освітніх інститутів, музеїв, архівів, бібліотек тощо – усі складові ЗМК) були зосереджені на національно-культурній консолідації (особливо репрезентативним видався післявоєнний період), де українці і в сучасних складних політико-соціальних умовах знаходять витоки категоризації ідеї нації як історико-культурної домінанти, користуються публіцистичним нарративом згаданого періоду, що акумулює інтерпретаційну рецепцію журналістського спадку публіцистів, громадських діячів діаспори, соціетальний капітал – ідеологеми, символи, стереотипи, коди, які є важливим чинником спільного культурного, соціального досвіду тощо. Особливо це актуально в контексті комунікаційної діяльності еміграційної громади як на рівні діакронії, так і на рівні синхронії, коли важливо враховувати коди соціокультурних смислів, зіткнення в матеріалах державотворчих дискусій, що були завжди зумовлені історико-політичними чинниками, політичною орієнтацією авторів.

У цьому контексті монографія Ковпак Вікторії Анатоліївни, що порушує проблеми особливостей інтерпретації смислового наповнення концепту “ідея нації” в контексті інформаційно-комунікаційної діяльності післявоєнної української еміграції та сценаріїв смислоформування матриці ідеї нації в контексті українського державотворення, є актуальним.

Розділ видання, що висвітлює теоретико-методологічну частину дослідження, демонструє концептуальне поєднання структурно-функціонального підходу до інформаційно-комунікаційної діяльності (ІКД) української еміграції, що передбачає формалізацію структури системної моделі ІКД української політичної післявоєнної еміграції та УРСР у період 1945–1991 рр., синергетичного підходу, що дає можливість оперувати трансдисциплінарними поняттями, застосувати когнітивні схеми (нечітке когнітивне моделювання) для побудови матриці ідеї нації та схем динаміки розвитку домінантної вершини “смысл” під впливом п’ятьох запропонованих дослідницею чинників, які функціонують у медіасфері: 1) смысл (не враховується в схемах динаміки); 2) ЗМК; 3) державне управління; 4) картина світу (соціальна міфологія); 5) ідеологія; 6) самоорганізація. Серед низки допоміжних методів і підходів (історичний, бібліографічний, компаративний, структурно-типологічний, семіотичний, критичний дискурс-аналіз та ін.) виокремлено національно-екзистенціальну методологію, що передбачає осмислення всієї сукупності дискурсів у категоріях захисту, утвердження та розвитку нації.

Оригінальність дослідження В. А. Ковпак, представленого в книзі, полягає в тому, що в ній на високому фаховому рівні науково аргументовано залежність конструювання соціетального капіталу, аксіогенези, (від)творення державотворчого смислового простору української нації після 1945 р. у контенті інформаційно-комунікаційної діяльності української еміграції в умовах самоорганізації від культурно-цивілізаційної парадигми – постмодернізму, характерної для країн Західної Європи та Америки II половини ХХ ст., що характеризувалася наданням платформи для трансформації соціетальної ідентичності та відродження феномена громадянського суспільства серед післявоєнної української еміграції в антагоністичній дихотомії до радянської постіндустріальної парадигми суспільства того ж періоду, розшифровано псевдоніми та криптоніми учасників медіасфери (редактори, автори часописів, ідеологи еміграційного нарративу) – “продуцентів смислів” – післявоєнної української діаспори; визначено

напрями національно-патріотичних дискусій у контексті перетину інформаційно-пресового та ідеолого-політичного дискурсів після 1945 р.

Варто зупинитися на структурі монографії, що вирізняється логічною структурно-нарративною послідовністю викладеного теоретичного й емпіричного матеріалу. Такі чинники, як вдала і продумана логіка викладення матеріалу, широта й різноманітність опрацьованої автором джерельної бази, використання діаспорної та зарубіжної історіографії, забезпечують достовірність та обґрунтованість викладених положень, висновків і рекомендацій.

Кожен з чотирьох розділів видання порушує різні пласти теми. Продемонструвавши в першому розділі загальну характеристику українського еміграційного політикуму з типологією його формацій, їх інформаційно-комунікаційних органів і репрезентуючи історіографічний доробок діаспорних дослідників щодо національно-визвольного руху, автор збалансовано демонструє потенціал ідеолого-політичного та інформаційно-пресового дискурсів післявоєнної української еміграції.

Другий розділ книги демонструє теоретико-методологічну основу дослідження: розкриває параметри системного підходу до дослідження ІКД української громади закордоном, основні структурні характеристики комунікаційної ефективності українського еміграційного медіадискурсу, ідеологічні засади постмодернізму як трансляції в соціум соціальної міфології, що допомогли, синтезувавши весь складний комплекс теоретичних понять (соціальної/соціетальної ідентичності; соціальної міфології/ідеології тощо), навести схему концепції розуміння феномена “діаспорна комплементарність; з’ясовує особливості соціальних/соціокультурних смислів, вироблених саме в результаті післявоєнної ІКД української еміграційної громади, що “забезпечило” смислове наповнення концепту “ідеї нації” і досліджуваного періоду, і сьогодення, особливо в складні буремні часи, символами, кодами тощо, що репрезентується в текстах зазвичай через маркери (образні смисли) – набір метафор.

У третьому розділі – “Національний нарратив як контент смислоформування ідеї нації в медіасфері української еміграції” – проаналізовано нарратив післявоєнної української еміграції як багатовимірний феномен, який можна представити як культурну технологію виробництва сенсу, спосіб переживання часу, як спосіб трансляції соціального знання та конструювання ідентичності, що дає змогу тлумачити, інтерпретувати історичне минуле, а не творити його. Цінністю

цього розділу є запропоновані фактори смислоформування ідеї нації та ілюстрація й обґрунтування інформаційних і концептуальних взаємодій домінуючих вершин представленої когнітивної моделі для аналізу сценаріїв генерування соціокультурних смислів, зокрема смислів концепту “ідея нації”, як націоідентифікаційної практики в умовах інформаційно-комунікаційної діяльності повоєнної української еміграції.

Автор В. А. Ковпак у четвертому розділі аналізує макротексти публіцистів, що дає змогу визначити філософічну аргументаційну базу, відмінності в акцентах і мотиваціях, ідеологічно-політичні пресові коди повоєнного історико-політичного періоду; зосереджується на кінопубліцистиці як потужному соціокомунікаційному каналі інформаційного простору, що є концентрованим багатоступеневим кодом репрезентації різних інформаційних моделей журналістської картини світу; розкриває рефлексії щодо значущості таких соціально-комунікаційних каналів, як бібліотеки, архіви і, загалом, книговидання за кордоном української спільноти та націотворчі інтенції українського радіомовлення, точніше українських редакцій, а частіше українських годин зарубіжного радіомовлення, яким займалися релігійні й національні організації, а фінансували українські та закордонні фірми. Обґрунтовано один із визначальних чинників збереження етнокультурної самобутності закордонних українців – шкільництво, діяльність наукових товариств, конференцій – як система національної освіти та науки, що забезпечує національно-патріотичне виховання світового українства, його функціонування як етнокультурного феномена.

На основі глибокого наукового аналізу метатексту ІКД повоєнної української еміграції щодо трансляції та генерування соціокультурних смислів В. А. Ковпак продемонструвала важливі як для науки, так і для вироблення оптимальної стратегії інтеграції медіасфери як результату комунікації між інститутами суспільства в контексті державотворення, в умовах сучасної “війни смислів/війни інтерпретацій” результати, що дали змогу не тільки визначити інтерпретаційні особливості смислів, сценарії їх формування, а й зауважити на необхідності підвищення кіберкультури сучасним суспільством, зокрема електронними архівами та бібліотеками, що сприятиме етнокультурній компетенції нації в питаннях медіасфери зарубіжної україніки.

Описаний досвід є корисним для інших навчальних закладів.

Видання стане в нагоді науковцям і працівникам галузі соціальних комунікацій.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2016.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Борискіна К. В.	кандидат філологічних наук Класичний приватний університет
Гайдай В. В.	магістрант Класичний приватний університет
Дяченко М. Д.	доктор педагогічних наук, доцент Класичний приватний університет
Єлець О. П.	магістрант Класичний приватний університет
Козьмик Г. О.	старший викладач Класичний приватний університет
Малафай Ю. В.	магістрант Класичний приватний університет
Марінеско В. Ю.	кандидат філологічних наук Класичний приватний університет
Нестеренко Ю. В.	магістрант Класичний приватний університет
Слесь Л. Ю.	магістрант Класичний приватний університет
Смурова Л. І.	кандидат філологічних наук, доцент Класичний приватний університет
Сокульський А. Л.	доктор історичних наук, старший науковий співробітник Національний Заповідник "Хортиця"
Торкут Н. М.	доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України Класичний приватний університет
Храброва Г. М.	кандидат філологічних наук, доцент Класичний приватний університет
Чорна С. С.	кандидат педагогічних наук, доцент Класичний приватний університет
Яблоновська Н. В.	доктор філологічних наук, професор завідувач кафедри журналістики Чорноморський національний університет ім. Петра Могили м. Миколаїв

ДО УВАГИ АВТОРІВ

Вимоги до авторських оригіналів статей, поданих до науково-виробничого журналу “Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки”

Постійними розділами журналу є:

- *Теорія та історія мовознавства. Прикладна лінгвістика*
- *Структура і функціонування мов*
- *Зіставна лінгвістика, міжкультурна комунікація та переклад*
- *Теорія літератури*
- *Історія літератури та сучасний мистецький процес*
- *Теорія та історія журналістики*
- *Аналіз сучасного медіапростору*
- *Теорія комунікації, реклама та PR*
- *Педагогічна комунікація*
- *Лінгвістичне та літературне краєзнавство*
- *Огляди та рецензії*

Приймаються до друку **статті українською мовою** обсягом 0,5–1 авт. арк. (12–24 сторінки роздруку за поданими нижче вимогами).

До рукопису статті обов'язково додаються:

- відомості про автора із зазначенням наукового ступеня, вченого звання, місця роботи, посади, контактних телефонів, e-mail, адреси та номера відділення Нової пошти для отримання авторського примірника;
- якщо стаття підготовлена у співавторстві, то обов'язково додається довідка, яка підписується всіма співавторами і в якій зазначається особистий внесок кожного;
- автори, які не є докторами наук, додають до статті одну рецензію, підписану доктором або кандидатом наук – спеціалістом відповідної галузі філології. Усі статті направляються на додаткове рецензування;
- якщо автор є працівником вищого навчального закладу, то бажаною є рекомендація кафедри чи ради факультету;
- електронний варіант на диску, де окремими файлами подаються текст статті, схеми та таблиці, тексти анотацій та ключових слів, відомості про автора;
- копія документа про сплату (з розрахунку 25 грн за сторінку).

Технічні вимоги:

- текстовий редактор Microsoft Word;
- шрифт Times New Roman, кегль 14;
- поля з усіх боків 20 мм;
- інтервал 1,5;
- посилання на літературу зазначається в тексті у квадратних дужках порядковим номером використаного джерела та через кому конкретної сторінки (напр.: [12, с. 7]);
- список літератури подається за алфавітом, оформляється згідно з чинними правилами бібліографічного опису документів;
- кількість схем, таблиць та рисунків має бути мінімальною і застосовуватися у статті лише тоді, коли це значно покращує її зміст.

Стаття має містити такі необхідні елементи:

- тематична секція;
- УДК;
- анотація англійською (2000 символів), українською (600 символів), російською (600 символів) мовами з ключовими словами цими самими мовами (3–10 слів);
- постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз стану розробки проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми;
- формулювання мети (постановка завдань);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому науковому напрямі;
- список використаної літератури.

Гроші треба перераховувати за реквізитами:

Класичний приватний університет / АТ “УкрСиббанк”

р/р 26001504757200 / ОКПО 19278502 / МФО 351005

За друк статті у науково-виробничому журналі “Держава та регіони”.